dünyaya bakış

Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi

Fiyatı: 2500 TL. *(KDV Dahil)*

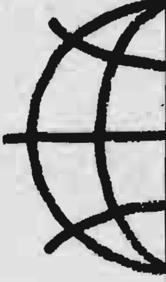
- **Demokratikleşmeden Başka Alternatif Yok** / *C.Aczel*
- **Arnavutluk Yeni Yaklaşımlar Arıyor** / *A.Gialobazzi*
- **Üçüncü Dünyada Reform ve Devrim** / *C.Mahrdel*
- **Yığınsal Demokratik Hareketlerde Gelişme Eğilimleri** / *L.Lisutkina, S.Patruşev*
- **Öğrenilmemiş Dersler** / *I.Ariyeviç*

EYLÜL 1989 **17**

dünyaya bakış

Aylık
Sosyalist
Çeviri
Dergisi

Dünyaya Bakış, Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi
Sahibi: Su Basım Yayın ve Ticaret A.Ş. adına Şefik Çalik ☐ **Sorumlu Yazı İşleri** Müdürü: Zeki Demirhisar ☐ **Yönetim Yeri:** Çatalçeşme Sk. 15/1 Cağaloğlu-İSTANBUL **Tel:** 522 11 96 ☐ **Dizgi** Maraton Dizgievi ☐ **Kapak Baskı:** Kent Basımevi ☐ **İç Baskı:** Anıl Ofset ☐ **Dağıtım:** Etkin Dağıtım Ltd. Şti. Molla Fenari Sok. No: 5 Tel: 513 77 10 Cağaloğlu-İstanbul ☐ **Abone Koşulları:** (Yurtiçi) 6 Aylık 12.500 TL., 1 yıllık 25.000 TL.; (Yurtdışı) 6 aylık 15 DM, 1 yıllık 30 DM Tek Dergi 3 DM
B.Almanya Temsilcisi: Bahattin Erdem
Hesap No: 1056-30421-1066904 Türkiye İş Bankası Türbe Şubesi-İSTANBUL
Döviz Hesop No: 30100/2308 Türkiye İş Bankası Türbe Şubesi-İSTANBUL

dünyaya bakış

AYLIK SOSYALİST ÇEVİRİ DERGİSİ

İçindekiler

Eylül 1989/17

BİZ TARAFSIZLIĞA İNANIYORUZ

Vincent TABONE
Malta Cumhurbaşkanı

☐ **Bir Malta hükümet belgesinde "modası geçmiş global strateji kavramlarını bir tarafa bırakma" niyeti dile getiriliyordu. Bu kavramlardan neyi kastediyorsunuz? Bu bağlamda, nükleer çağda "yeni bir politik düşünce" çağrısı konusunda ne düşünüyorsunuz?**

☐ İki yıl önce bu sözleri yazarken hiç kimse, kendim bile, onların gelecek için böylesine isabetli olacağını tahmin edemezdi. Bugün iki süper güç arasında yakınlaşma görüyoruz INF anlaşmasının değeri, hatta bunun da ötesinde şeyler (tutumların tersine dönmesi, sorunlara yaklaşımda genel bir değişme eğilimi) ortaya çıkmıştır. Daha önce, güçler ve silah dengesi olanaklı olan en yüksek düzeydeydi, şimdi ise, bu düzeyi düşürmek için gerçek bir çaba vardır. Öyle ki, "yıldız savaşları" projesi bile ilerde tümüyle işe yaramaz duruma gelebilir. Kısa bir zaman önce, bir Gorbaçov'un çıkıp dünyadaki tutumları değiştireceğini kim öngörebilirdi? Gorbaçov, global ölçüde hesaba katılması gereken bir insan olarak ortaya çıktı ve onun pek çok şeye çok büyük etkisi vardır. Glasnost ve perestroyka'yı kim öngörebilirdi. Bu, çok büyük ve olumlu bir değişimdir.

Doğu Avrupa'yı da kapsayarak daha kalıcı olacağını umduğum Sovyetler Birliği'ndeki liberalleşme, Doğu ve Batı'yı yakınlaştırmıştır. Şimdi demokrasi, özgürlük ve insan hakları konularında ortak yaklaşımlar büyük güçlüklerle karşılaşılmadan kabul edilmektedir. Viyana'daki, bizim çok etkin bir rol oynadığımız AGİK süreci bunu göstermektedir. Bizim de içinde bulunduğumuz tarafsızlar ve bağlantısızlar hareketinin hem Batı'da hem de Doğu'daki saygınlığı artmıştır. Savaş sonrası bazen sıcak bazen soğuk olan Doğu-Batı ilişkileri dönemi, umarım şimdi kapanmakta-

(*) **Dr. Vincent Tabone** ((doğum tarihi: 1913) İktidardaki Ulusalcı Parti'nin en deneyimli ve saygın kişiliklerinden biridir. 1987-89 yılları arasında dışişleri bakanı, pek çok uluslararası foruma katıldı ve 4 Nisan 1989'dan bu yana Malta Cumhurbaşkanı.

Vincent Tabone bize bu görüşlerini cumhurbaşkanı seçilmeden önce açıklamıştı ve Cumhurbaşkanı olduktan sonra da aynı görüşleri kabul etti.

dır. Yarının Avrupa'sına düne baktığımız gibi bakamayız. Bu durumda klasik tutumlar artık geçersizdir. Önceden bir tek kural vardı: Yalnızca en güçlü olan konuşabilirdi. Şimdi daha küçük diğer ülkelerde, dünya barışına düşünceleriyle bazan da tarafsız statüleriyle katkıda bulunabildiğini görüyoruz. Biz, böyle bir katkıyı 1960'larda "insanlığın ortak mirası" düşüncesini ortaya atarak yaptık. Başlangıçta bunu kıta sahanlığı konusunda uygulamıştık, ama ilerde bu kavramın başka alanlarda uzayda, soluduğumuz havada, sınırların kalktığı çevrede, vb. da uygulanacağını umuyoruz. Çernobil, tüm bunları anımsamak için iyi bir nedendi.

Kastettiğimiz işte budur. Belki eskiden aşırı istekler gibi görülebilirdi, hâlâ da öyle, ama bugün en azından gelişmekte olan bir örnek görebiliyoruz.

☐ **Sizin dış politika ilkelerinizden biri de, ülkelerin büyüklük ve kaynaklarına ilişkin sınırlamaların, onların özgürlük ve egemenlik istemlerini ya da uluslar topluluğu içinde etkin bir rol oynama yeteneklerini azaltmayacağıdır. Bu ilkelerin yaşama geçirilmesi konusunda deneyimleriniz nelerdir?**

☐ Bizim bu ilkeler doğrultusunda hareket edebilmemiz göreceli olarak kolay oldu sanıyorum. Herhangi karşılıklı bir ilişkide yapılacak ilk şey, karşınızdakine kendi kimliğinizi ve amaçlarınızı açıkça belirtmektir. Bir dışişleri bakanı olarak, bu amaçla birçok seyahat yaptım; Doğu'ya, Batı'ya, BM'e gittim. Bu politikayı öteki hükümetlere taşımak istedim.

Küçük bir bağımsız ülkenin bağımsızlığını, ancak tarafsız bir ülke olarak koruyabileceğine inanıyorum. Biz, bağlantısızlık ilkelerine dayalı bir tarafsızlık politikasına bağlıyız. Öte yandan, özgürlük ve demokrasi kavramlarına ilişkin bazı özgün görüşlerimiz vardır. Biz çok partili sisteme inanıyoruz. Bireysel özgürlüğe ve herkesin görüşlerini açıklama özgürlüğüne inanıyoruz ve bu anlamda, izlediğimiz demokrasi tipi bakımından Batılıyız. Ama her zaman Avrupalı olduğumuzun ve bunu duyumsadığımızın da farkındayız.

Biz Atlantik'ten Ural'lara kadar bir Avrupa'ya inanıyoruz. Ve bu, olanaklı olan en kısa zamanda görmek istediğimiz Avrupa birliğidir. Ama öte yandan ayaklarımızı da yerden kesmiyoruz; kıtanın, şimdiye dek Doğu ve Batı olarak iki parçaya bölündüğünü görmek zorundayız. Batı Avrupa, bizim de kesinlikle içinde olduğumuz daha büyük bir Avrupa birliğinin çekirdeğini oluşturduğuna inandığımız bir topluluğa sahiptir. Ve bu yüzden Avrupa Topluluğuna tam üye olarak katılmak istiyoruz. Ortak Pazar'a katılmanın uygun koşullarını araştırıyoruz. Bu konuda halkımızın bölünmesini istemiyoruz. Bunun üzerinde bir konsensus sağlanacağına inanıyoruz. Nedeni basittir: Eğer koşullar adilse neden karşıtlık olsun? Eğer koşullar adil değilse katılmayı zaten istemeyiz.

Ve bu, Doğu'ya ya da başka herhangi birine karşıt olma perspektifi değildir. Topluluk içinde, bütün Avrupa devletlerine ve Doğu Avrupa'ya açılma doğrultusunda çaba göstereceğiz. Bu, Malta'nın da üye olduğu Avrupa Konseyi'nde izlediğimiz politikadır. Bu örgütün, Kasım 1988'e kadar Bakanlar Konseyi başkanlığını yaparken, Avrupa Konseyi'nin Doğu Avrupa devletlerine açılmasına yardımcı olmayı kendime görev edindim. Bunu daha önce Avrupalı olmayan üye ülkeler komitesi başkanıyken de yaptım ve Doğu Avrupa ülkelerinde, tikel olarak Varşova'da ve belli

bir ölçüde Sofya'da ilgi gördüm. Ayrıca Avrupa Konseyi içinde de ilgi gördüm.

□ Sorunun (küçük ülkelerin büyük politikalardaki rolü) Akdeniz boyutunu ele alırsak, süpergüçlerin filolarını Akdeniz'den çekmeleri doğrultusundaki Sovyet önerisi karşısındaki tutumunuz nedir?

□ Dünyanın en önemli bölgesinin Akdeniz olduğuna inanıyoruz, çünkü biz oradayız. Bu nedenle dünyanın başlıca deniz yollarından biri olan Akdeniz'de seyir özgürlüğünü savunuyoruz. Sayın Gorbaçov'un geçen yıl Yugoslavya'da yaptığı önerilerin çok ilginç olduğunu düşünüyorum. Ama gerçekci olalım: Bir öneri, kime yapıldıysa onun tarafından kabul edildiğinde yaşama geçebilir. Akdeniz'de süper güçlerle ilgili birçok etken dikkate alınmalıdır. Karadeniz, Akdeniz'in bir uzantısıdır ve Sovyetler Birliği bu anlamda bir Akdeniz ülkesidir. O zaman, Akdeniz'den süper güçler çekilsin denildiği zaman, aslında, bence yalnızca birinin -ABD'nin- çekilmesi isteniyor demektir. Öte yandan, ABD'nin Avrupa devletleri tarafından nazilere karşı savaşta onlara yardım etmesi için Avrupa'ya çağrıldığını da unutamayız. Bugünkü durumda, Amerikan kuvvetlerinin Avrupa'da bulunması, askersel güçlerin herhangi bir Doğu-Batı saflaşmasında bir denge unsuru olarak görülmektedir. Son savaştan bu yana, Doğu ve Batı arasında bir askersel denge olduğu için, dünya ölçeğinde barışın korunduğuna inanıyorum. Denge barışın özü olmuştur. Ve, şimdiye dek SSCB'yle ABD arasındaki çok olumlu silah indirimi anlaşmalarında bile, sözkonusu olan *denge*dir. Bu nedenle, bu dengeyi değiştirmenin barışa doğru bir adım olacağını sanmıyorum. Bu benim görüşümdür ve bu nedenle de askersel denge korunmadan süper güçlerin Akdeniz'den çekilmesi isteğini onaylamıyorum. Eğer bu sağlanabilseydi, elbette süper güçlerin bulunmadığı bir Akdeniz'den yana olurdum.

Bu, beni başka bir konuya; nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler konusuna getiriyor. Bunu hükümetimin politikası olarak BM'de belirttim. Herkesin umudu olduğuna inandığım, bir gün dünyanın nükleer silahlardan arındırılacağı umudunu dile getirdim. Ama, birinci adım olarak, bugün nükleer silahların bulunmadığı ülkeler gelecekte nükleer güçler durumuna gelmemelidirler. Malta'nın nükleer silahları yok ve gelecekte de olmamalıdır. Ama nükleer güçlerin bir savunma sisteminin parçası olduğu yerlerde genel güçler dengesini dikkate almadan bunları ortadan kaldıramazsınız. Bu durumda stratejik silahlarda yüzde 50 oranında bir indirim yapılmasını ve bu güçler dengesi içinde konvansiyonel silahların da dikkate alınmasını umuyorum.

Uluslararası anlaşmazlıkların barışçı çözümü için ek araçlar geliştirilmesine de önem vermeliyiz. Çok az ülkenin bu konuya gereken önemi verdiğine inanıyorum. Uluslararası Adalet Divanı, BM aygıtı vardır ve bunlar sonuç alabilmektedirler. Bunun en yakın örneği İran-Irak arasında sağlanan ateşkestir. Ama BM kendi başına, Güney Afrika'da, Lübnan'da, Araplar ve Yahudiler arasında, Körfez'de, Orta Amerika'da olanları, terörizmin yayılışını ve dünyadaki uyuşturucu ticaretini engelleyememiştir. Bu durumda sorunların barışçı çözümü için ek araçlara gereksinim duymaktayız. Eğer başarırsak (ki bu konuda hiçbir formülüm yok) silahsızlanma sorun olmaktan çıkar. Eğer sizin ve benim bir anlaşmazlığımız olsaydı savaşmaktansa kabul edilebilir barışçı bir araca başvurmayı yeğlerdik. Bu, geleceğin barışçı dünyası için yeni açılımdır.

☐ Lord Palmerston, bir zamanlar, bir ülkenin kalıcı dostları ya da düşmanları değil, kalıcı çıkarları olması gerektiğini söylemişti. Siz, ülkenizin kalıcı çıkarları olarak neleri görüyorsunuz?

☐ Nükleer çağda Malta'nın kalıcı çıkarı barış; içeride ve dışarıda barış içinde ilerlemedir. Tarafsız statümüz, gerektiği gibi kullanılarak, bu amacın elde edilmesini sağlamalıdır. Eğer tarafsızsanız, birinci göreviniz hiçbir tarafa ötekinden daha fazla ayrıcalık tanımamaktır. Biz bunu, BM'de göreve başlar başlamaz oylamalardaki tutumumuzu değiştirerek ve birçok oylamada çekimser kalarak gösterdik. Anlaşmazlıklarda kimin haklı ve kimin haksız olduğu yolunda benim kendi görüşüm olabilir ve bunu bu şekilde söylerim. Ama oylamalarda çekimser kalırım, çünkü tarafsız bir devletin işlevinden bunu anlıyorum.

Çevremizde barış, görmek istiyoruz. Ve eğer bu barış çevremizdeki güçler dengesiyle sağlanabilecekse (yarın başka araçlarla; örneğin anlaşmazlıkların barışçı çözümüyle de sağlanabilir), o zaman bu güçler dengesinin korunmasını isteriz. Ama bağlantısızlık hareketini kullanarak, barışçı düşünceleri desteklemenin dışında bu dengede herhangi bir rol oynamaya çalışmayız. Bunun bağlantısızlığın gelecekteki görevlerinden biri olduğunu sanıyorum. Daha önce büyük güçlerden uzak durmaya çalışıyorduk, şimdi, bu güçler biribirlerine yaklaşırlarken, bu süreçte katalizör olmaya çalışıyor ya da bunu umuyoruz. Bunun olanaklı olup olmadığı tartışılabilir, ama en azından Doğu ve Batı arasındaki gerilimin azaltılmasına destek olacağız. Biz, Malta'da, herkesle dost olmak ve hiç kimseyle düşman olmamak istiyoruz. Bu, ülkemize birlik ve refah getirecektir.

LATİN AMERİKA; UFUKTAKİ DEĞİŞİMLER

Roberto REGALADO ALVAREZ
Küba Komünist Partisi Sektör Başkanı

20. yüzyılın son on yılına girmek üzere olan dünyamızda, Latin Amerika ve Karayiplerin durumu keskinleşmekte olan ekonomik bunalım, dayanılmaz dış borç yükü, tehlikeli toplumsal ve politik istikrarsızlıkla belirleniyor. Olağanüstü kârlarıyla uluslarötesi burjuvazi, moda olan yeni liberal politikanın doğurduğu sonuçların bedelini ödemek zorunda kalan halk yığınları ve orta katmanlar arasındaki uçurum genişliyor.

Ronald Reagan'ın başkanlığı döneminde, ABD emperyalist diktasını güçlendirme çabasıyla bölgeye müdahalelerini arttırdı. Başta dış borçlar olmak üzere, ekonomik konularda kabadayı bir tutum takınarak, buradan politik ayrılıklar çıkarmaya, her biriyle ayrı ayrı görüşmeler yaparak borçlu ülkelerin birleşik cephesini engellemeye çalıştı.

Reagan, uyuşturucu kaçakçılığına karşı iki yüzlü bir kampanyayı politik baskı aracı olarak kullanarak, Latin Amerika devrimci hareketini gözden düşürmeye ve Panama'yı, Kanal'ın bu ülkeye geri verilmesini öngören antlaşmaların bazı maddelerini değiştirmek amacıyla istikrarsızlaştırmaya çalıştı.

Bush yönetimi, eski emperyalist politikayı değişen dünyanın gerçeklerine uydurmaya çalışarak göreve başladı. Ama Latin Amerika'ya ilişkin politikasını belirlerken Batı yarım küresindeki dar faydacı ve esnek olmayan strateji ve onun doğrudan etkileriyle —bölgede bölünmez ABD egemenliğini bile tehdit eden bir biçimde ağırlaşan bunalım ve büyüyen istikrarsızlık arasındaki çelişki— karşı karşıya gelmek zorundadır.

Orta Amerika'daki çatışma şiddetlenmektedir. Çünkü ABD, devrimci, antiemperyalist ve demokratik dönüşümleri bastırmaya, Sandinist devrimin pekişmesini, El Salvador'da Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin genişleyen askersel ve politik etkinliğini ve Guatemala Ulusal Devrimci Birliğini engellemeye çalışmaktadır. Reagan yönetiminin Orta Amerika politikası, Nikaragua'ya yıpratma savaşının dayatılmasını, El Salvador ve Guatemala'da kontrgerilla hükümetlerinin kurulmasını kapsayan "düşük yoğunluklu çatışmalar doktrini"ne dayanmaktadır.[1] An-

(1) Bkz. Jaime Barrios'un WMR'nin bu sayıdaki makalesi.

cak, bu ABD çabaları; Nikaragua'da Somoza çetelerinin bozguna uğratılmasından, El Salvador ve Guatemala'daki rejimlerin içine düştüğü bunalımdan da görüleceği gibi boşa çıkartılmıştır.

Esquipilas IV[2] anlaşmaları konusunda ABD yönetiminin ne yapmak niyetinde olduğunu söylemek için henüz çok erkendir, ama Nikaragua'yla cephleşmenin askersel alandan daha çok politik ve ideolojik alana kaydırılacağı şimdiden görülmektedir. İktidarın seçimlerle el değiştirmesi ilkesi karşılığında karşı devrimci çetelerin dağıtılması olasılığı vardır.

Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi, bu yeni durumda, savaşın ve doğal afetlerin yıkıma uğrattığı, tarihinin en derin ekonomik bunalımını yaşayan Nikaragua'da, bu ülkeye yapılan dış yardımları engellemeye çalışan ABD'ye karşı savaşımını sürdürmeye devam etmiştir. Bu, sosyalist ülkelere ve dünyanın tüm ilerici güçlerine, barış ve toplumsal ilerlemeye somut bir katkıda bulunmak için bir başka fırsat vermektedir.

ABD'nin Orta Amerika'ya müdahale etme olasılığı, Latin Amerikan burjuva hükümetlerinin yerel rejimler için beklenmedik sonuçlar doğuracak şekilde antiemperyalist eylemin patlaması ve kitle hareketlerinin yükselmesinden korkmalarına neden olmaktadır. Bu korku, Malvinas savaşının etkisiyle "Latin Amerikan dayanışması"nın yeniden canlanmasıyla birlikte, belki de Contadora ve Contadora destek gruplarının doğup Sekizler Grubu[3] içinde birleşmesindeki iki ana etkeni oluşturdu.

Sekizler Grubu, etkinlik alanını genişletmek ve kıtanın birçok yakıcı sorununu gündemine almak için Orta Amerika görüşmeleri sürecinde kazandığı deneyimden yararlandı. Grubu oluşturanların ABD'yle tek başlarına karşılaştıklarında yüklenmek zorunda kalacakları maliyeti azaltan kolektif çabalara ağırlık verdi.

Son birkaç yıl içinde, önde gelen kapitalist ülkeler, uluslararası mali sistemi korumak ve Üçüncü Dünya ülkelerinin borçları ödememe konusunda anlaşmalarını önlemek amacıyla önlemler aldılar.

Latin Amerika Ekonomik Sistem'e bağlı ülkeler ve Sekizler Grubu'nun üyeleri, Kasım 1987'de Acapulco ve Ekim 1988'de Punta del Este toplantılarında, çabalarını birleştirme isteğinde olduklarını gösterdiler ve bu istek, Amerikan Devletleri Örgütü'nü, ABD ve kıtanın öteki devletleri arasındaki farklılıkların tartışılabildiği bir forum haline dönüştürme çağrılarında da dile getirildi. Bir çok devlet başkanı ve önde gelen başka Latin Amerikalı politikacılar, Küba'nın Amerikan Devletleri Örgütü'ne dönmesini istediler.

Ancak, *ortak çıkarların savunulmasında sağlam birliğin oluşturulması için hâlâ yapılacak çok şey vardır.* Latin Amerikan burjuva hükümetlerinin emperyalizme karşı koymaktaki sınırlı yetenekleri görülebilmektedir. Panama'nın yalnızca yıkıcı ve saldırgan ABD kampanyasının kurbanı oldu diye Sekizler Grubu'ndan çıkarılması bunun bir örneğidir.

---

(2) Şubat 1989'da Cesta del sol (El Salvador) da yapılan konferans sonucunda, 5 Orta Amerika ülkesi başkanının Orta Amerika anlaşmazlığına barışçı bir çözüm için somut önlemler ileri süren ortak bildirisi **(Derginin Notu)**

Latin Amerika ve Karayibler ülkeleri, şimdi "demokrasilerin yönetilebilirliği" bunalımıyla karşı karşıyadırlar. Bu durum kendini daha işbaşına geldikten sonraki aylar, hatta haftalar içinde ortaya çıkan ciddi saygınlık yitiminde göstermektedir. Bunlar pek çok durumda, sağcı-tutucu, liberal ya da Hıristiyan demokrat partiler oldukları için, söz konusu süreçten en çok bunlar etkilenmektedirler.

ABD'yle en yakın ilişkileri kuranlar *Hıristiyan Demokratlar*dır. Ama (Karayibler'deki birkaç ülke dışında) çoğu ülkede iktidarda değildirler. El Salvador'da iktidarı yakınlarda kaybettiler ve Guatemala'da güçlükle tutunabiliyorlar, çünkü ABD'nin dayattığı "karşı-ayaklanma devletlerinin" politik görüntüsünü oluşturmaktadırlar.

Öte yandan; Şili'de Hıristiyan Demokratik Parti, Pinochet diktatörlüğüne karşı ana muhalefet unsurlarından biridir. Güney Amerika'daki birçok Hıristiyan Demokrat Parti, ilerici güçlerden oluşmakta ya da onlarla bağlaşıklık içinde bulunmaktadırlar.

*Askersel diktatörlükler*in de "yönetebilme bunalımı"na karşı bağışıklıkları yoktur. Ekonomik güçlükler birçok Güney Amerika Cumhuriyeti'nde orduyu kışlasına çekilmeye zorlamıştır ve en azından darbeci unsurları geçici olarak etkisizleştirmiştir. Silahlı kuvvetler, İMF'nin dikte ettirdiği halka karşı politikaların bedelini ödemek zorunda kalan sivil hükümetleri kontrol etmeyi yeğlemektedirler.

Geleneksel politik grupların zayıflaması ve yığınların değişim istemeleri *Sosyal Demokrat Partiler*'in güçlenmelerine yol açmıştır. Ekvator ve Jamaika'da son seçimleri Sosyal Demokratlar kazanırken; Peru'da APRA, Kosta Rika'da Ulusal Kurtuluş ve Venezuela'da Demokratik Eylem partileri iktidara gelmişlerdir.

Sosyalist Enternasyonal'e üye olan birçok Latin Amerika ve Karayibler partisinin sosyal reform doktrinine pek fazla sempati duymadıkları açıktır. Ama bu partiler politik ve moral desteğe ve yetkili bir uluslararası foruma gereksinim duymaktadırlar. Kolombiya'daki Liberal Parti'nin Sosyalist Enternasyonal üyeliğine başvurması bunun bir örneğidir.

Sosyalist Enternasyonal elbette Orta Amerika bunalımının çözümüne katkıda bulunmuş ve ABD'nin bölgeye askersel müdahalede bulunmasına karşı çıkmıştır. Bununla birlikte, onun tutucu üyeleri Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne baskı uygulamış ve Nikaragua'ya yapılacak yardım konusunda koşullar dayatmışlardır.

Sosyalist Enternasyonal partilerinin Latin Amerika'da iktidara gelme olasılığı, Sosyalist Enternasyonal'in ekonomik bunalım ve dış borç sorunlarına ilgi göstermesini ve Sosyal demokratların iktidarda ya da iktidara geçme eğiliminde olduğu yerlerde "yönetebilir demokrasileri" yeniden kurma yolları arayışını açıklamaktadır. Ancak onların modelinin de uygulanabilirliği olmadığı ortaya çıkmıştır.

Yanılsamalar ve gerçekler arasındaki farklılığın en dramatik bir biçimde kendini gösterdiği olay, Venezuela'da Carlos Andres Perez'in seçim zaferinden üç hafta sonra, İMF'nin yeni krediler verme koşulu doğrultusunda temel ihtiyaç mallarının fiyatlarına zam yapma kararının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve yüzlerce insanın öldürülmesine ya da yaralanmasına yol açan güçlü toplumsal patlamaydı.

ABD'nin Latin Amerika ülkelerinin içişlerine karışması da "demokrasilerin yönetebilirliği", bunalımının bir başka etkenidir. *ABD yönetim çevreleri, yalnızca kapitalist sistemin korunmasını ve ABD'nin jeopolitik çıkarlarına boyun eğilmesini güvence altına alan politik sistemleri demokratik olarak nitelemektedirler.* ABD emperyalizmi, bunalım dönemlerinde askersel diktatörlüklere bel bağlamakla birlikte, kendi demokrasi tanımını savunmak için her yolu geçerli kabul etmektedir. Şili'de 1973 darbesiyle Halk Birliği hükümetinin devrilmesini anımsamak yeter. Bu, *hâlâ kanıtlanmamış olan kapitalizmden sosyalizme barışçı geçiş olanağı kuramına ağır bir darbeydi.*

Burjuva demokrasileri, en azından ilerici toplumsal güçlerin kuvvetlenmesi için bazı olanaklar sunduğundan, elbette, baskıcı zorbalık rejimlerine tercih edilir. Ancak ABD müdahalesi ve sürekli askersel darbe tehdidi, anayasal hükümetlerin; özellikle de adaletsiz bir uluslararası ekonomik ve politik düzenin dayatmalarına boyun eğme ya da halklarının ivedi dönüşüm istemlerini dikkate alma ikilemiyle karşı karşıya kalanların tepelerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanmaktadır.

1 Ocak 1959'da, Amerika kıtasındaki ilk sosyalist devrim olan Küba halkının zaferi, güçlü ABD emperyalizminin yalnızca 90 mil ötesinde iktidarın ele geçirilebileceğini göstererek devrimciler için büyük bir itici güç oldu.

Bizim devrimimiz ABD yönetici çevreleri için de tarihsel bir ders oldu. Onların politikası, antisosyalist bir iftira kampanyası başlatarak Küba'yı yalıtlamaktı. Aynı zamanda karşı ayaklanma silahlarını da bilemeye başladılar: Amerikalılararası Savunma Konseyi yeniden canlandırıldı, İlerleme İçin Bağlaşıklık kuruldu ve askersel yardım programları genişletildi. ABD uzmanları cinayet ve işkence yöntemleri geliştirmeye koyuldular. Bunların kurbanları arasında birçok halk önderi, devrimci eylemciler ve masum insanlar vardı.

Latin Amerika devrimci hareketi, bugün Orta Amerika'da meyvelerini veren değerli deneyimler kazandı. 1979 yılında Grenada ve Nikaragua'daki devrimler, Küba'nın yalnızca bir istisna olduğu yolundaki masalları boşa çıkardı.

Geçen 10 yıl içinde, yarım küremizde başka bir devrim olmadı. El Salvador'daki gelişmelerin potansiyeli dışında, kıtadaki sol güçler devam etmekte olan bunalımın etkilerini kullanarak iktidarı alma ve nesnel koşulların olgunlaştığı ülkelerde köklü dönüşümleri başlatma yeteneğine henüz sahip değildirler.

Bu, global ölçüde artan ABD müdahaleleri ve ABD'nin karşı devrimci, karşı ayaklanmacı savaşlara ağırlık vermesiyle açıklanabilir. *ABD bu şekilde, iktidarı ele geçirme ve onu elde tutmanın maliyetini yükseltmiş oluyor.* Kapitalizmi destekleyen sınıf ve tabakaların kimi bölümlerinin güçlenmesi ve güçsüzleştirilmiş yığınların yetersiz politik katılımı da söz konusudur.

Dünyadaki ve kendi ülkelerindeki durumu gözönünde tutan kıtamızın sol güçleri çeşitli savaşım biçimlerini birleştiriyorlar; bazı durumlarda askersel - politik biçimleri, bazı durumlardaysa politik bağlaşıkları güçlendirmeye öncelik veriyorlar: Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi ABD'nin karşı ayaklanma projesini boşa çıkardı ve El Salvador'daki devlet erkini krize soktu, Guatemala İşçi Partisi'nin Gua-

temala Ulusal Devrimci Birliği'ne katılması kurtuluş hareketinin önünde yeni olanaklar açtı.

Kolombiya'da özel bir durum gelişiyor. Burada yüksek düzeydeki şiddet ve hükümet otoritesinin bunalımı, iktidar aygıtının ordu ve uyuşturucu kaçakçılarının eline geçmekte olduğunu gösteriyor. Yine de; sol güçler, ulusal gerçeklere yanıt veren devrimci bir projenin parçası olarak Simon Bolivar Gerilla Eşgüdüm Komitesini kurdular ve politik cephenin eylemlerini ve yığınlar arasındaki eşgüdüm merkezlerini güçlendirdiler. Eşitsiz koşullarda yapılan savaşta, 700'den fazla eylemcisi katledilen Yurtsever Birlik, militan bayrağını yükseltmeye devam etti.

Peru'daki durum; Sağ'ın, Sol'un ve Sendero Luminoso'nun ki olmak üzere birbirine uyumsuz üç politik çizginin çatışmasıyla karmaşıklaştı. Yaklaşan seçimler toplumsal, politik ve ekonomik savaşımı yoğunlaştırdı ve bu, Birleşik Sol'un güçlendiği bir süreç oldu. Birleşik Sol'un Ocak 1989'daki kongresi onun halk yığınları üzerindeki etkisini, ulusal ve uluslararası otoritesini bir kez daha kanıtladı.

Meksika'da ekonomik ve toplumsal durumun kötüleşmesi, yeni bir politik cephenin, Demokratik Yakınlaşma'nın doğmasına yol açarak geleneksel politik sisteme ağır bir darbe indirdi. Bu cephe, ilerici ve sol gruplardan oluşuyor ve son seçimlerde sağcı Ulusal Eylem Partisi'ni üçüncü sırada bırakarak büyük bir başarı gösterdi.

Güney Amerika'da demokratik hareketin yükselmesine ilişkin cesaret verici işaretler vardır: Brezilya Halkı İşçi Partisi'nin yerel yönetim seçimlerindeki çarpıcı başarıları, Uruguay'daki seçim kampanyasında sol güçlerin canlı etkinlikleri ve isteklerine uygun olarak yapılan diktatörlük altında işledikleri suçlardan dolayı askerlerin sorumluluğu konusundaki referandum ve Arjantin Komünist Partisi'nin politik çizgisini yeniden değerlendirmesi.

Uluslararası durumda; Avrupa ve Kuzey Amerika'da barış savaşımının başarıları, tarihsel INF anlaşmasının imzalanması, Sovyetler Birliği ve Varşova Pakti ülkelerinin yapıcı silah indirimi girişimleriyle belirgin iyileşmeler sağlandı. Ama Üçüncü Dünya ülkelerindeki bunalım, insanlığın daha da ilerlemesinin önünde, giderek aşılması daha da güçleşen bir engel olarak büyümeye devam ediyor.

Bu bağlamda Fidel Kastro, azgelişmiş ülkelerde her üç gün boyunca 140 bin, yani Hiroşima ve Nagazaki'de atom bombasının öldürdüğü insanların sayısı kadar çocuğun öldüğüne dikkat çekmişti. Barışı güçlendirmek kuşkusuz tüm insanlığın yararınadır, ama herkes bunu anlayacağa benzemiyor. Ortalama ömürleri 33 yıl olan Peru kızılderililerine asıl tehlikenin nükleer bir yangın olduğunu nasıl açıklayacaksınız. Bunu Brezilya'nın teneke mahallelerinde oturanlara, Peru'nun madencilerine, Guatemala'nın sefalet içindeki köylülerine ya da Kolombiya ya da Haiti'deki şiddet kurbanlarına açıklamayı deneyim bakalım!

Bu son derece de karmaşık dünyamızdaki böyle sorunlara yanıt bulmak kolay değildir; günümüzün tüm sorunlarını çözebilecek bir formül bulunamaz. Birçokları hâlâ *az gelişmiş ülkelerdeki kritik durumun da* bu bölünemez ve karşılıklı bağımlı dünyada, *barış savaşımının bir problemi olduğunu* anlamamışlardır. Ocak 1989'da bilim ve kültür işçilerine yaptığı bir konuşmada Mihail Gorbaçov'un söylediği gibi; "bugün, evrensel insan değerleriyle sınıf çıkarları arasındaki ilişkinin diyalektiğini

değerlendirmede gerikaldığımızı görüyoruz. Bilim, burada zor bir görevle karşı karşıya. Bu geri kalmışlık belli bir anlayışsızlığa hatta —açık konuşalım— sosyalizm konumlarının terkedildiği konusunda saçma suçlamalara, sınıf yaklaşımlarının ve ulusal kurtuluş hareketinin çıkarlarının yadsınmasına yol açıyor."

Küba'da bugün, yanlışları ve olumsuz eğilimleri düzeltme süreci yaşanmaktadır. Sosyalizm kuruculuğu; ABD emperyalizminin yanıbaşında ve sosyalist topluluktan binlerce kilometre uzakta, gerçekten doğal kaynakları olmayan yoksul, azgelişmiş bir ülke olarak bizim durumumuza uygun bir politikayı gerektiriyor. Kübalılar, enternasyonalizm ilkeleriyle yetişmiş, inançlı, çalışkan bir halktır. Bugünkü ekonomik durum, hâlâ Avrupa ölçütlerinin altında olsa da, halkımıza uygun bir yaşam standardı sağlamayı olanaklı kılıyor.

Emperyalizm, Küba'yla sosyalist kuruculuğu ileriye götürmek için kendi yollarını bulmaya çalışan Avrupalı sosyalist ülkeler arasında çelişkiler yaratmak çabasıyla, her türlü uydurma ve çarpıtmayı kullanmaktadır.

Kolay olduğunu sanarak, Küba'nın uluslararası yalıtlanması düşüncesini yayanlar; bizim tüm kıtalardaki ülkelerle gelişen ilişkilerimizi, Latin Amerika hükümetleri ve halklarıyla olan ilişkilerimizin yakın zamanlarda daha da sıkılaşmasını ve kıtasal birlik çabalarımızı hesaba katmıyorlar.

Ülkemizin uluslararası alandaki etkinlikleri; anlaşmazlıkların, en başta halkın gerçek özlemlerini dile getirenler olmak üzere, ilgili tüm tarafların çıkarlarına saygı gösterilerek görüşmeler yoluyla çözülmesi ilkesine verdiği kararlı desteğin kanıtıdır.

O zaman Latin Amerika ve Karayibler'deki tüm ülkelerin ve politik güçlerin ortak çıkarları için savaşımla toplumsal değişim çabaları arasındaki diyalektik ilişki nedir? 1988 Aralık ayında Meksika'yı ziyareti sırasında yapılan bir görüşmede Fidel Kastro şöyle demişti: "Kendi kendime, öncelik neye verilmeli, diye soruyorum. *Toplumsal değişime mi yoksa ülkelerimizin varlığını sürdürmesine, bağımsızlığına ve gelişme olanaklarına mı?* Eğer bağımsızlık koşulları yoksa *devrim* koşullarının oluşması daha güçleşecektir. Nikaragua'daki gibi bir devrim olur olmaz, ABD tarafından derhal bir düşmanlık, ekonomik ambargo, alçakça bir savaş ve ekonomik olarak çökertme kampanyası başlatılmaktadır. Bu nedenle diyoruz ki; ülkelerimize gerekli koşulları sağlamak daha önemlidir. Latin Amerika ülkeleri için dış borçlara karşı ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen için savaşımda birlik daha önemlidir. Bunlar, bağımsızlık ve gelişmenin ve denilebilir ki, Latin Amerikan entegrasyonunun asgari gerekleridir."

Bir de *bugün Latin Amerika'da sosyalist bir devrimin olanaklı olup olmadığı sorusu* vardır. Kuramsal olarak evet, ama ABD egemenliği, ekonomik bağımlılık, kıtamızdaki ülkelerin emperyalizmin doğrudan saldırılarına açık oluşu, saldırganlık ve askersel baskı aygıtlarının geliştirilmesi bunu çok güçleştirmektedir.

Ancak bugün Latin Amerika'da olanaklı olan; bağımsızlık ve ulusal egemenliği sosyalizme yol açacak politik, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin öncülü olarak öne koyup savunan *antiemperyalist, demokratik bir halk devriminin zaferi*dir. Sandinista'ların zaferi bunu yeterince kanıtlamıştır.

El Salvador'daki demokratik güçlerin başarıya ulaşma olanağı ve devrimci hareketin çıkarlarına uygun görüşme süreci de Fidel Kastro'nun çizdiği genel tabloya uymaktadır. Küba; kıtadaki devletlerin ortak çıkarlarının savunulmasıyla, ekonomik bunalımın ve uluslarötesi sermayenin politikalarının yükünü taşıyan Üçüncü Dünya'nın sömürülen ve baskı altında tutulan insanlarının hakları için yürütülen devrimci savaşımla dayanışma arasında herhangi bir çelişki görmemektedir.

Sosyal demokratlar da dahil öteki politik akımlarla yaptığımız eylem birliği — eğer ortaklarımız toplumsal adeletsizliği maddi temeli ortadan kaldırılmadan giderilebileceğine ilişkin düşler yayarlarsa— onlarla ideolojik tartışmalara girmemize engel değildir. *İnsanlığın bir bütün olarak çıkarlarıyla; çoğunluğun, sefalet içinde yaşayan milyarlarca insanın istemleri arasında bir çelişki yoktur.* Kastro, "Barış olmadan gelişme olmaz ama gelişme olmadan da barış olmayacaktır." derken haklıydı.

DEMOKRATİKLEŞMEDEN BAŞKA ALTERNATİF YOK

Gyorgy ACZEL

Macaristan Sosyalist İşçi Partisi MK. Üyesi

Toplumsal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bir dizi komünist partisinin yenilenme yolları arayışında, kendi tarihleriyle, sosyalizmde edinilen deneyimleri eleştirel bir yaklaşımla yeniden değerlendirmesi günümüze damgasını vuran bir olaydır. Bu, ne kendi içinde bir son, ne de geçici bir heves olup, her devrimci partinin temel bir özelliğidir. Otomatik olarak ortaya çıkmayıp, çetin zorluklara karşı kendi yolunu açmak zorundadır. Bizler bir anlamda kendi geçmişimizin tutsağıyız ve bugünkü değerlendirmelerimiz henüz oldukça ürkektir. Sonuç olarak, toplumsal yaşamda sorunlar birikiyor, bizimse gelişmeleri yeterince önceden öngörebilmek ve bunlara uygun tepkiyi göstermekte elimiz kolumuz bağlı kalıyor.

Macaristan Sovyet perestroyka'sına, tarihsel deneyim ve konseptleri cesurca çözümlemesine ve stalinist toplum modeline son vermeyi ve toplumu yepyeni çevrenlere götürmeyi hedef alan pratik adımlarına sıcak duygularla bakmaktadır. *Demokratik ve insancıl bir sosyalizme ulaşmak* ortak amacına sahip olduğumuzdan Macarların duyduğu ilgiyi anlamak kolaydır.

Kopyacılık devri geride kaldı. Yine de Macar yenilenmesini Sovyet perestroyka'sının deneyimine bağlamanın uygun olacağı düşüncesindeyiz. Sovyet dış politikasında kendini gösteren yeni düşünce, bugün ve gelecekte, bizler için özel bir önem taşıyor.

İlk Başarılar ve Terslikler

Macaristan komünistleri, 1945'de Nazizmden kurtulduktan hemen sonra, ulusal demokratik dönüşümler yoluyla savaşın yıktığı ekonomiyi yeniden kurma sürecini başlattılar. Macaristan tarihinde yadsınamayacak, kahramanca bir dönemdi bu.

Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası stratejisi, Hitler karşıtı koalisyon bağlaşıkları arasında işbirliğini geliştirmeyi hedeflediğinden, doğrudan proletarya diktatörlüğüne geçmek isteyen partilere ve onların Tito gibi liderlerine zorlamalarda bulundu. Partimiz, gerçekten yeni bir devlet yaratmak isteyen tüm politik güçleri birleştirmeyi

gözetti. Demokratik devrim anlayışını izleyerek değişik partilerle işbirliği içerisine girdik ve koalisyon hükümet sistemi, dirimselliğini ve etkinliğini kanıtladı.

Macaristan'ın dış politikası , işgal bölgeleri Avrupa'sında zafere ulaşan güçlerin anlaşmalarının dışında gelişti. Koalisyon ortaklarımız ilke olarak bu gerçekliği kabul etmekle beraber, her biri kendi toplumsal temeline bağlı olarak geniş bir kamu desteğini kazanmaya çalıştı. Başlangıçtaki dış koşullar, SSCB'nin önderliğindeki uluslararası komünist hareketin bir parçası olan Macaristan Komünist Partisi'nin lehineydi ve hatta koalisyon içinde, halk üzerindeki gerçek etkisinden daha önemli bir rolü partiye kazandırdı.

Fakat ülkenin yazgısını belirleyen yalnızca dış koşullar değildi: yüzyıllık sorunlar demokratik biçimde halledildi ve iktidardaki bağlaşıklık ile onun sol kanadı gerçek bir halk desteği kazandı. Komünistler ve sosyal demokratlar sosyopolitik savaşım ve toplumun yenilenmesiyle ilgili başlıca konuların hepsinde görüş birliği içerisindeydi. İşçi sınıfının bu iki politik örgütü, başkent ve başlıca sanayi merkezlerinde belirleyici bir etki oluşturan ezici bir desteğe sahipti.

1947 sonunda *sosyalizm kuruculuğu yoluna koyulma* görevi formüle edildi. O dönemde Hitler karşıtı koalisyon dağılmış, büyük güçler arasındaki işbirliği, yerini silahlı çatışmayla yüklü soğuk savaşa bırakmıştı. Batı ve Güney Avrupa'da komünist partilerin hükümetlerden çıkarılmasına, Elbe'nin doğusunda burjuva demokratik partilerin yok edilmesi eşlik etti. Bu ikinci süreç stalinist biçimlerde, yani dikta ve zorlamayla yürütüldü. Rakosi'nin liderliğinde Macaristan Komünist Partisi yönetimi de ne yazık ki böylesi yöntemleri içten benimsedi, egemen ideolojiden herhangi bir sapmaya hoşgörü tanımayı reddetti, muhalefet partilerini ezmeye başladı. 1948'de stalinist sosyalizm modeline karşılık düşen tek partili politik sisteme geçilmeye başlandı ve o zamanın parti liderleri de ateşli biçimde benzer bir çizgi izlediler.

Ülke içerisinde bir dizi politik yargılama sahneye kondu: Sol sosyal demokratlar ve (aralarında Janos Kadar'ın da bulunduğu) Batı'dan sürgünden dönen tanınmış komünistler bile baskıya kurban oldular. 1953'de Sovyetler Birliği'nde "siyonist komplo" "sergilendiği" zaman benzer bir "dava" da Macaristan'da tezgahlanıyordu.

Bu arada Sovyet ekonomik modeli de kopya ediliyordu. Bu model askersel dayatmayla da getirilebilirdi kuşkusuz, fakat Sovyet deneyimi geri kalmış ülkelere özgü sorunlara hızlı çözümler getirmemiş olsaydı, yığın desteği kolay kolay sağlanamazdı. Stalinist ekonomik politika doğal olarak sanayileşmeye hız kazandırdı. Sanayi üretimi iki katına çıktı ve Macaristan hızla bir sanayi-tarım ülkesi oldu. Ekonomik gelişme modeli toplumsal eşitlik ve kültür devrimi gibi dile getirilen sosyalist hedeflerin yaşama geçirilmesine bir yönüyle katkıda bulundu. Karşıt kastlara ayrılan toplumun eski dokusu *ilk onyıl içinde* yıkıldı ve toplumsal hareketlenme büyük ölçüde arttı. Bu sürecin önemli bir özelliği, genç ve orta yaşlı işçi ve köylülerin geniş biçimde hükümet ve kamu kuruluşlarındaki görevlere getirilmesiydi. Macaristan bu alanda Avrupa'nın bir kuşak gerisindeyse de geniş bir orta öğretim uygulaması başlatılmış ve yüksek okulların örgütlenmesinde ilerleme sağlanmıştı: Öğrenci sayısı on kat artmış ve özellikle eskiden yüksek öğrenime giremeyen işçi ve köylü çocuklarının bu alana geniş bir akımı olmuştu.

Fakat bu dikkate değer başarılara baştan beri gelişme sürecini sekteye uğratan ve çarpıtan olumsuz bir olgu eşlik etti. "İlk sosyalist birikim" konseptine dayanan merkeziyetçi ekonomik yönetim, bürokrasinin artmasına yol açtı. Buradan da, *"yönetici parti organlarının* değil de) *bir liderler grubunun* hiçbir bağımsızlığı kalmayan parti hücrelerine, bütün bir devlet aygıtına ve kamu örgütlerine emirler yağdırdığı yönetsel-buyrukçu bir sistem ortaya çıktı.

İnsanları harekete geçirmede kullanılan bu sistem ve yöntemler, merkezin "mutlak irade"sinin kabul edilmesine yetmeyince, işin içine (yasal ve yasal olmayan) zorlama sokuldu; düzmece davalar, disiplin uygulamaları, tehditler vardı... Rakosi iktidarı yüzden fazla ölüm cezası, yüzlerce tutuklu, 5 bin'in üzerinde gözaltı, 15 bin sürgün ve kırsal kesimde 500 bin'den fazla insanın ezilmesine damgasını vurdu. İnsanlar arasında gelecek yıllarda etkisini gösterecek acılar ve yanılgılara yol açıldı. Yönetsel-buyrukçu keyfiliğin bir sonucu olarak politik iktidar ile toplum birbirinden yalıtlandı.

Kaçırılan Fırsatlar

1952'ye gelindiğinde bir çıkmazda bulunduğu açıktı. SSCB'de Stalin'in ölümünden sonraki değişiklikler, *bozulmaları ortadan kaldırma olanağı* ortaya çıkardı. Fakat Rakosi SBKP 20. Kongresi'nden sonra bile hayli gecikmiş dönüşümleri gerçekleştirmekten uzak kaldı. Temmuz 1956'da iktidardan indirildiğinde ise artık çok geçti, Birinci Sekreter olarak ardılı Erno Gero eski politik rotayı tutturmuştu.

Bununla birlikte, taban örgütleri yeni gelişme yolları arayışında ürkek ve kararsız parti yönetiminden daha ileriye gitmişlerdi. Değişmeye duyulan gereksinim basit biçimlerde de olsa sürekli kendini duyuruyordu. İnsanlar öne sürülen programları yakından inceliyor ve küçük, dar aydın grupların yankı uyandıran istemlerine kulak veriyorlardı. İnsanlar aktif politikaya girdiklerinde, kafaları karışık ve farklı amaçlara sahip olsalar da daha iyiye yönelik değişimi başarma kararlılığı gösteriyorlardı. Bu politik "patlama" partiyi de bölmüştü: Yenilenme isteyen sıradan üyeler dokunulmaz gözüken eski yöntemlere sıkı sıkı sarılmaya devam eden tutucu liderlere sırt çevirmişti. Parti yığınsal öncü güç olarak felce uğramıştı. 23 Ekim 1956'da Budapeşte'de yığınsal bir toplantı düzenlendi ve o gün daha sonra ayaklanma patlak verdi.

Devrim mi, yoksa *karşı devrim mi* sorusu yeniden canlı tartışmaların noktası oldu. Bu bir halk ayaklanması mıydı, yoksa insanları kaldırıp sokaklara dökülmelerine yol açan gerici güçlerin darbesi miydi? Bu mantıklı sorulara kesin bir yanıt hâlâ verilebilmiş değil. Önemli olan nokta, gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte katılan grupların bileşimi ve istemlerinin değişmesiydi. 23 Ekim gecesindeki yığınsal gösterinin ana istemleri, sosyalizmin yenilenmesi ve köklü demokratik dönüşümdü. Sonraki iki haftada çeşitli güç ve amaçların biraraya geldiği görüldü. Yenilenme belgelerinin yanısıra, 1945 sonrasında kurulan demokratik halk hükümeti sistemine geri dönüş çağrıları da bulunuyordu. *10 yıl önce iktidardan düşen eski rejimi* destekleyenler de etkindi: Bunlar biraz daha çağdaşlaşmış biçimiyle Batı tipi parlamenter demokrasi öne sürerek saati geriye döndürmeye çalışıyorlardı. Bunların dışında ayrıca muhafazakâr milliyetçiler, gelenekçi sağcılar, antikomünistler, Horthy'nin izleyicileri Hıristiyan milliyetçiler ve hatta suçlular, intikamcılar, sınıfını yitirmiş unsurlar da vardı.

Kamu mülkiyetinin korunması ve demokrasinin sosyalizm ile uyumlaştırılması istemleri yanında, Orta ve Doğu Avrupa gerçeklerini yadsıyan girişimlere de rastlanılıyordu. Bu gerçekler kışkırtıcı propagandayı yürütmeyi sürdürürken, Macaristan'daki tehlikeli gelişmelere işaret ederek, Sovyet yönetimini Washington'un konumu konusunda bilgilendiren ABD tarafından kabul ediliyordu.

1919'da Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin yenilgisinden sonra ülkeyi kasıp kavuran dalgaya benzer başka bir "beyaz terör" dalgası Ekim sonu, Kasım başında gerçek bir tehlike durumuna geldi. Nagy hükümeti bu zor koşullarla başedecek güçte değildi: Kısmi ödünleri sayısız istemlere hiçbir karşılık oluşturmuyor, ateşi körüklemeden başka bir işe yaramıyordu. Bozguncu bir ruh durumu yayılmaya başlıyordu: "kalabalıklar faşizmi istiyorsa, bırakın faşizmleri olsun". Olayların akışı "kötü sosyalizm"in sökülüp atılacağı ve yerine "iyi sosyalizm"in getirileceğine inanmak için hiçbir gerekçe oluşturmuyordu. Daha önceki tartışmalarda zorunlu değişimlerin doğası açığa kavuşturulmadığı için birbiriyle çatışan karşı devrim ve "düzeltici" devrim konseptleri şiddetli ideolojik tartışmalarda bir aradaydı. Sosyalizmin kendisinin ortadan kalkması demekmiş gibi, liderler hâlâ stalinist sosyalizm modelini terketmenin hainlik olarak niteleneceğine inanıyorlardı.

Devrimci işçi ve köylü hükümetinin oluşumu ve bu hükümetin Sovyet askersel yardımı isteği; zorlama, ancak kaçınılmaz bir hareketti. Tehlike çok geçmeden durdurulmuş oldu. İnsanların beklenmeyecek kadar çabuk toparlanmasının ve hükümete halk desteğinin de göstermiş olduğu gibi, belirleyici etken askersel güç değildi.

Stalinizmin Terkedilmesi

Macaristan'da yaratılan toplumsal, ekonomik ve politik sistem, liderlerin buna gözü kapalı inanmaları, koşulları değiştirmek için gerekli irade, cesaret ve yetenekten yoksun oluşları ve ideolojik durgunluk, 1956 yılına gelindiğinde toplumu bunalım öncesi (Mihail Gorbaçov'un deyimini kullanırsak) bir duruma getirmişti. Tek çıkış yolu da uzun erimli dönüşümler ve köklü bir onarım gerçekleştirmekti.

Geçen 30 yıl boyunca pek çok önemli olaya aktif katılan biri olarak, MSİP'nin hem sosyalizmin ilk kazanımlarının korunması ve hem de 1950'li yılların kaba çarpıtmalarına son vermesiyle tarihsel anlamda büyük bir saygınlığı hak ettiği düşüncesindeyim.

Sosyalizmi geliştirmede özgün bir Macar pratiği biçimlendi: Bizim deneyimimiz özgündür ve öykünülecek bir model değildir. Esas olarak MSİP kendi iktidar tekelini gevşetti, ekonomik yönetimini çağdaşlaştırdı, toplumsal yaşama demokrasiyi getirdi ve bir bağlaşıklık politikası yoluyla geniş halk desteği sağladı.

Değişimler hızlı ve kolay olmadı, bir hayli zorluk ve geriye dönüşlerle karşılaşıldı. Devrimci işçi ve köylü hükümeti, en başta burjuva sisteminin yeniden kurulmasını isteyen güçleri kararlı bir biçimde geri püskürtmek zorunda kaldı. Öte yandan, Rakosi yandaşlarının iktidarı yeniden ele geçirme girişimleri de gözardı edilemezdi. Bu biçimde parti "iki cephede birden" savaşarak iç politik güçler dengesindeki her değişikliğe karşılık verdi ve sonunda her iki aşırı politik hareketi de kamu hayatından uzaklaştırdı.

MSİP ve hükümet, daha 1957 yılında bir dizi reform planı yapmıştı bile. Partinin kapsamlı yeni tarım politikası projesi büyük önem taşıyordu. Tarım gönüllülük temelinde yavaş yavaş yeniden yapılandırıldı. Yeni model kollektif üretim ve aile üretimini etkili biçimde uyumlaştırdı. Sonuçlar gerçekten de iyiydi: Tarım önemli ve rekabet eden bir ekonomik sektör oldu.

Çağdaş sosyalist bir ekonomik yapıyı kurmak yolunda çok çaba harcandı. 1968'de yürürlüğe giren yeni ekonomik yönetim sistemiyle işletmelere geniş haklar tanındı. Aynı zamanda pazar ilişkilerinin özendirilmesi ve bunların rolünün artırılması planlandıysa da, başlıca politik üstyapının değişmeden kalması nedeniyle bu süreç sınırlı kaldı. Belirli ideolojik korkular ve eski dogmalar dönüşümü alıkoydu. Ayrıca, değişimlerin doğurmadığı, fakat her zaman onların şiddetlendirdiği toplumsal ve ekonomik sorunlar da gözardı edilemezdi. Dolayısıyla, bu sorunları çözmeye, dış ticarette her kötüye gidişi önceden görmeye hazır olmalıydık.

Her düzeyde bağımsızlığın genişletilmesi, o dönemde *politik sistemin* gelişmesinin esasıydı. Yerel konseylerle ilgili yeni yasa, bunları bağımsız bir konuma getirerek, temsil güçlerini artırdı. Seçim sistemini demokratikleştirmek için iki yasa çıkarıldı. Parti kamu örgütlerinin yan kuruluş olma ilkesini terketti, ancak pratikte onları, yönetimle sıradan komünistler veya halkla parti arasında bir parçalanmadan korkmadan denetlemeye devam etti. Kısaca, demokratikleşme, başarısı sınırlı olsa da, gerçekti.

Bağlaşıklık politikamız geçtiğimiz 30 yıl boyunca ve özellikle de 1960'lı yıllarda köklü biçimde değişti. Parola "bize karşı olmayan bizimledir" oldu ve hoşgörü ile insancılık ilkelerine dayanan bir kültür politikası geliştirildi. Bilimsel araştırma ve sanatsal ifade özgürlüğü genişletildi, parti bu alanda müdahaleye ve yasa koymaya bir son verdi, bu da işçilerin bilim ve sanat dallarında yeralmaları için büyük ölçüde yüreklendirici oldu.

1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca yaşam düzeyi sürekli yükseldi. Gerek gerçek ücretler, gerekse tüketim üç katına ulaştı. Bu dönem Macaristan tarihinde eşsiz bir dönemdi.

Macaristan bugün her yıl 17-18 milyon yabancı konuğun geldiği ve her yıl 5 milyon yurttaşının yabancı ülkelere gittiği açık bir ülkedir. Devletimiz uluslararası toplulukta güvenilir bir ortak olarak kesin bir saygınlık kazanmıştır. Bu gerçek başarılar listesi tamamlanmış olmaktan uzaksa da, sorun bunları nasıl koruyacağımız ve artıracağımızdır.

Geleceğe Bakış

1980'li yıllarda dünya ekonomisinde başlayan değişmeler, kapitalist ekonomilerin yanısıra sosyalist ekonomileri de etkiledi. Yeni meydan okumalar, ülkelerimizin yeni dünya gerçekliklerine uymasını önleyen etkenlerin çözümlemesini gerektirmektedir. Başka bir deyişle, soru, bunalımın *sosyalizmi genelde mi, yoksa onun modellerinden birini mi vurmuş* olduğudur.

Partimizin gördüğü gibi, bugün bunalımda olan sosyalizm değil, stalinizm veya stalinizm-sonrası diye adlandırdığımız sistemdir. Bunun özellikleri iyi bilinmekle beraber, burada, Macaristan'da kurtulmamız gereken şeylere değinmek oldukça önem

taşıyor. İlköncc, sosyalizmin dünya kapitalizminden yalıtlanmış ülkelerde kurulabileceği ve özel bir "dünya sosyalist ekonomik sistemi"nin yaratılabileceği yanılgısını bırakmalıyız. Daha sonra, ekonominin tek bir merkezden yönetilmesi düşüncesi ile sosyalist mülkiyetin salt devlete ait olduğu şeklindeki ilkel yorum bir kenara atılmalıdır. Son olarak da komünist partisinden başka parti, hareket veya örgüte yer tanımayan tek partili politik sistemin yaşama gücü yoktur.

Macaristan'da, 1956'dan bu yana stalinizmden uzaklaşmada yürekli adımlar atmıştır. Oysa yakın zamana kadar bu tarihsel gelişim, sadece politik sistem, onun ideolojik dayanakları ve dış sorunlara yaklaşımlarda yapılacak değişiklikler için zemin hazırlamakla kaldı.

Bugün, özellikle *ekonomik sorunlar* çok ciddidir. KEYK'ne tek yanlı yönelimin bir sonucu olarak ülkede yaratılan üretim yapı ve mekanizmaları bugünün gereksinimlerini karşılamıyor ya da dünya gelişme süreçlerine daha etkili katılımı sağlamıyor. Pazar ekonomisine aşama aşama dönme 1968'da başlanmışsa da, bu süreç kesintiye uğramış ve sonra 1970'li yılların başında tersine dönmeye başlamıştır. SSCB'de giderek artan durgunluk da içinde, uluslararası gelişmeler Macar reformunu da etkilemiştir.

Reform politikasından ayrılış 1978'de durdu. Fakat o zamana kadar dış borçlar önemli ölçüde artmış, Macaristan üretiminin kimi geleneksel türlerinin rekabet gücü ortadan kalkmıştı, vb. Kabul edilen "acil önlemler" kısa ömürlü olmuş, sönük kalmış ve istenen etkiyi vermemişti. Ve pazar mekanizmalarına dayanan nitelikçe farklı bir karma ekonomi oluşturmayı hedefleyen MSİP MK'nin 1984 kararı köklü değişikliklere yol açmıyordu, çünkü politik önkoşullar yoktu. Daha köklü dönüşümlere götürecek koşulların biçimlenmeye başlaması, 1988 parti konferansı sonrasına rastlar. Sonuçta, yabancı yatırımı ülkeye çekme olanaklarını artıran, şirket ve ortaklıklarla ilgili yeni bir yasa kabul edildi, bankacılık sistemi değiştirildi ve günümüzün gereği, devlet bütçesini yeniden yapılandırmak ve öteki önlemler almaktır.

Devlet işletmelerinin düşük verimliliği ülkenin ekonomik ilerlemesinde engel oluşturmaktadır. Örneğin, bugünlerde kamu mülkiyetini anonim şirketlere, kooperatif ve holding şirketlerine devretmek suretiyle bu verimliliği artırmanın yolları üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Karma bir ekonominin gelişme zorlukları ve sorunları da içermektedir elbette. Alınan önlemlerin pek çoğu halk tarafından hoşnutlukla karşılanamıyor, çünkü dönüşümün maliyeti emekçi insanların yaşam düzeyini şimdiden etkilemektedir. Gelecek yıllarda enflasyon, iflaslar, işsizlik ve bunların olumsuz yansımalarıyla uğraşılmak zorunda kalınacaktır. Bunlar kaçınılmaz olsa da, ekonomik yeniden yapılanmayı rotasında tutabilmek için önceden hazırlıklar yapılmalıdır.

Ekonomik dönüşümler zorunlu olarak politik dönüşümleri de içerdiğinden, ayrıca politik gerginlikler de söz konusudur.

Hükümetten bağımsız gelişen *hareketler* 1960'lı yıllardan itibaren Macaristan'da faaliyet gösterebildiler. Ancak pratikte bunların faaliyetleri aşırı gözetim altındaydı. 1980'li yılların başında, kamu örgütleri alternatif istemler geliştirerek direnmeye

başladılar. Öte yandan kimi resmi olmayan dernekler de politik partilerde birleşmeyi yeğledi. Artık geleneksel modelin toplumsal istikrar ve bütünleşmeye bir katkısı olmuyordu.

Yeni politik örgütlerin ortaya çıkması ve kimi eski partilerin (Bağımsız Parti, Küçük Çiftlik Sahipleri Partisi ve 1945'den önce hükümet koalisyonunda yer alan Sosyal Demokrat Parti gibi) yeniden kurulmasıyla tek partili sistem fiilen sona erdi. Fakat etkili ve hukuka dayanan çok partili bir sistemin biçimlenmesi için zamana gerek duyulmuştur. Kamu örgütleri üstüne son kanunlar bunu etkili biçimde yasallaştırmış, MSİP'nin konumu ve rolü de buna bağlı olarak değişmiştir.

Partimiz *topluma ve devlete karşı tutumunu gözden geçiriyor.* Kendi gelişme programını halka sunmayı sürdürme niyetindedir, fakat, devlet organlarını doğrudan denetlemeyecektir. Bizim görüşümüze göre, bunlar politik örgütlerin etkinliklerini eşgüdümlendirebilirlerdi. Demokratik reformlar ve sosyalist gelişme yoluyla ülkeyi bunalımdan kurtarabilecek bir koalisyon hükümeti gereği burada belirmektedir.

Parti yönetimi politik çoğulculuğun daha geniş bir demokrasi için önemli bir önkoşul olduğunu düşünmekte, ancak çoğulculuğu basit birçok partili sistem olarak ele almamakta ya da demokratik gelişme için bu sistemi yeterli bir garanti olarak görmemektedir. Kimi komünistlerin endişe duydukları gibi, sosyalizmin geleceği, çok partili bir sistemin kurulması ve olası bir iktidar kaybı hakkında belirli bir kafa karışıklığı bulunmaktadır.

Kaçınılmaz *toplumsal dönüşümün* nedenlerinden biri, büyüyen toplumsal ayrımlaşma ve insanlara tanınan sınırlı yasal ve kişisel olanaklardır. Macarların yaklaşık yüzde 20'sini düşük gelirliler, yaklaşık yüzde 5-6'sını "seçkinler" ve yüzde 75'ini de "orta katmanlar" oluşturmaktadır. Ancak halkın geniş bir kesiminin —toplam nüfusun yüzde 15'i— durumu daha da kötüye gidebilir. Toplumsal alanda köklü değişim gereksinimi açık olmasına karşılık ekonomi yeni yatırımlara gerek duyduğundan para sıkıntısı çekilmektedir. Buna ek olarak, toplumsal dönüşüm politikasıyla ekonomik rasyonalleşme programı sık sık çatışmaktadır: Birincisi toplumsal katmanlar arasındaki eşitsizlik ve farklılıkların kaldırılmasını hedef alırken, ikincisi üretim verimine göre dağıtım ilkesine, yatırımlara vb. dayanmaktadır. Bundan şu sonuç çıkmaktadır: Ulusal ekonominin etkinliği artarken, gereksiz harcamaları en alt düzeye indirecek, aşırı mülkiyet eşitsizliklerinin önüne geçecek ve her yurttaşa eşit olanaklar sağlayacak yollar bulunmalıdır.

Sosyalizmin basitçe yorumunun ve gecikmiş kültürel ve entellektüel yenilenmenin *ideolojik bir bunalımı,* toplumsal zorluklarla yakından ilgili bir güven bunalımını kışkırttığı kuşku götürmez. Elbette, bunun ardında birbirine karşılıklı bağlı ve iç içe geçmiş pek çok neden vardır. Örneğin, eski ekonomik yönetim altında bugüne kadar kimse ekonomik yanılgıların ve doğru kararları zamanında alamamanın sorumluluğunu tam anlamıyla üstlenmemiş, bu da yetkililerden hoşnut olmamaya neden olmuştur. Sözkonusu güven bunalımını yenmenin anahtarı, bu sistemin yeni baştan biçimlendirilmesidir.

Parti yönetimiyle tabanı arasında belli ölçüde bir yabancılaşma vardır. Büyük bir bölümü, kararlaştırılırken yer almadıkları eski hatalı politikaların sorumluluğunu

paylaşmaktan hiç de hoşnut değildir. Bunun içindir ki, parti içerisinde *açıklık ve demokrasinin ilerletilmesi* gecikmeye gelmez. Politik sistemin dönüştürülmesinde bunun ana itki olması gerektiğini düşünüyoruz. Her ne kadar ekonomik sorunlar ve öteki zorluklar yeterince gerçekse de, partinin demokratik dönüşümünün yenilenme güçleri arasında geniş bir toplumsal mutabakata yol açacağını umuyoruz.

Bunalım olgusunu iyileştirme uzun, zor ve sancılı bir süreçten geçecektir. Aşırılığa düşme tehlikesi ve bir çıkış yolu olarak "iyiliksever kapitalizm"e dönme çabaları vardır. İkincisinin savunuculuğunu yapanlar günümüz burjuva toplumunun ekonomik, toplumsal ve insani sorunları hakkında tek söz etmemekte ve aynı zamanda, yalnız parti içindekileri endişelendirmekle kalmayan bir davranışla, sosyalizmin başarılarını görmezden gelmektedirler. Toplumun öteki kesimleri ise hukuk ve düzenin korunması ile ilgilidirler.

Umarız ki, güncel tartışmalar *yeni bir sosyalizm kuruculuğu modelinin* ideolojik temellerini atmayı olanaklı kılacaktır. Bugün Macar toplumunda en yakıcı sorular şunlardır:

- Geçmişimizden ve öteki sosyalist ülkelerin deneyiminden neyi koruyalım ve sosyal demokrasiden ne alalım?
- Yeni uluslararası eğilimler nasıl hesaba katılacaktır?
- Yeni zorluklara yol açmadan ne ölçüde deneylerde bulunabilir ve risk alabiliriz?
- İşçi sınıfı partisi mi, yoksa halkın partisi mi olmak istiyoruz? 20. yüzyıl sonundaki Macaristan'da bizim toplumsal temelimiz nedir?
- Demokrasi politik çoğulculukla eşdeğer midir? Toplumsal özyönetim ve doğrudan demokrasinin olanakları nelerdir?
- Yeni koşullarda MSİP'nin öncü rolü nasıl değişiyor? Nasıl korunabilir? Sol bir koalisyonun olanakları nelerdir? Bağlaşıklık politikasında yeni olan nedir?

Ekonomik bunalımın üstesinden nasıl gelinebilir ve ekonomik modernleşme ile toplumsal istikrar nasıl uzlaştırılabilir? Pazar ekonomisinin ve devlet, kooperatif, özel ve yabancı mülkiyetler arasında daha etkin ilişkiler kurmanın yolu nedir? Yeni dünya gerçeklerine pazar mı, yoksa devlet düzenlemesi mi daha iyi yanıt veriyor?

Toplumsal yenilenme, MSİP'ni pek çok bilinmeyen etkeni kapsayan zor sorunlar karşısında bırakmıştır. Komünistler için bunları çözüme kavuşturmanın biricik yolu, dönüşümlerin demokratik ve insancıl bir sosyalizme yol açmasını sağlamaktır. Bu sürece başka bir alternatif yoktur.

ARNAVUTLUK YENİ YAKLAŞIMLAR ARIYOR

Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin yıllardır izlediği rota şimdi değişiyor. Tiran'dan gelen haberlerden bu ülkenin yalnızca ekonomiyle de sınırlı olmayan bir yenilenme arayışı içine girdiği anlaşılıyor. Aşağıda, yapılan ilerlemelere ilişkin, Arnavutluk basınında çıkan haberlerin bir yorumunu veriyoruz.

Arnavutluk Emek Partisi (AEP) MK Organı **Zeri i Popullit**'de Devlet Planlama Komisyonu Başkanı Niko Gjyzari, "Parti'nin başta gelen amacı, halkın refahını yükseltmektir" diye yazıyor. Halk iktidarı yıllarında toplam toplumsal ürün ve ulusal gelir, nüfus artışından çok daha fazla arttı. Böylece 50 yıl önce 1 milyon civarında olan nüfusunu besleyemeyen Arnavutluk, bugün bunun 3 katı nüfusu besleyecek temel gıda maddeleri üretmektedir.

Gjyzari aynı zamanda ülke ekonomisinin henüz niceliksel ve özellikle de niteliksel anlamda yeterli tüketimi sağlayamadığını da vurguluyor. Bireysel tüketim malları pazara her zaman yeterli miktarda sürülmüyor. Refahın daha da artması, kuşkusuz ekonominin tüm alanlarındaki hedeflerin başarılmasına herkesin katılmasına bağlıdır.[1]

Ülke yöneticilerinin bunun zeminini ulusal ekonomik kapasiteyi güçlendirmekte gördükleri belirtiliyor. Ekonomik gelişme olanakları Halk Meclisi'nin geçen yılın sonundaki oturumunun birinci gündem maddesiydi. Maliye Bakanı Andrea Nako temsilcilere yaptığı konuşmada, demir-çelikten farklı metal işlemedeki (Bakır, demir-nikel alaşımları) başarıları vurguladı. 1988 bütçe gelirleri planının yüzde 91 ve tarım kooperatiflerinin kârlarının yüzde 81 oranında gerçekleştiği konusunda bilgi verdi. Tarla güçlüklerinin halka gıda maddesi sağlamayı karmaşık duruma getirdiği ve petrol, krom ve elektrik dışsatımı gibi kilit alanlarda da hedeflere ulaşıldığı belirtildi.

AEP MK ve hükümet, sanayi üretimini arttırmak amacıyla bir dizi önlem almayı

(1) **Zeri i Popullit**, 17 "Shkurt" 1989

amaçlıyor. Daha önce olduğu gibi büyüme; öncelikle petrol çıkarma, krom madenciliği ve kârlılığa verilerek, temelde yeni sermaye yatırımları yapılarak sağlanacak. Bu yıl, petrol ve gaz üretiminin yüzde 16 oranında artacağı bekleniyor. Krom üretiminin, 1988'de başarılan plandan hareketle yüzde 20 arttırılması hedeflendi. Maden ocakları, büyük ölçüde Batı Almanya'dan ithal edilen malzemelerle iyileştirilecek. Yoğunlaştırmaya (Entansifikasyon) devam edecekve yeni tesisler tam üretime sokulacak.

Arnavutluğun elektrik mühendisleri yüksek büyüme oranları hesaplıyorlar. Onların tahminleri, hidroelektrik santrallere, su kaynaklarının daha rasyonel kullanımıyla daha iyi su sağlanabileceğini gösteriyor. **Zeri i Popullit**'e göre, Devolli ırmağı üzerindeki santralin tamamlanması daha çok elektrik dışsatımına olanak verecek. Bu hidro-elektrik santralı Arnavutluğun üçüncü büyük santrali olacak.(2)

Gelişmelere baktığımızda, ekonomik araçların kullanılması gibi Arnavutluk için tümüyle yeni bir eğilim hemen dikkati çekiyor. Basındaki haberler, bugün en büyük ağırlığın işletmelere plan hedeflerine ulaşmada daha büyük esneklik sağlanmasına verildiğini gösteriyor. AEP MK kuramsal ve politik organı **Rruga e Partise**'de son zamanlarda çıkan bir makalede, merkezi planlamanın maliyet muhasebesi ve işletmelerin ekonomik ve finansal bağımsızlığı doğrultusunda uygulanması isteniyordu. Özellikle şu vurgulanıyordu: "Devlet işletmelerinden sağlanan bütün kârların bütçede toplanması için artık bir neden yoktur. Tersine; bunlar, işletme finansmanının bir iç kaynağı olarak üretimi genişletmekte kullanılmalıdır. Başka bir deyişle, bütçe gelirlerimizi özellikle merkezileştirmeye doğru yöneltmek için herhangi bir nedenimiz olup olmadığı konusunda düşünmek zorundayız."(3)

İşletmelere daha fazla bağımsızlık verilmesi, *merkezi planlama işlevlerinin sınırlandırılması* gereğine uygun düşüyor. Örneğin, Arnavutluk Demokratik Cephesi'nin yayın organı **Bashkimi** gazetesi; daha fazla plan hedefi konulmasının onun eşgüdümünü kolaylaştıracağı varsayımına karşı çıktı: "Bu tür görüşler, bakanlıklarımızın potin bağları, mercimekler ve bezelyeler için üretim planları geliştirip belirlemeleri sonucunu verir... Böyle bir merkezileştirme bakanlığın insiyatifine zarar vermekle kalmaz (çünkü bakanlıklar lüzumsuz işlerle uğraşmak zorunda kalır) aynı zamanda işletme yöneticilerini planları birbirine uydurmak için bir sürü çaba harcamaya zorlar. Bu, devlet ve ekonomi organlarının neden sık sık pasif kalma eğiliminde olduğunu açıklıyor."(4)

Parti, ekonomiyi modernleştirmek için hem entansif (yoğun) hem de ekstansif (yaygın) faktörleri birlikte kullanmaya çalışıyor. Partinin yaklaşımı, **Rruga e Partise**'de öz olarak açıklanıyor: "Biz, işlenebilir toprağın yalnızca küçük (kişi başına gelir açısından) bir alanında, bizim için bu kadar önemli olan entansif büyümenin önceliğini ekstansif büyümeden kopuk olarak hiçbir zaman görmedik."

---

(2) Daha önceki iki santral; sırasıyla 500 bin kw ve 600 bin kw kapasiteli Parti ışığı ve Enver Hoca santralleridir. **(Derginin Notu)**

(3) **Rruga e partise**, No.8, 1988

(4) **Bashkimi**, 21 'Prill' 1988

Bu iki yöntem son 5 yıllık plan içinde birleştiriliyor. Basına göre, entansifikasyon sayesinde toplumsal üretimde yüzde 45 oranında artış sağlanacak. Tarımda tarla mahsülünün yüzde 90'ı oranında fazla ürün alınacak. Daha geniş otlaklar ve yeni ağaçlar canlı hayvan üretimini üçte iki ve meyve üretimin dörtte üç oranında attıracak.

Entansifikasyon, her şeyden çok, verimlilik artışı demektir. Burada, hâlâ ne yazık ki yetersiz olan mekanizasyonun önemli bir rolü vardır. **Zeri i Popullit**'in yazdığı gibi "yapım sektöründeki işin yalnızca yüzde 3-4'ü makineler tarafından yapılmaktadır; mevcut teknoloji kullanılmamakta ve tarım makinelerinin çoğu çalıştırılmamaktadır."[5] Kusurlu iş örgütlenmesi, artan kaytarmalar ve yetersiz teşvikler de üretim artışını engellemektedir.

Genel olarak, Arnavutluk bugün işçiler için maddi özendiricilere büyük önem vermektedir. Ekonomik verimliliği arttırmanın en güvenilir araçlarından biri kişisel teşviklerin kullanılmasıdır. Örneğin; hükümet, "Üretim Artışı İçin Ücret Teşvikleri" ve "Sosyalist İşletmelerin Finansal ve Ekonomik Etkinliklerinin Değerlendirilmesi İçin Ölçütler" konusunda kararlar almıştır.

Zeri i Popullit'in açıkladığı gibi; bu önlemler "hepsinden önce kilit sanayilerde ekonomik araçlarla işçilerin kazançlarını arttırmayı, böylece kolektif ve birey olarak toplum yararlarının daha iyi bir bileşimini sağlamayı amaçlamaktadır."[6]

Uygun önlemler pek çok emekçiye örneğin tarımda yüzde 15-30'a ücret artışı getirmiştir. İşletme yöneticileri için de özel bir teşvik fonu kurulmaktadır. **Zeri i Popullit**'e göre paranın yüzde 30'u yeni buluşlar ve rasyonalleştirmeler yapanları, bir o kadar da plan hedeflerine ulaşan ve geçenleri ödüllendirmek için kullanılacak; geri kalan miktar ise fabrika yönetici kadrosunun genel sosyokültürel gereksinmelerini karşılamaya ayrılacaktır.

Arnavutluk öncelikle tarıma ağırlık vermektedir. Şubat ayında AEP MK Birinci Sekreteri Ramiz Alia, MK'nın özel bir tam üyeli toplantısında yaptığı konuşmada, "tarım bizim temel sanayimizdi ve öyle kalmaya devam etmektedir."[7] dedi. Cumhuriyet nüfusunun yaklaşık üçte ikisi tarımda çalışmaktadır.

Plenum, son 10 yıl içinde Arnavutluğun tahılda tümüyle, temel gıda maddelerindeyse yüzde 85 oranında kendine yeter bir durumda olduğunu açıkladı. İşlenmiş tarım ürünleri, tüm dışsatımın yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Tarımı genişletmek için her yıl 1,3 milyar Leke tahsis edilmektedir. Bu tüm yatırımların yaklaşık üçte biridir.

Ancak, son parti belgeleri güçlükleri vurgulayarak olanaklı çözümleri aramaktadır. Nitekim; plenum kararları maddi-teknik temeli pekiştirme, kooperatiflerin sosyalist ilişkilerini iyileştirme ve *insiyatifi güçlendirmeye* yönelik bir dizi önlem içeriyor. Tarımdaki çalışmayı ödüllendirmenin yeni bir biçimi geliştirilecek. Parti belgeleri, toplumsal ve kişisel yararları birbirleriyle bağdaştırmanın tarım alanında bugün yaşamsal bir önem taşıdığını vurguluyorlar.

---

(5) **Zeri i Popullit**, 5 'Shkurt' 1988.
(6) agy., 5 'Mars' 1988
(7) **ATSh**, 7 'Shkurt' 1989

Arnavutlukta son 2-3 yıl içinde, ekipler tarafından işletilen küçük hayvancılık birimleri kurmak yaygın bir uygulama haline geldi. Ekip üyeleri bu şekilde kendi ailelerine yiyecek sağlayabiliyorlar. Ramiz Alia, bu girişimin öneminden söz ederek şu saptamayı yapıyor: "Bu, hayvancılığı geliştirdi ve bu gelişim, yalnızca ekiplerin ve kooperatiflerin iş ve üretim örgütlenmesinin büyük kısmını kendi ellerine almalarıyla olanaklı duruma geldi. Eğer üretimi daha da geliştirmek istiyorsak, bu yolu izlemeliyiz. Planlama organlarının ya da kooperatif yönetimlerinin bu süreci çeşitli programlarla ve biçimsel göstergelerle sınırlamaları büyük bir hata olur."[(8)]

Canlı hayvan sayısını 8. beş yıllık plan hedefinin saptadığından 5 bin daha fazla olarak bu yıl 95 bine yükseltip temel görevin başarılmasına katkıda bulunanlar, ekiplerin işlettiği hayvancılık birimleri olmalı.

"Kuramda diyalektikçiyiz ama pratikte de diyalektikçi olmalıyız", diyor Ramiz Alia. "Kuşkusuz ekonomi ve toplumsal yaşamın nesnel faktörlerinin evrimleşmesi; değişimi, işletme kural ve mekanizmalarının iyileştirilmesini gerektiriyor. Çağın gerisinde kalanlar esinlendirici rolünü yitirir ve dolayısıyla, mevcut koşullara daha iyi uyan yenileriyle değiştirilmelidir. Bunda kötü olan hiçbir şey yoktur: Önemli olan yalnızca herhangi bir değişimin marksist-leninist kuram ve sosyalizmin çıkarları doğrultusunda yaşama geçirilmesidir."[(9)]

Aurelio GIALOBAZZI

(8) agy. 30 'Shtahr' 1988
(9) agy. 7 'Shount' 1989

HALK KOMÜNİSTLERİN BİRLEŞMESİNİ İSTİYOR

C.Rajeswara RAO
Hindistan Komünist Partisi
Ulusal Konseyi Genel Sekreteri

Bu yıl Mart ayının 6-12 günleri arasında Kalküta'da toplanan Komünist Partisi 14. Kongresi birçok bakımlardan büyük bir başarı oldu. Yoğun tartışmalar ve bazı eklemelerden sonra Ulusal Konsey'in ulusal ve uluslararası gelişmeler ve partimizin 13. kongresinden bu yana etkinlikleri üzerine Politik Gözden Geçirme Raporu, gelecek dönem için politik karar ve örgütlenme raporu oy birliğiyle kabul edildi.

Parti kongresinin çalışmalarına kardeş partilerden ve ulusal kurtuluş hareketlerinden 46 delegasyon katıldı. Bu katılımın odak noktası, Çin Komünist Partisi delegasyonunun ilk kez bir HKP kongresinde bulunmasıydı.

Parti kongresinin sonunda, partimizin yığınsal destek sağladığını gösteren ve bazı basın organlarının, HKP'nin çelişkilerle paramparça olduğu ve şimdiki çok önemli durumda hiçbir rol oynamayacağı yolundaki yanlış iddialarını yalanlayan dev bir miting düzenlendi.

Yeniden taslağı yazılan Parti Programı.da Kongre'de benimsenecekti. Bununla birlikte, tasarının parti içinde kapsamlı ve tam gelişmiş bir tartışma sonrasında, 1990 yılında herhangi bir zamanda, bu amaçla özel bir parti kongresi toplanması kararlaştırılmıştır. Parti aynı zamanda, yeni düşüncenin etkilediği uluslararası alandaki yeni olumlu gelişmeleri dikkate aldı. Bunun Hindistan'daki duruma etkisi yeni programı formüle ederken dikkatli bir biçimde değerlendirildi.

Ulusal Konsey'in politik gözden geçirme raporu, son parti kongresinin toplandığı üç yıldan bu yana geçen süreçte, partinin politik ve yığınsal etkinliklerini değerlendirdi. Parti ve onun yönlendirdiği yığınsal örgütler bu dönemde önemli ölçüde büyüdüler, daha yığınsal ve savaşkan bir doğrultu kazandılar. Bununla birlikte, bu yönde daha fazla ardıcıl çabaların gösterilmesi gerektiği kabul edildi.

Dikkatler bu dönemde hızlı değişen politik durum üzerinde yoğunlaştırıldı. Rajiv Gandhi hükümeti bazı konulardaki belirli yalpalamalarına karşın, ülkenin ilerici dış politikasını yaygın bir biçimde sürdürmektedir. Partimiz, bir yandan yalpalamala-

ra karşı savaşım verirken, diğer yandan bu politikayı tümüyle desteklemektedir. Fakat, hükümetin gerici ekonomik ve iç politik çizgisi, ülkedeki tüm bunalım olgularını alevlendirmiş ve halkın yaşam koşullarında daha ileri bir bozulmaya yol açmıştır.

Hükümetin tekelcilerin lehine izlediği politika, dışalımların liberalleştirilmesi, kamu sektörünün hor görülmesi, tedrici özelleştirme, çokuluslu şirketlere kapıların açılması, çağdaşlaşma adı altında karmakarışık bir bilgisayar düzeni kurma ve savunma sanayilerine emperyalist şirketlerin sokulması, *yalnızca işsizliği ve halkın sefaletini artırmıyor, fakat aynı zamanda ülkenin kendine dayanma gücünü de aşındırıyor.* Şimdiki durumda 150 bin büyük, orta ve küçük işletme kapanmıştır ve 30 milyon kayıtlı işsiz vardır. Bundan daha tehlikeli bir işaret ise, henüz sağlıklı bir biçimde belirlenemeyen tarımdaki isdihdamın düşmesidir.

Bu ekonomik politikalar halk arasında keskin huzursuzluklara yol açıyor.

Bu kara tablonun arka yüzündeki olumlu etmen Hindistan ve Sovyetler Birliği arasındaki kapsamlı, genişleyen ve derinleşen ekonomik işbirliğidir. Bu işbirliği, güçlü bir kamu sektörünün yapılandırılmasında ve bağımsız bir ekonominin temellerinin atılmasında yıllar boyu belirleyici bir rol oynadı. Bununla birlikte bu, hükümetin genel ekonomik politikalarının gerici etkisini dengeleyemez.

Bugün Hindistan'da, merkezi hükümet Kongre-I Partisi tarafından yönetilirken, birçok eyalet hükümetleri bölgesel partiler ya da sol tarafından yönetiliyor. Başbakan Rajiv Gandhi, Kongre-I Partisinden olmayan, özellikle solcular tarafından yönetilen eyalet hükümetlerine karşı, ayrımcı bir politika izliyor ve onların işlerine gelişigüzel karışıyor. Bu durum merkez ve eyaletler arasındaki ilişkileri alevlendiriyor ve ülkenin federal yapısına zarar veriyor. Hükümet halkın savaşımlarına karşı artan ölçüde antidemokratik ve baskıcı önlemlere başvuruyor. Köylülerin üzerine ateş ediliyor. İşçiler savaşımları sırasında kurban ediliyor. Politik muhaliflere karşı, onları susturmak için insafsızca önlemler alınıyor ve uygulanıyor.

Rajiv Gandhi dinsel topluluklara karşı yumuşak ve oportünist bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşım dinsel toplulukların değirmenine su taşıyor. Bugün Hindu, Sih ve Müslüman topluluklar Hindu, Sih ve Müslüman devletler kurmak için açıkça ayaklanıyorlar, yani Hindistan devletinin laik ve demokratik karakterini değiştirmek isteminde bulunuyorlar. Tüm komünal ve dinsel biçimlerdeki gerici ve ayrılıkçı güçler, çürümüş ve gerici sloganlar ortaya atarak halkın artan huzursuzluğundan yararlanmaya bakıyorlar. Onlar halkın ve ülkenin birliğini bozmaya çabalıyorlar.

Her şeyin üzerinde, hükümetin en yüksek kademelerinin bunlara karıştığı yolunda soru işaretleri bulunan yıkıcı skandallar ortaya çıkmıştır. Hükümet sözcüleri bu iddialar üzerindeki kuşkuları ortadan kaldıramamışlardır.

Özet olarak, Rajiv Gandhi'nin yığınlar üzerindeki etkisini hızla yitirdiği bir durum gelişmektedir ve politik bir boşluk yaratılmıştır. Bu Kongre-I'in Batı Bengal, Kerala, Hariyana ve Taminadu eyalet meclisi seçimlerindeki ve Allahabad Lok Sabha emirliğindeki ara seçimlerdeki yenilgileriyle kanıtlanmıştır. İktidardaki Kongre-I Partisi'nin iç ayrışmaları ve grupçu (hizipçi) mücadeleleri artan ölçüde yoğunlaşmaktadır.

Ufukta görünen parlamento genel seçimleriyle birlikte gelişen bu durumda, bur-

juva muhalefet partileri Rajiv Gandhi hükümetine bir alternatif tasarlamaya başladılar. Kongre-I Partisi'nin son seçimlerde arka arkaya aldığı yenilgiler, bu partilerin Merkez'deki iktidara aday olma inançlarını artırdı. Eski burjuva muhalefet partilerinin bazılarından ve eski Kongre üyesi, Kongre-I'den son zamanlarda ayrılan önemli bir gruptan oluşan Janata Dal adlı yeni bir politik parti ortaya çıktı. Janata Dal ve bazı önemli bölgesel partiler, Andhra Eyaleti'nden Telegu Desam Partisi, Tamilnadu'dan Dravida Munnetra Kazhakam ve Assam'dan Assam Ganatantra Parishad ve diğerleri Ulusal Cephe'de bir araya geldiler. Bu partilerden çoğu kendi eyaletlerinde hükümeti ellerinde tutmaktadırlar. Janata Dal'ın oluşması ve Ulusal Cephe'nin ilerletilmesi zigzaglar içermekte ve birçok zayıflıkları, eksiklikleri ve iç çatışmaları açığa vurmaktadır. Aynı zamanda, genellikle çoğunluğu demokratik ve laik görüşte olmalarına karşın, Cephe'yi oluşturan partilerin bazılarında sağcılarla birlikte olan bazı önemli kişiler, emperyalizm yanlısı ve laiklik karşıtı eğilimler vardır.

Bu önemli gelişmeleri değerlendiren 14. Kongre, partinin *bu oluşumlara karşı olumlu bir tavır takınmasını ve onları, radikal programlar ve ilerici politikalar doğrultusunda etkilemek için onlarla etkin bir biçimde ilgilenilmesini* kararlaştırdı. Biz kuşkusuz, Ulusal Cephe'nin Hindu Komünal Bharatiya Janata Partisi ile bir bağlaşıklık kurma önerilerine karşı savaştık. BJP ve diğer toplulukları temsil eden (komünal) politik partileri yalıtlamak için sol partiler, tikel olarak HKP ve HKP(M) ardıcıl bir kampanya yürüttüler. Laik burjuva partilerinin, komünal partileri cephelerinden uzak tutma gerekliliğini vurguladık. Bu zamana dek Janata Dal ve Ulusal Cephe BJP ile bir pazarlığa girmekten alıkonabildi. Fakat tehlike hâlâ çok büyüktür. Janata Dal ve Ulusal Cephe'nin bazı liderleri, yaklaşan Lok Sabha seçimlerinde hem sol hem de BJP ile sandalye paylaşımına girmek istediklerini açıkladılar.

Bu bağlamda, Cephe'nin BJP ile ilişkileri yalnızca sandalye paylaşımıyla sınırlı kalmayıp, Merkez'de iktidarın paylaşılmasına kadar bile gidebilir. Bu, HKP için kabul edilemez. BJP'nin merkezi hükümete katılması, ülkedeki laik demokratik yapıya indirilmiş ciddi bir darbe ve ülkenin birliğine karşı bir tehlike olacaktır. BJP'nin hamisi, yarı-askersel Hindu örgütü *Rashtriya Swayamsewak Sangh* (RSS) şimdi açıkça ve utanmadan Hindistan'ın bir Hindu devleti olduğu yolunda bir kampanya yürütmektedir. Bu kampanya, Azınlıklar Komisyonu'nu (Müslüman ve diğer azınlıkların yasal haklarını koruyan bir organ) ortadan kaldırmaya, Jammu ve Kaşmir eyaletlerindeki Müslüman çoğunluğun bazı özel haklara sahip olduğunu kabul eden Anayasa'nın bir maddesini iptal etmeye çağrıda bulunuyor.

Ulusal Cephe'nin kendisi politik konularda açık bir görüşe sahip değildir. Dış politika konusundaki anlayışı karmakarışık ve hatta gericidir. Ekonomik politikası Rajiv hükümetinin politikasından neredeyse hiç ayırdedilemiyor. HKP, Cephe'nin programındaki zorluklara onun dikkatini çekmiştir. Bunun yanısıra, Cephe'nin bazı katılımcıları, eyalet hükümetlerini, örneğin toprak reformu gibi dirimsel alanlarda Kongre-I hükümetlerinden hiç de daha iyi yürütmüyorlar. Örneğin bu, Andhra Fradesh'teki TDP eyalet hükümeti için geçerlidir. Bu nedenle 14. Kongre'nin Politik Kararı, ulusal cephe ortakları tarafından yönetilen eyalet hükümetlerinin, eğer halkın gözünde Rajiv hükümetine göre daha iyi bir alternatif oluşturmayı sağlayacak bir saygınlık kazanmak istiyorlarsa, halk yanlısı özgül önlemler uygulamalarını, görevleri sırasında demokratik norm ve biçimleri izlemeleri gerektiğini vurguluyor.

Bununla birlikte, Ulusal Cephe'nin başlıca ortağı olan Janata Dal'ın politik yönelimi kayda değer ölçüde daha iyidir. Sol ile girdiği diyalogla, Janata Dal Programı'nda antiemperyalist, demokratik ve laik çerçeveyi benimseme eğilimini göstermiştir. Son zamanda yapılan bir toplantıda, kabul ettikleri bir programda dış politika, laiklik ve azınlık hakları konularında doğru bir yön çizilmiştir.

14. Parti Kongresi, iktidardaki Kongre-I Partisine karşı ortaya çıkan burjuva muhalefetine genel yaklaşımımızı böylece formüle etmiştir. Fakat Kongre aynı zamanda *şimdiki bunalımların varolan sosyoekonomik çerçevede çözülemeyeceğini* açıkça ifade etmiştir. Kongre-I yönetiminin, açık seçik bir program temelinde sol-demokratik ve laik bir alternatifle değiştirilmesi durumun gereğidir. Bu değiştirmenin hemen yakın bir gelecekte gerçekleştirilemeyeceği de açıktır.

1987 yılı ortalarında tüm sol partilere böyle bir taslak program sunduk. Başlangıçtaki bazı itirazlardan sonra HKP(M) aynı konuma geldi. O zamandan bu yana, HKP ve HKP(M) politik alana görünür bir etki yapıyorlar. Her iki komünist parti, diğer sol partilerle birlikte, burjuva muhalefet partilerinin, Rajiv Gandhi hükümetini eski başkan Zail Singh'in düşürmesine yönelik çabalarını engellemişlerdir. Bu, Anayasa'ya ve ülkenin parlamenter demokratik yapısına karşı bir devirme olacaktı. Yeniden, her iki partimiz etkin mücadele ile gerici güçlerin aynı Zail Singh'i ikinci kez başkanlık makamına getirme çabalarını boşa çıkarmıştır.

O aylardaki komünist-sol müdahalenin üç önemli olayını burada özellikle vurgulamak gerekli. 9 Aralık 1987'de sol partilerin ve birçok yığın örgütlerinin düzenlediği, Delhi'de Parlamento önündeki milyonluk yığınsal tarihsel yürüyüş, halkın çeşitli kesimlerinin ivedi talepleri üzerinde yoğunlaşmış ve aynı zamanda halkın güvenini yitirmiş olan Rajiv Gandhi hükümetinin halktan yeniden yetki alması çağrısında bulunmuştu. Daha sonra, 15 Mart 1988'de başarılı bir "Bharat Bandh"(*) örgütlenmiştir. Ve aynı yılın Eylül ayında bunu yaygın kırsal yığın eylemleri izlemiştir. Ülke çapındaki yığınsal bu eylemler *sol partileri önemli ölçüde ülkenin politik sahnesine çekmiştir.* Tüm bu eylemlerde partimiz *dirimsel bir rol* oynamıştır.

Şimdiki kritik durumda, her iki komünist partisi de ulusal ölçekte yalnızca önemli bir rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda politik durumu etkilemek için etkin bir biçimde müdahale yapabilirler. Engin demokratik bağlaşık yığınlarını kendilerine çekebilirler. Gerçekte, demokratik güçlerin büyük kesimleri ve yığınlar ülkedeki komünist hareketin birleşmesine umutla bakıyorlar. İşte bu bağlamdadır ki, *HKP her iki komünist partisinin birliği sorununu ortaya atmıştır.* Bu nesnel bir gerekliliktir. Ve günümüzün değişik koşullarında komünist hareketini birleştirmek için yeni olanakların doğmuş olması bir mutluluk kaynağıdır.

HKP ve HKP(M) arasındaki ilişki son yıllarda, başlıca uluslararası ve iç sorunlar üzerindeki aşağı yukarı ortak görüşler ortak eylem ve savaşımlar yoluyla genel

---

(*) Özgül bir Hintli savaşım biçimi. Genel grevle birlikte aynı anda tüm normal faaliyetlerin durdurulmasını içermektedir. Bandh'ın sözlük anlamı kapatma demektir. Bu sırada Hindistan çapında bir eylem yapılmıştı.

olarak iyileşmiştir. Bununla birlikte, bu süreç HKP(M)'nin komünistlerin birliğine olumsuz ve sekter yaklaşımı nedeniyle olması gerektiği gibi ilerlemiyor. Biz kendi payımıza her iki partinin ilkeli bir temel üzerinde birliği için her çabayı göstermeye devam edeceğiz.

Kongre, aynı zamanda ülkede halk arasında Naksalitler(*) olarak bilinen komünist gruplara karşı yaklaşımımızı değerlendirdi. Bugün ülkede böyle 17 grup vardır. Bunların çoğu, yalnızca kendi zorlu pratik deneyimlerinden dolayı değil, aynı zamanda Çin'deki şimdiki ÇKP liderliği tarafından getirilen değişiklikler nedeniyle de, kendi yanlış konumlarını değiştirme sürecindedirler. Partimiz, bu grupları Hindistan'daki komünist hareketinin ana koluna katmak için mümkün olan her şeyi yapacaktır. Aslında, bunlardan bazılarını Andhra Pradesh, Pencap ve başka yerlerdeki ortak yığın hareketlerine çekmeyi şimdiki durumda başarmış bulunuyoruz.

14. Parti Kongresi, ülkedeki politik durumun rahatsız edici bazı özelliklerine özel bir dikkat harcadı. *Pencap* çözüme karşı koymaya devam ediyor[1]. Merkezi hükümet yalpalıyor ve konuya ulusal mutabakat yoluyla politik bir çözüm bulmak için gerçekten amaçlı bir biçimde sorunu araştırmıyor. Hükümet, terör sorununu, bir yasa-düzen sorunuymuşcasına, ki bu kısır yaklaşım son yıllarda başarısızlığa uğramış olmasına karşın, esas olarak idari önlemlerle çözebilirmiş gibi ele alıyor.

Partimiz ardıcıl bir biçimde, çatışmaya politik bir çözüm bulmak için çağrıda bulundu. Partimiz Rajiv Gandhi hükümetinin, daha önceden Rajiv Gandhi'nin son ılımlı Akali (Sih) lideri Longoval ile varmış olduğu, fakat başbakanın uygulamadığı önceki Pencap uyum sözleşmesinin ruhuna uygun ulusal bir mutabakat kurmak için, tüm partilerin biraraya geleceği bir toplantı yapmasında ısrar ediyor. Biz, Pencap'ta ve ulusal düzeyde, sorunun -idari, politik, psikolojik ve ekonomik- tüm açılardan ele alınması için kampanya yaptık. Hükümet bu yaklaşımı büyük ölçüde gözardı etti.

HKP, Pencap'ta halkı teröristlere karşı sarsılmaz bir biçimde ayaklandırmayı sürdürdü. Partimiz, HKP(M) ve diğer partilerle işbirliği halinde, ülkemizin birliği, ulusal bütünlüğü ve laik demokratik yapısına Khalistani ayrılıkçılarının ne denli bir tehlike oluşturduklarını halkın anlaması için ardıcıl bir kampanya yürüttü. Khalistani aşırı uçlarına karşı koymaları için köyleri silahlı propaganda birlikleri gönderme girişimini üzerimize aldık. Eyaletler çapında birçok barışçı Bandh (genel grev ve işi durdurma) partimizin çağrıları üzerine gerçekleşti. Komşu eyaletlerdeki parti birimlerinin yardım ve işbirliği ile partimiz Pencap'ın başkenti Chandigarh'da ve Delhi'de birer yığınsal gösteri örgütledi. Bu gösterilerin en önemli özelliği, katılanların çoğunluğunun Sihler olmasıydı ki, bu da onların üzerindeki terör etkisinin azaldığına bir işaretti. Bu kolay bir kampanya olmadı. Şimdiye dek 70'den fazla yoldaşımız, ülkenin birliği için uzlaşmaz tavrımızdan dolayı Ahalistani katillerinin kurşun-

(*) Naksalitler, 60'lı yılların sonlarında o zamanki ÇKP'nin Maocu liderliğinden etkilenerek HKP(M)'den ayrılan aşırı sol komünist gruplar. Bunlar birçok gruplara ayrılmışlardır. Adlarını ilk kez kendilerini duyurdukları Batı Bengal'deki Naksalbari köyündeki bir köylü savaşımından almışlardır.

(1) Pencap sorunun tarihçesi için Avtar Singh Malhotra'nın WMR'nin Mayıs 1989 sayısında yayınlanan yazısına bakınız. **(Derginin Notu)**

larına yenik düştüler. HKP(M) ve bazı Naksalit grupları da birçok değerli yoldaşlarını yitirdiler.

HKP Kongresi politik kararında, Pencap'daki durumun, yığınların etkin bir biçimde harekete geçirilmesini ve onları bölücülüğe ve terörizme karşı savaşıma katarak, ulusal bütünlük ve topluluklararası kardeşlik için acil bir politik çözümü gerektirdiği belirtiliyor.

Raporda sözü edilen dönemde, ülkede *komünal durum* (topluluklar arasındaki durum) daha da kötülemiştir. Her türden dini ve gerici güçler iğrenç başlarını kaldırmışlar, ulusun laik demokratik yapısını tehdit etmektedirler. Onlar halkın artan huzursuzluğunu topluluklararası şövenist kanallara sokma ve kardeş çatışmalarına dönüştürme yolları arıyorlar.

Son aylarda, başlıcaları Uttar Pradesh eyaletinde olmak üzere elliden fazla komünal ayaklanma meydana gelmiştir. Kongre-I hükümeti ve silahlı polis güçlerinin, Müslüman azınlığa saldıran Hindu komünal güçleriyle çatıştığı, Meerut kentindeki olaylar özellik çok vahimdi. Orada olanlar tüm ülkede şok yarattı. Meerut'ta, Uttar Pradesh'in diğer kentlerinde ve Bihar, Madhya Pradesh, Gujarat ve Maharashtra eyaletlerinde, partimiz azınlığı saldırganlardan korumak için, saldırılar sırasında somut müdahalelerde bulundu, kurbanlara yardım etti, örgütçülerin ve kışkırtıcıların cezalandırılmalarını talep etti. Bununla birlikte, partimizin ve diğer laik demokratik güçlerin bu açıdan çok daha fazla şeyler yapmaları gerektiğini deneyim gösterdi. Parti kongremiz ayaklanmalar başladıktan sonra müdahale etmenin yeterli olmadığını vurguladı. Pencap'ta olduğu gibi ardıcıl bir kampanya yürütebilmeli ve komünal olayları önleyebilmeliyiz. Birimlerimiz, partimizin büyük etkiye sahip olduğu yerlerde komünal güçlerden korunabilmek için hazır bulunmalıdır.

Topluluklararası (komünal) durumun kötüleşmesinin gerçek nedeni, Hindu ve Müslüman komünalistleri arasındaki Ram Janam Bhoomi - Babri Masjid(*) denen anlaşmazlığın alevlenmesiydi. Müslüman toplulukların örgütleri, son zamanlarda tutumlarını bir ölçüde ılımlılaştırmışlarsa da, ajitasyonlarını hiddetle sürdürüyor ve Cami'nin kendilerine "geri verilmesini" talep ediyorlar. Hindu dini liderleri ve emekli subaylardan oluşan RSS'nin öncü örgütlerinden Viswa Hindu Parishad, Hinduları yığınlar halinde Cami'nin olduğu yere götürerek zorla Cami'yi yıkmak ve yerine bir Roma tapınağı kurmak tehdidiyle ülke çapında yoğun bir kampanya başlatmışlardır. Eğer buna izin verilirse, dini topluluklararası bir alevlenme, özellikle ülkenin kuzeyinde gerçek bir tehlikedir. Bu ülkenin birlik ve bütünlüğüne ciddi bir tehdittir. Doğal olarak, parti kongresi büyüyen bu tehlikeye ve bu durumla mücadelenin aciliğine gereken önemi verdi.

Sözcükleri gevelemeden söylersek, Kongre Partisi, Kongre-I iktidarının, çoğun-

(*) Anlaşmazlığın özü şudur: Uttar Pradesh eyaletinin Faizabad kentinde yüzyıllarca önce yapılmış bir cami vardır. Fanatik Hindu topluluğu üyeleri, Cami'nin, eski Hindu efsanesi *Ramayana*'nın efsanevi kahramanı Rama'nın doğduğu noktaya yapılmış olduğunu ve bu yüzden de Hindu'lara geri verilmesi gerektiğini ileri sürüyorlar. Burası 1949'dan bu yana kapalı ve kilitliydi. Uttar Pradesh'in Kongre-I'in oluşturduğu eyalet hükümeti Merkezi hükümetin de hoşgörüsü ile birkaç yıl önce cami'yi açtı. Bu durum, hem Hindu hem de Müslüman fanatiklerin kışkırttığı en son komünal gerilimlerin nedenidir.

luk ve azınlık topluluklarının dinsel gericilerini hoş görerek ve onlara ödüller vererek komünalizmin yeniden doğuşuna katkıda bulunduğuna işaret etti. Birçok burjuva muhalefet liderinin de oportünist seçim hesapları nedeniyle topluluklara ilişkin tehlike üzerinde sessiz kalmayı yeğledikleri de bir gerçektir.

Partimiz, çoğunluk olsun azınlık olsun komünalizmin hiçbir biçimiyle uzlaşma yapılamayacağı konusunda kesin kararlıdır. Hindistan gericiliğinin bu komünal güçleri, ülkeyi destabilize etmek için sahip olduğu iğrenç planlarında emperyalizmin bağlaşıklarıdır. Ve onlar feodal ve yarıfeodal güçler tarafından yardım görüyor ve destekleniyorlar. Son zamanlarda yeni boyutlar alan Hindu çoğunluk komünalistlerinin sürekli artan saldırgan tutumunun, bugün asıl tehlike olduğunu kabul ediyoruz.

Bu yüzden, *komünalizm ve dinsel gericilikle savaşım; önümüzdeki dönemin önemli bir görevidir.* Bu savaşımda, iktidardaki Kongre-I'in içindekiler de dahil, tüm laik güçleri birleştirmeye çalışacağız. Özgürlük savaşımımızın zengin mirasının parçası olan laiklik düşüncelerine ve aynı zamanda ülkemizde Orta Çağlarda doğan dinsel hoşgörü düşüncelerine dayanacağız.

14. Parti Kongresi, her yeri etkileyen uluslararası durumdaki olumlu dönüşü çözümledi. Yeni düşünce ve SBKP liderliğinin ve onun MK Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un ve diğer sosyalist ülkelerin açık ve esinlendirici girişimleri sayesindedir ki, uluslararası sorunlara yeni bir yaklaşım, dünya çapında önemli bir etki yaparak ortaya çıktı. Emperyalist çevrelerin katı tutumlarına karşın, nükleer silahsızlanma anlaşmaları yönünde INF Anlaşması ile sağlanan girişim korunabildi. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın tek taraflı askersel girişimleri bu hamleyi güçlendirdi. Bölgesel çatışmalar anlaşmalar yoluyla çözüm bulmaya yöneliyor.

Sovyetler Birliği'ndeki perestroyka dünyanın tüm ilerici ve demokratik güçlerine yeni bir açılım ve yeni bir iyimserlik getirdi. Partimiz bu reformların ana yönünün doğru olduğundan emindir. Biz bunu destekliyoruz. Ekonomiyi demokratik bir temel üzerinde yeniden yapılandırmak sosyalizmi daha canlı ve çekici yapacaktır. Ve *yeni düşünce dünya komünist hareketine, sorunların çözümünde açık, esinlendirici ve yaratıcı bir yaklaşım benimsemesi için bir fırsat verecektir.*

Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler tarafından verilen barış ve silahsızlanma savaşımı, dünya çapında, özellikle Avrupa'da halk arasında ve sosyal demokrat partiler içinde artan ölçüde destek ve işbirliği bulmaktadır. Bağlantısızlar Hareketi ve Altılar Delhi Grubu bu durumda dirimsel bir rol oynuyor.

Emperyalizmin yeni sömürgeci politikalarının sürdüğü doğrudur. Gelişmekte olan ülkelerin olağanüstü dış borçları çözümü engelliyor. Ticari sınırlamalar, korumacılık, uluslarötesi şirketler, kamu sektörüne karşı baskılar ve Dünya Bankası politikaları Üçüncü Dünya'daki gelişmeleri tıkıyor. Bu sorunların çözümü ve yeni bir uluslararası ekonomik düzen için yapılan araştırmalar ve verilen savaşım bugün daha da yoğunlaştırılmalıdır.

Hindistan'ın yakın bir çevresi de bu dönemde iyileşmiştir. Bölgesel işbirliğinin bir çekirdeği olarak ortaya çıkan SAARC, Pakistan'da parlamenter demokrasinin yeniden kurulması, Bangladeş ve Burma'da demokratik hareketlerin ilerleme kaydetmesi ve Sri Lanka'daki yeni gelişmeler Güney Asya'daki olumlu özelliklerdir. Hin-

distan'ın Çin ile ilişkileri Başbakan Gandhi'nin Çin'i ziyareti ile yeni ve istenen bir dostluk ve işbirliği dönemine girmiştir. Parti aynı zamanda, Sovyetler Birliği ve Çin arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi sürecini mutlak önemde bir sorun olarak kabul ediyor.

Komşu ülkelerle, ticari ilişkiler de içinde daha geniş ve yakın işbirliğinin, yeni bir uluslararası ekonomik düzen için büyük bir kampanya başlatmakta kullanılabileceğine inanıyoruz. Pakistan ve Çin ile ilişkilerin iyileştirilmesi, Hindistan'ın savunma harcamalarını azaltmasına olanak verecek ve bölgede gerilimin azalmasına yol açacaktır.

Hindistan'ın antiemperyalist, bağlantısız, barış ve ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyen dış politikası ve bunun uluslararası ekonomik forumlardaki olumlu rolü bu dönemde ardıcıl bir biçimde izlenmiştir. SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle yakın dostluk politikası daha da sağlamlaştırılmıştır. Rajiv Gandhi ve Mihail Gorbaçov'un nükleer silahlardan arınmış, şiddetin olmadığı bir dünya için imzaladıkları Delhi bildirgesini Hint-Sovyet dostluğunun global boyutunun bir ifadesi sayıyoruz.

Bu dönemde partimiz, yığın örgütleri, barış ve dayanışma hareketi, Kongre-I de içinde sol ve antiemperyalist güçlerle birlikte, barış ve dayanışma konularında ve Hindistan'ın dış politikasını güçlendirmek ve sağlamlaştırmada kampanyalar yürüttü. Parti Kongresi, gelecekte de bu yolu etkin bir biçimde izlememizi emretti.

14. Parti Kongresi'nde ortaya çıkan politik hat (çizgi) kısaca şöyle özetlenebilir:

- Rajiv Gandhi hükümeti, bu ülkeyi verimli bir biçimde yönetmeyi başaramadığından değiştirilmelidir.
- Topluluklararası, ayrılıkçı ve şovenist güçlere karşı yürütülen uzlaşmaz savaş daha da yoğunlaştırılmalıdır. Bunlar halktan yalıtlanmalıdır.
- Merkezde Kongre-I hükümetine karşı daha iyi bir seçenek —açık bir programla sol, demokratik ve laik güçlerin oluşturacağı— hükümet militan ekonomik ve politik savaşımlar ve yığınların hareketleriyle kurulmalıdır ve kurulabilir.

Parti Kongresi partiyi, tüm çeşitlilikleri ve eşitsizlikleriyle bizimki gibi geniş bir ülkede, bu genel hattın çok esnek olarak uygulanması gerektiği konusunda uyardı.

Şimdiki politik durumu dikkate alarak, Hindistan'daki eyaletler kabaca üç kategoriye ayrılabilir: 1) Kongre-I'in yönettiği eyaletler; 2) Solun yönettiği hükümetlerin iktidarda olduğu Batı Bengal ve Kerala eyaletleri; 3) Eyalet hükümetlerini Kongre-I ve Sol'un dışındaki partilerin oluşturduğu eyaletler.

İlk ve ikinci kategorilerde, bir bütün olarak bu hattın uygulanması daha az karmaşıktır. Kongre-I ve Sol'dan olmayan hükümetlerin iktidarda olduğu eyaletlerde, bu hükümetler aynı zamanda halk düşmanı ve antidemokratik politikalar izliyorlar. Bu politikalara karşı savaşılmalıdır ve savaşılmaktadır. Bu sorun üzerinde odaklaşan Kongre politik kararı, bu gerekli ve kaçınılmaz savaşımın sol partiler tarafından "bunların solu, demokratik ve laik güçleri güçlendirecek ve Kongre-I'i yalıtlayacak tarzda" uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yineliyoruz: HKP, sol ve demokratik bir alternatifin yığın hareketlerinden ve savaşımlarından doğacağını çok iyi biliyor. Bu nedenle, gelecek dönemde hem kendi

başına hem de diğer partilerle işbirliği içinde ve işbirliği yapmaya hazır güçlerle, konunun üzerinde yoğunlaşacaktır. Parti, Kongre-I ve diğer ulusal ve bölgesel partiler içerisindeki geniş yığınları bu savaşımlar içine çekmek, harekete geçirmek ve esinlendirmek bakış açısıyla kendi politikalarını çizecek ve pratik faaliyetlerini yeniden yönlendirecektir.

GEÇMİŞE DÖNÜŞ MÜ?

Togliatti'nin Yalta Memorandumu ve Günümüz

Palmiro Togliatti'nin memorandumunun (Ağustos 1964) 25. yıldönümüne dikkat çekmek için WMR Bilimsel Bilgilendirme ve Belgeleme Komisyonu, aralarında Antonio Gramsci Enstitüsü Müdürü Giuseppe Vacca (İtalya); Londra Üniversitesi'nden Profesör Donald Sassoon (İngiltere) ve Tarih Bilimleri Doçenti, WMR kadro üyesi Yuli Oganisyan'ın (SSCB) bulunduğu bilim adamlarının katıldığı bir yuvarlak masa toplantısı girişimini üstlendi. Tartışma Arjantin Komünist Partisi MK üyesi Komisyon Başkanı Jorge Bergstein tarafından yönetildi ve dergideki birçok kardeş partinin temsilcisi de tartışmaya katkıda bulundu.

Aşağıda, bilim adamlarının kişisel görüşlerini ortaya koydukları serbest bir tartışma olarak algılanan toplantının bir özetini sunuyoruz.

Bergstein: Palmiro Togliatti'nin 1964'de ölümünden önce yazdığı ve memorandum olarak bilinen belge, komünist hareketin tarihi üstünde derin bir iz bıraktı. Komünist hareketteki yenilenme süreci yeni başlıyor ve bu, bizi Togliatti'nin, Üçüncü Enternasyonal'deki adıyla, efsanevi Ercole Ercoli'nin kuramsal kalıtına döndürüyor. Memorandumun yazarı daha 1960'lı yılların başlarında günümüz ve olasılıkla geleceğimizin ana çizgilerini anlamış, zamanın ruhunu yakalamış ve kalıcı önemde birçok eleştirel düşünce ve gözlem ortaya sürmüştü.

Togliatti'yi gerçek yaşamdaki ve insan bilincindeki çelişkileri çözme yolları ararken düşündüren ve endişelendiren şeyler, bugün bizim de karşımızda duruyor. Memorandumda öne sürülen sorulara yanıtlar nelerdir? Ya da başlangıca dönmek ve Togliatti'nin düşüncelerini çağdaş bilgi ve deneyimin yararına çözümlemek daha mı iyi olur? Onun kalıtı her iki biçimde de, hem kuramsal, hem de politik yönden bizi ilgilendirmekte ve bu tartışma için fazlaca malzeme sağlamaktadır.

Eleştirel Özçözümleme

Vacca: Luigi Longo'nun girişimi üzerine Yalta Memorandumu'nun metnini yayınlamaya karar verdiği zaman İKP yönetiminin düşüncesi, bu belgenin zamanın

uluslararası komünist hareketindeki durum üstüne konumumuzu güçlü bir biçimde etkileyeceği yönündeydi. Parti açık bir biçimde, Togliatti'nin (Nikita Kruşçev'le yapılacak memorandum değerlendirilmesiyle yaşamsal olabileceği anlaşılan planlanmış toplantısının hemen öncesindeki) ani ölümü sonrasında, heyecanlar yukarıya tırmanırken, özellikle ana ideolojik ve politik sorunlar üstüne kimi görüşlerinin derinliğinin uluslararası komünist harekette geniş bir yanıt bulmasını ve komünistler arasında eleştirel bir özçözümlemeye yol açmasını bekledi.

Memorandum, komünist harekette birlik bunalımı ve SBKP'nin başlattığı "stalinizmden arınma"nın bir sonucu olarak su yüzüne çıkan sosyalizm kuruculuğu sürecindeki keskin çelişkileri ele alan endişelerle doludur. Togliatti, sosyalizmin ilkeleri üstüne Sovyetler Birliği ve Çin arasındaki gergin anlaşmazlıktan endişe duyuyordu. Hareketimizin ve sosyalist ülkelerin bir bütün olarak dünyanın durumunu etkileyebilme yeteneğinde bir güç olduğuna inanıyordu.

Fakat gerçekte, Togliatti'nin açıkça kavradığı gibi tam tersi oluyordu: Uluslararası ilişkilerin gelişmesini biçimlendirmek yerine, onların etkisine yenik düşülüyordu. Ona göre bunun asıl nedeni öznel engellerdi ve bu bunalım, komünist hareketin genişlemesi ve karşısında bulunduğu görevleri kavramadaki yetersizliğinden ileri geliyordu. Togliatti'nin görüşüne göre komünist hareket, 1950'li yılların sonlarında ve 1960'lı yılların başlarında yalnızca tikel ülkelerde ve bölgelerde ilerleme yollarını düşünmek değil, dünya çapında önemi bulunan sorunları belirlemek ve çözmeye çalışmak noktasına ulaşmıştı. Komünist hareket yalnızca tek bir bütün olarak böyle bir görevi gerçekleştirebilir ve bu görev temelinde birliğini, fakat bu birliği de herhangi bir merkezileşmiş örgüte dönüştürmeksizin kurabilirdi.

Togliatti, yalnızca komünist partiler için değil, marksist olmayan başka ilerici güçler için de yeni bir devrimci hareket konsepti formüle etti. Gerçeklikle yakın temasta olmak ve değerlendirmeleri hem bağlaşıkların hem de düşmanların değerlendirmeleriyle karşılaştırarak gerçekliğe karşı sınamak gereğini vurguladı.

Memorandumun yazarı barış içinde yanyana yaşama sorununa yeni bir boyut getirdi. Onun anlayışı, barış içinde yanyana yaşamayı "uluslararası alanda sınıf savaşımının" özel bir biçimi olarak değerlendiren Kruşçev'inkinden özlü biçimde farklıydı. Tarihsel olarak Togliatti'nin dünyanın iki kutupluluğunun üstesinden gelinmesi ve cepheleşmeyle Soğuk Savaş politikasının terkedilmesi gereğine ilk işaret eden kişi olduğunu söyleyebiliriz. Onun anlayışına göre, barış içinde yanyana yaşama; savaşa başvurmaksızın karşılıklı anlayış, güven ve rekabet ile bütün halkların özgürlük ve bağımsızlığı için güvenilir garantiler üstünde temellenen devletlerarası ilişkiler sistemi öngören karşılıklı bağımlılık ilkesine dayanmalıdır.

Togliatti'nin komünist hareketin kendi uluslararası politika konsepti; Sovyet devleti kurulmuş, güçlenmiş ve bağlaşıklıklar için olanakları genişleten antiemperyalist savaşımın lideri olarak ortaya çıkmış olduğundan, komünist ve işçi sınıfı hareketinin bir bütün olarak ve onun müfrezelerinden her birinin, Togliatti'nin yeni bir anlam kazandırdığı, hegemonya için düşmana meydan okuyabileceği inancı üstünde temellenmişti. Böyle bir politik bağlamda, karşılıklı bağımlılığın uluslararası devrimci güçlere ve işçi sınıfına yarar sağlayacağı ve uluslararası durum etkileşimlerinin diyalektik bir etkeni olarak hizmet edeceğini düşünüyordu.

Togliatti dünya politikası gündeminde bugün hâlâ yer alan şu sorulara daha o zamanlar yanıtlar arıyordu: Bu konsept düşmanın erk (güç) mantığına yenik düşmez mi? Ya da, düşman karşılıklı bağımlılık ilkesini salt kendi hegemonyasını kurmak ve pekiştirmek için kabul ederse ne olur?

Togliatti, sözü edilen güvencelerin ancak nükleer çağın yol açtığı büyük değişiklerin tam anlaşılması sonucu sağlanabileceğine inanıyordu. İnsan soyu ölümsüz olmaktan çıkar çıkmaz, güç politikaları da eskimiş duruma gelir. Bu politikalar, kaçınılmaz ideolojik, askersel ve politik cepheleşmesiyle global iki kutupluluğun üstesinden gelinmesine yardım etmek üzere, barış içinde yanyana yaşama politikasına izin verme yolunda terkedilmek zorundaydı. Bu politika insanlığın çıkarlarına; ulusal, devletsel, sınıfsal ve tüm öteki çıkarların üstünde yer vermek zorundaydı. Daha güçlü olan değil de, uluslararası gelişmenin nesnel gereklerine daha uyumluluk gösterenler dünya politikasında önde gelen bir rol oynamaya başlar.

Komünist hareketteki olaylarla ilgili olarak; Togliatti SSCB ve öteki sosyalist ülkelerde stalinizmden arınma sürecindeki duraksamanın ters sonuçlarına işaret etti. Ona göre, bir gecikme, leninist ölçütlerin yeniden getirilmesine karşı koyuş ve SBKP 20. Kongresi'nin çizdiği politika çizgisinden sapmalar olduğunu duyumsanabilirdi. Stalin'in eleştirisi kendi izlerini bıraksa da, pek çok soru yanıtlanmadan kalmıştı. Stalin'in kişi putlaştırılmasının doğuşu belirginleştirilememiş ve böyle bir şeyin nasıl olup da meydana gelebildiğine ilişkin hiçbir açıklama getirilmemişti. Açıkçası, bütün neden-sonuç ilişkilerini Stalin'in kişisel kötülüklerine indirgemek yeterli değildi. Togliatti, Stalin'in suçlarının açığa vurulmasının gittikçe daha çok propagandaya yönelik gözükmeye başlamasından endişeliydi; bunu SBKP 20. Kongresi politik çizgisinin daha öte geliştirilmesi değil de, tersine döndürülmesinin bir belirtisi olarak anlamış olmalıydı.

Yalta Memorandumu'nun yenilikçi düşüncelerini anlamak ve değerlendirmek için Togliatti'nin Sovyet sistemin demokratik bir reformu neden bir öncelik olarak ele aldığını kendimize sormalıyız. Neden tam da o sırada? Öyle görülüyor ki, Togliatti yalnızca SBKP 20. Kongresi'nin politik çizgisine dikkat çekmeyi ve olabilirse, ondan ayrılmayı önlemeyi değil, fakat çok daha fazla bir şeyi, hem Doğu, hem de Batı Avrupa'da filizlenmekte olan yeni demokrasi biçimlerine gereksinimi vurgulamayı amaçlıyordu.

Togliatti, İtalya komünistleri sosyalizme ulusal bir yol bulmaya çalıştıkları sırada, demokratik ve sosyalist dönüşümün yeni biçimini sınırlamadı, fakat hem Batı hem de Doğu'yu ilgilendiren bir Avrupa sürecini içine alacak biçimde genişletti. Bunun komünist hareketin tikel müfrezelerinin karşısında bulunduğu yeni görevlere doğru yaklaşım olduğunu düşündü. Her parti ortak davaya evrensel önemde somut bir katkı yapabilirdi.

Bergstein: Dergimizden alıntılarla yola çıkarak Vacca yoldaş için bir sorum olacak. İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri olarak, Togliatti'yi izleyen Luigi Longo **WMR** No. 11, 1964'de, savaştan sonra uzun bir süre komünist harekette "politik insiyatifin durmuş olduğu, kuramın işlenmesinde ve bir bütün olarak dünyadaki ve çeşitli ülkelerdeki değişikliklerin bilimsel değerlendirmesinde bir durgunluk olduğunu" yazdı. Hemen hemen bir çeyrek yüzyıl sonra (**WMR** No. 4, 1988), İsrail Komünist

Partisi MK Genel Sekreteri Meir Vilner, "O (uluslararası komünist hareket) uzun yıllar, dünyada ve savaşımımızın koşullarında meydana gelen değişiklikleri çözümlemede geç kaldı... Politik insiyatif, kuramımızın geliştirilmesi ve komünistlerin yığınlar arasında saygınlığının ilerletilmesi yerine, hantallık söz konusuydu" dedi. İki lider özdeş bir durumu hemen hemen aynı sözlerle tanımlıyor. Öyleyse soru şudur: Bir bilim adamı olarak gelecekte zayıflıklarımız ve başarısızlıklarımızla sürekli uğraşmak zorunda kalmamak için, kısır olmayan eleştirel sonuçların partilerin çalışmasında pratik değişikliklerin izlemesini sağlamak için ne yapmamız gerektiğini düşünüyorsunuz?

Vacca: Her derdi çözecek bir çarenin olduğunu düşünmüyorum. Farklı koşullarda çalışan tikel partiler kendi somut yanıtlarını üretmelidir. Fakat genel olarak konuşursak, gerçekte iyimserlik esinlendiren şey; bir yenileşme süreci ve stratejik bir reform girişimi olarak Sovyetler birliği'ndeki perestroyka'dır. Perestroyka'nın bir örnek oluşturduğu, her parti ve örgüt içinde değişiklik ve reform politikası için bir hızlandırıcı olarak etkide bulunduğu görülüyor.

Oganisyan: Komünist hareketin son birkaç onyılda geliştiğini mi, yoksa durgunlaştığını mı düşünüyorsunuz?

Vacca: Elbette bunalımla ilgili kimi süreçler vardı. Kökenleri Sovyet-Yugoslav çatışmasına kadar götürülebilir. 1950'li yılların sonlarında durgunluğa girildi, daha sonra SSCB ile Çin arasında kötüleşen ilişkilerle birlikte bir bunalım ortaya çıktı. Bunalım 1980'li yılların ortalarına kadar daha da kötüleşti. Fakat komünistler geçen birkaç yılda yeni bir strateji geliştirdiler. Hâlâ durgunluk ve bunalımın zorluklarını yaşıyoruz ve henüz sonul yanıtları üretmiş değiliz, fakat yineleyeyim ki, Sovyet perestroyka'sı iyimserlik esinliyor.

Bergstein: Sovyet-Yugoslav çatışmasından söz ettiniz. Bu konudaki Togliatti'nin Şubat 1964'de **Rinoscita**'daki makalesi üstüne bir yorumda bulunabilir misiniz?

Vacca: Kişisel olarak, Kominform'un dağılmasından 16 yıl sonra gelmiş olması nedeniyle Togliatti'nin eleştirisinin bir parça geç kalmış olduğunu, oysa İKP'nin bu yayından daha önce Kominform stratejisine karşı çıktığını düşünüyorum. Fakat Togliatti, çatışmanın nesnel kökenlerini çözümleme girişiminde bulunan ilk kişiydi ve bunun ana nedenini, Stalin'in başka ülkelere Sovyet modeli bir toplumsal yapı ve politik iktidar dayatmaya çalışması olarak belirledi. Stalin'in bu konumunun doğrudan komünist hareketin gelişmesini frenlediğini ve Soğuk Savaş'a karşı herhangi ciddi bir direnişi engellediğini gösterdi. Sosyalizmin "biçime sokulması" ve halk demokrasisinin proletarya diktatörlüğünün bir biçimi olarak yorumlanması, komünist hareketteki, özellikle Avrupa'da sağa sürüklenmeyi önleyecek ve soğuk savaşı durduracak doğal ayrımlaşma sürecini kesintiye uğrattı.

Gamboa: (Kosta Rika Halkın Öncü Partisi) İKP ve SBKP'nin politik çizgileri son birkaç onyılda önemli ölçüde birbirinden uzaklaşmıştır. Bugün durum nedir? Sovyet perestroyka'sı partinizin konumunu nasıl etkiliyor? Togliatti memorandumunda burjuva demokrasisinin doğası giderek değiştiği bir zamanda erki barışçıl biçimde alma olanağı üstünde duruyor. İtalya komünistlerinin bugün bu konudaki tavrı nedir?

Vacca: Perestroyka İKP'ye çok yararlı bir etkide bulunuyor. Bizim sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişkiye dair konseptlerimizle onun düşünceleri ortak çok şeyi içeriyor. Saflarımızda hâlâ var olan stalinistler putlarının açığa vurulmasına şaşırmış olsalar da, genel olarak SBKP ve Sovyetler Birliği'ne dostça yaklaşım içindedirler ve perestroyka'nın önemini reddetmiyorlar. Temel olarak, Togliatti tarafından İKP 10. Kongresi'nde, sosyalizm ile demokrasi arasında yakın bir ilişki olduğu yolunda formüle edilen tavır değişmemiştir. Demokrasi ve barış koşulları altında sosyalizme doğru aşama aşama ilerleme konseptine bağlı kalmaya devam ediyoruz. Daha uzun bir dönemde, gelişmesinin her evresine demokratik bir içerik vererek ve baştan sona politik çoğulculuğu koruyarak sosyalist toplumdaki sorunlara yeni bir yaklaşım izleyeceğiz. Ülkelerin artan bağımsızlığında, öteki sol ve demokratik parti ve hareketlerin, öncelikle Avrupa'da, böyle bir modeli kabul edilebilir bulacaklarına inanıyoruz.

Cano: (Guatemala İşçi Partisi) Togliatti'nin memorandumunun İKP'nin daha sonraki faaliyeti açısından önemi konusunda ne düşünüyorsunuz? Bu belge Avrupa Komünizminin önceli olarak değerlendirilebilir mi?

Vacca: İKP 10. Kongresi'nin kararları ve Togliatti'nin memorandumu partimizin çağdaş tarihi içindeki yerini almıştır. Bu belgeler, barış içinde yanyana yaşama ve dünya gelişmesini belirlemeye devam eden öteki tarihsel olgu ve süreçleri yorumlamamız da dahil, bizim yeni düşüncemizin bir yansımasıydı. Memorandumda çizilen platformun Avrupa Komünizmine öncellik ettiğini ve başlıca düşüncelerini taslak halinde çizdiğini düşünüyorum.

Samhoun: (Lübnan Komünist Partisi) Karşılıklı bağımlılığa güçlü bir vurguda bulundunuz ve bunun doğru tavır olduğunu düşünüyorum. Fakat aşırı biçimde tek yanlı değil mi? Gelişmekte olan ülkelerin önde gelen kapitalist güçlere bağımlılığını gözardı etmiyor mu? Ne düşünüyorsunuz?

Vacca: Barış içinde yanyana yaşamayla karşılıklı bağımlılık ilkesi üstünde temellenen uluslararası bir politikayı kastediyorum. Günümüzde karşılıklı bağımlılığın kendisini çeşitli bağımlılık biçimlerinde gösterdiğine, haklı bir biçimde işaret ettiniz. Çoğu ülke süper güçlere veya sanayileşmiş devletlere ve politik bağlaşıklarına bağlıdır. Bu, bağlaşıklıklar mantığı üstünde temellenen barış içinde yanyana yaşama stratejisinin bir sonucudur. Gorbaçov karşılıklı bağımlılık konseptinin düzeltilmesini ve evrensel insan çıkarlarıyla bağlanmasını öneriyor. Yenilikçi yaklaşım, yeni düşüncenin özü, dünyanın bağlaşıklıklara bölünmesine karşı yönelmiştir.

Tekelci uluslararasılaşmaya karşı alternatiflere gelince, ben kesinlikle yeni düşünce çerçevesinde formüle edilmiş olan uluslararası ilişkilerin yeniden yapılandırılması stratejisini destekliyorum. Bir dünya modeli olarak militarizmle Üçüncü Dünya'nın borç yükü arasındaki ilişki her zaman akılda tutulmalıdır. Fakat ana sorun, militarizmin arkasındaki uluslararası ekonomik ve politik güçleri yalıtlamak ve karşıtlarını dünya çapında birleştirmektir.

"Süreklilik" ve "Kopuş"

Sassoon: Togliatti'nin Yalta Memorandumu'nun herhangi bir çözümlemesi ko-

münist düşüncelerin evriminde "süreklilik-kopuş" ilişkisini keskin biçimde odak noktasına getirir. Bu soruna, Enrico Berlinguer'le ilgili olduğu kadarıyla değineceğim.

Parti, Togliatti'nin ölümünden Berlinguer'in Genel Sekreter olarak seçilmesine kadar, asıl olarak Yalta Memorandumu yazarının çizdiği politika çizgisini izledi. Hatta Berlinguer'in önceki politikasındaki, genelde onun adıyla bağlı iki ana düşünceden bir tanesi, yani tarihsel uzlaşma, ayırdedici biçimde Togliatti kökenlidir. Diğeri, "kopuş", Avrupa komünizminin ilk aşamasının tamamlanmasına ilişkindir. O stratejik noktada, Berlinguer ve Togliatti'nin politik çizgileri birbirinden uzaklaştı.

"Kopuş" kategorisinin, Berlinguer'in düşünceleri temelinde incelemeye değer olduğunu düşünüyorum. Berlinguer, Togliatti'nin tersine, bir komünist partisinin SBKP ile anlaşma ya da anlaşmazlık temelindeki bir değerlendirilmeyle artık ilişkili olmadığını düşündü. Görüşüne göre, SSCB'ye karşı tavır artık "mihenk taşı" değildi: Birincisi; her komünist parti ilkesel olarak özerk ve bağımsızdır, ikincisi; Yugoslav ve Çin gibi kimi partiler gerçekte bağımsız bir politika izlemektedir ve hiç kimse, hatta SBKP bile onların sosyalizme bağlılıklarını sorgulamamıştır.

"Kopuş"un polemiklere ve ayrılıklara indirgenebileceğini düşünmüyorum. Yenilenme, gelişmesinin pek çok aşamasının ardında taktiksel bağlar olsa da, saf bir taktiksel olgu değildi. Stratejik bir hareketti, önceki konumların köklü bir yeniden değerlendirmesini içeriyordu ve bu süreç Berlinguer'in "kopuş"uyla başladı. Başlıca sonucu, uluslararası ilişkilerde "baş çelişki" doktrininin terkedilmesiydi. Berlinguer emperyalist ve sosyalist devletleri ayıran dünya politikası görüşüne cephe aldı. Yaklaşımının temelini oluşturan çözümleme, Üçüncü Enternasyonal'in veya Togliatti'nin "iki kamptan birini seçmek" zorunluluğu görüşünden ilkesel olarak farklıydı. Berlinguer, Togliatti'nin barış için savaşımla sınıf savaşımı arasındaki ilişkinin nükleer çağda değişmekte olduğu düşüncesini paylaştı. Fakat memorandumun yazarından daha öteye gitti ve İKP 16. Kongresi'nde, barış için savaşımın sınıf savaşımından daha geniş olduğunu ve emperyalizme karşı savaşıma indirgenemeyeceğini belirtti. Uluslararası ilişkilerde izlenmek zorunda olan başlıca amaç, —SSCB ile ABD için güvenceli bir güvenlik— iki kamp arasındaki tercih sorununu yersiz kılıyordu.

Avrupa Komünizminin gelişme çizgileri, Üçüncü Dünya konsepti ve "yeni enternasyonalizm" düşüncesi "kopuş" bağlamı içinde çizildi. Avrupa Komünizmi İKP'ye, Batı Avrupa sosyalist ve sosyal demokratik partilerle köprüler kurmaya yardım etmesi için düşünüldü. Berlinguer, Avrupa Solu'nun ilk birleşme aşamasında daha büyük komünist partilerin eylemlerini yakından eşgüdümlendirmesi gerektiğini başlangıçta düşünmüş olmalı. Fakat Fransa ve İspanya komünistleri öylesi politikalar geliştirebilme gücünde olmadıklarını kanıtladıkları ve İtalya'dan başka hiçbir yerde Avrupa Komünizmi güç ve etkinlik kazanamadığı için, böylesi bir eşgüdüme hiçbir zaman ulaşılamadı. Sonuç olarak, Berlinguer Avrupa Solu'nun birliği için gittikçe daha çok baskıda bulunmaya başladı. Dünya sosyalizminin yazgısının öncelikle Batı Avrupa sosyalizmine bağlı olduğunu ileri sürdü; Çünkü [diyordu -çn] 1917 öncesinde sosyalist hareketin gelişmesi, 1917 Ekim devrimi sonrasında komünist partilerin doğuşu ve kurtuluş hareketlerinin yükselmesinin (Doğu Avrupa toplumları bir bunalım burgacında olduğu ve sosyal demokrasi, büyük bir etkinlik kazanmış olsa

da, sosyalizme ulaşmada başarısız kaldığı için) bir üçüncü evreye, Batı Avrupa evresine yol açması kaçınılmazdı.

Başka bir önemli etken, nükleer bir çatışmanın en olası savaş alanı olan Avrupa'nın uluslararası yumuşamadan özel bir çıkarı olmasıydı. Fakat, gerçekte bunu Berlinguer'in konseptinin "merkezi etkeni" yapan şey, Japon ve Amerikan kapitalizminin tersine Avrupa kapitalizminde işçi sınıfı hareketinin savaşımları ve zaferleriyle içerden "fazlaca işlenmiş" olmasıydı.

Bundan dolayı, Berlinguer Avrupa Solu'nun birliğini merkezi görev olarak tanımlıyordu. Bu görevin gerçekleştirilmesi artık, ulusal partiler arasındaki bağlaşıklıklar sorununu, bir ulusal devlet olarak SSCB'nin yönlendirici toplumsal ve politik rolünün tanınması üzerinde temellendiren dayanışma ilişkilerine indirgeyen eski enternasyonalizm ilkelerine bağlı görülemezdi. Yeni enternasyonalizm konsepti vurguyu ulusal devletin rolünden uzaklaştırarak, toplumsal yenilenme sürecinin kendisine kaydırıyordu.

Son olarak Togliatti'den "kopuş", büyük ölçüde Berlinguer'in SSCB'de değişiklikler ve Sovyet dış politikasının evrimi üstüne karamsar görüşünün bir sonucuydu: Memorandumun yazarı bu konuda daha iyimserdi. Bugün görüyoruz ki, umutları temelsiz değildi, ancak zamanının önündeydi.

Samhoun: Burada sözü edildiği gibi, 1960'lı ve 1970'li yıllarda barış içinde yanyana yaşama politikası, sınıf savaşımının özel bir biçimi sayılıyordu. Bu tanım bugün ve sanırım, doğru olarak gözden geçirilmiştir: Bunları sınıf savaşımının önceliklerinin üzerine koyan, nükleer çağdaki toplumsal ilişkilerin bir biçimidir. Bütün bunlar devletlerarası ilişkilerde geçerlidir, fakat ülke içindeki durum nedir? Barış içinde yanyana yaşama ilkesine bağlılığımız, bir ülke içinde sınıflar arasındaki ilişkilere uzanır mı? Eğer öyleyse, emperyalizmin saldırgan hücumlarına ve sömürgeciliğin şiddetli saldırılarına nasıl karşı koyabiliriz?

Sassoon: Sınıf savaşımı ile barış içinde yanyana yaşama arasındaki ilişkinin "ya o, ya bu" sorunu olduğunu veya süper güçler arasındaki ilişkilere zarar verecek korkusuyla ulusal bağımsızlığın uluslararası güvenliğin karşısına konulması gerektiğini düşünmüyorum. Elbette bir ülke veya bir bölge içinde sınıf savaşımının uluslararası sonuçları dikkate alınmalıdır. Arap-İsrail cepheleşmesi ve öteki uluslararası çatışmalar, bu gibi çarpışmaların uluslararasılaşma tehlikesini açık bir biçimde göstermektedir. Fakat ulusal kurtuluş savaşımlarının çıkarları feda ediliyorsa, uzlaşmalar kabul edilemez.

Bergstein: Tartışmamız, buraya kadar komünist hareketteki durumla sınırlı kaldı. Bir İşçi Partili olarak sosyalist hareketteki durum hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Sassoon: O da bunalımdan zarar görmüş durumda ve biz sosyalistler de bazı özeleştirilerde bulunmalıyız. Son birkaç yılda, sosyal demokrasi Batı Avrupa'da çok güç yitirdi. İngiltere'de İşçi Partisi onyıldan bugüne hükümet dışıdır ve görünebilir gelecektede başarı şansımız çok azdır. Batı Almanya'daki tablo buna çok benziyor. İtalya solu zorlukla işbaşındadır. Ve sosyalistler, yönetici partiler oldukları yerlerde, örneğin İspanya ve Yunanistan'da ekonomilerini alternatif sosyalist program-

larla çağdaşlaştırma gücünde olamadılar. Hareketimiz yeniden yapılanmaya ve yeni bir düşünceye gereksinim duyuyor.

Oganisyan: İngiltere de içinde olmak üzere pek çok Batı ülkesinde, yalnız komünistler değil, sosyalistler ve işçi partililer de toplumsal, politik girişimleri formüle etmede ve reformcu düşüncelere sahip tutuculara yetişmekte başarısız kalıyor. Bunun nedeninin ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Sassoon: Kısaca, İşçi Partisi zamanında yeni bir düşünce geliştirmedi, tutucular geliştirdi. Ekonomi ve toplumdaki değişiklikleri zamanında anladılar. Ve kabul etmek zorundayım ki, bunları, işçi sınıfı hareketini etkisizleştirme anlayışıyla cesaretle kullanma olanağı buldular. Kendi payımıza Muhafazakâr Parti'ye bir karşı saldırı yükseltmeye çalıştık. Fakat, en önemlisi, Thatcher hükümetinin gerçekleştirdiklerine ilişkin görüşlerimizdeki ayrımlarla uğraşmaya hâlâ devam ediyoruz.

İşçi Partisi çok özel bir Batı Avrupa sosyalist partisidir. Hiçbir zaman marksizmi benimsememiştir, fakat her zaman, İngiltere kilise çevreleri de içinde olmak üzere öteki ilerici güçlerle işbirliği yapan marksist bir akıma sahip olmuştur. Bu nedenledir ki, İşçi Partisi Batı Avrupa işçi sınıfı hareketine ve belirli ölçüde Üçüncü Dünya halklarının kurtuluş savaşımına bir katkıda bulunmuştur.

Bergstein: Öne sürdüğümüz sorunlar bağlamında "uluslararası komünist hareket" konseptine dönmeyi öneriyorum.

Sassoon: Belki nezaketsizlik olacak, ama bugün komünist hareketi uluslararası olarak nitelemek için hiçbir neden görmüyorum. Hareketin ne bir merkezi ne de örgütsel bir yapısı vardır. Komünist partilerin koşulları önemli ölçüde değişiyor ve çoğunlukla ciddi görüş ayrılıkları vardır. Bazıları bütün bir sorunlar dizisinde öteki komünist partilerden çok Batılı sosyalist partilere yakındırlar. Bugün, benim görüşüme göre, monolitik birlik yanılgısından ne kadar erken kurtulunursa, sol bir bütün olarak konumlarını o denli çabuk güçlendirecektir. Monolitik komünist birlik konsepti sosyalistlere karşıdır ve eski düşüncenin bir klişesidir.

Oganisyan: Örgütsel yapısı olmadığından dolayı, bir uluslararası komünist hareket olmadığını söylüyorsunuz. Sosyalist hareketin böyle bir yapısı vardır: Sosyalist Enternasyonal. Sizi doğru anlıyorsam, öyle kabul etmeseniz de, sosyalist harekete uluslararası denebilir.

Sassoon: Batı Avrupa veya başka bir yerde herhangi bir sosyalist partinin Sosyalist Enternasyonal'e çok fazla bir dikkat gösterdiğini veya kararlarıyla kendini ona bağlı hissettiğini düşünmüyorum. Yalnızca bir genel sekreter ve birkaç daktilocuyla küçük bir karargâhı vardır. Örneğin eski Komünist Enternasyonal'den çok uzaktır.

Oganisyan: Fakat, kongreler ve öteki büyük eylemler için uluslararası eşgüdüm merkezidir ve Afrika, Latin Amerika ve öteki bölgeler için bürolar oluşturuyor. Bunlar uluslararası etkinlikler değil midir?

Samhoun: Yalnızca bir merkezi olmadığından dolayı komünist hareketin uluslararası olmadığı görüşünü kabul edemem. Resmi örgütsel yapılar içinde olması gerekmeksizin, bir hareket; etkileşim, işbirliği ve çeşitli faaliyetlerin eşgüdümü demektir.

Hakikatin Momenti

Oganisyan: Katılanların dikkatini, memorandumun kimi yargılarının *uluslararası bir yapı* olarak uluslararası komünist hareketten anlayış ve destek kazanmada başarısız kaldığından ve sosyalist ülkelerin iktidar partilerinin politikasına yansımamasından dolayı daha da geliştirilmediği gerçeğine çekmek isterim. Togliatti'nin kendisi, memorandumunda, değişmiş dünyanın durumunun anlaşılmasının ve komünistlerin stratejisinin uygun biçimde yenilenmesinin ancak hareketimizin bütünü çapında olanaklı olduğuna işaret etmiştir. Ne var ki, ancak İKP gibi kimi partiler yenilenme girişiminde bulunmuşlardır. Komünist hareketin kimi noktalarda uluslararası olamadığı için mi, Togliatti tarafından öne sürülenler gibi düşünceleri benimsemekte başarısız olduğu ya da bu düşünceleri özümsemede başarısız olduğu için mi uluslararası olamadığı sorusunu yanıtlamaya çalışacağım.

Fakat önce Togliatti'nin politik düşüncesinin özellikleri, evriminin sürekliliği, uluslararası marksist düşünceyle ilişkisi hakkında birkaç söz söylemek isterim. Görüşüme göre, bu sorunlar komünist hareketteki kimi nesnel süreçlerle ilişkilidir.

Bir etken, Togliatti'nin politik bilincindeki ikilikti. Öteki yazıları gibi memorandumu da, her zaman yeni olgu ve eğilimleri belirlemeye ve komünist politikaları onların temelinde formüle etmeye çalışan yenilikçi bir düşünürün, keskin bir çözümleyicinin, ciddi bir görüşle yaşama eğilen bir gerçekçinin yapıtıydı. Aynı zamanda, memorandum da içinde olmak üzere onun yapıtları, deyim uygunsa, politik gerçekliklere yaklaşımında ideolojik bir mitolojinin izlerini taşır. Togliatti'nin kalıtına sahip çıkan kimi öğrencilerinin işaret ettiği gibi, böylesi bir tavır, 1920'li yılların sonlarına, uluslararası komünist harekette stalinizmin egemen olduğu döneme dek görülebilir.(1) Ve stalinizmle ilişkili olduğu içindir ki, özellikle bilinir.

Togliatti, daha 1920'li yılların sonlarında, sosyal faşizm olarak sözü edilen şeye karşı savaşımla ilgili olarak, bazen kendi inançlarıyla çelişen düşünceleri desteklemek zorunda kaldığını kabul ediyor. Daha sonra, o özel durumda, komünistlere dayatılan Stalin'in buyruklarına birçok kez karşı çıktı. İKP 10. Kongresi'nde stalinizmi hareketi ezen bir silindir olarak adlandırdı. Fakat aynı zamanda, SBKP 20. Kongresi'nde Stalin'in açığa çıkarılması ve eleştirilmesinin onun konumu ve öneminden bir şey götürmediğini savladı ve onu "kuram ve pratiğin birliğinin bir dahisi" olarak adlandırdı.(2)

Togliatti'nin politik düşüncesindeki bu ikiliğin kişisel bir özellik olmayıp, bütün Komintern liderlerinin politik bilincinin bir karakteristiği olduğunu düşünüyorum; bu, komünist hareketin hâlâ çözememiş olduğu çelişkilerin bir yansımasıydı. Togliatti'nin memorandumu; mitolojiye döndürülen kuramla ondan gittikçe daha çok uzaklaşan pratik arasındaki, sözlerle eylemler arasındaki, değişen koşullardan kaynaklanan hareketin gerçek gereksinimleriyle dogmatik tanımlamalar arasındaki ve marksizmle Stalin'in onu çarpıtması arasındaki çelişkilerin üstesinden gelmede bir

(1) Bkz. E. Ragionleri, **Palmiro Togliatti**, Roma, 1976.
(2) *Momenti della Storia d'Italia*, Roma, 1963, s. 225.

girişimdi. Togliatti komünist hareketteki bunalımı kavramaya çalışan ilk marksistlerden biriydi. Memorandumu gerçeğin momentini belirtiyordu, fakat çok az parti ya da partiler içindeki gruplar memorandumu bu biçimiyle anladı. Bu "moment" onyıllar içine yayılmıştı ve bugün bile gerçeği söylemek, olası bir kimlik arayışı, büyük ölçüde bir cesaret işi olarak kalıyor ve özyenilenme hâlâ stalinizmin belirlenmemiş kalıtıyla soluksuz kalıyor.

Ekim 1964'de, Yalta Memorandumu'nun açıklanmasından birkaç hafta sonra yapılan SBKP Merkez Komitesi'nin Tam Üyeli bir toplantısı Nikita Kruşçev'i görevinden alıyor ve bugün durgunluk dönemi dediğimiz dönem için koşullar hazırlıyordu. Bir saray devrimi değil, son çeyrek yüzyıl boyunca sosyalizmin bütün gelişmesi ve komünist hareketin durumu üstünde bir iz bırakan, stalinist geleneğin yeniden kurulması ve daha yumuşak biçimlerde de olsa sürdürülmesi söz konusuydu. Dogmatizm SBKP'nin resmi ideolojisinde egemenliğini sürdürdü ve şu ya da bu biçimde adımlarını Sovyet komünistlerine göre kontrol etmeyi sürdüren komünist partilerin çoğunu etkiledi. Doğrudur, Stalin'in diktasından benim paternalizm olarak adlandıracağım şeye doğru önemli bir evrimleşme vardı. Hem SBKP tarafından öne sürülmüş hem de onyıllarca onun "liderliği" ve "öncü" rolü gölgesinde çalışmış öteki partiler tarafından SBKP buna zorlanmıştı. SBKP 27. Kongresi eski yaklaşımı kararlı biçimde terketmiş olsa da, o paternalizmin etkileri uluslararası komünist harekette hâlâ duyumsanıyor.

1920-1930'lu yıllarda ve savaş sırasında, komünist hareketin ilerlemesinde bir etken olan sosyalizm örneği, bir durgunluk etkeni durumuna geldi ve Togliatti tarafından önerilenler gibi en gerçekçi ve doğru düşünceler bile, hareketin *bir bütün olarak* bir model gibi "gelişmiş sosyalizm" olarak anlaşıldığı ve kendi faaliyetlerini onun ardından biçimlendirdiği bir zamanda güçlü bir etkide bulunamadı.

Bu nedenle Yalta Memorandumu'nun yenilikçi düşünceleri uluslararası komünist harekete geniş biçimde yansımadı. Bu düşüncelerin uzantısı Avrupa Komünizmi mi oldu? Kestirme bir yanıt olduğunu düşünmüyorum. Avrupa Komünizmi Togliatti'nin düşüncelerini izleyen İKP tarafından biçimlendirilip geliştirildi. Sassoon yoldaşın Berlinguer'in "kopuş"u hakkında söylediklerinin çoğuna katılamıyorum. Berlinguer'in yaptığı şeyin stalinizmin ideolojik mitlerini kırmak ve Togliatti'nin kimi düşüncelerini bir İtalyan yolu sosyalizm konsepti içinde biraraya getirmek olduğunu düşünüyorum. Avrupa Komünizmi, doğrudan konuşursak, "komünizmin İtalyan tarzı"dır. Fakat İKP'ye ülke içinde kimi başarılar getirirken, uluslararası olmasa da bölgesel bir konsept olarak Batı Avrupa'ya genişletildiğinde kör bir uçurum olduğu kanıtlanmıştır. Neden böyle olmuştur?

Togliatti komünistlerin ve işçi sınıfı hareketinin "kapitalist programlamaya", *uluslararası bir anlam taşıyan* kendi demokratik alternatifleriyle *uluslararası bir çapta* karşı çıkmak zorunda olduklarını vurgulamıştır. Fakat komünistler böylesi bir alternatif oluşturmada ve insiyatifi yeniden ele geçirmede başarısız kalmışlardır. Kapitalist dünyada, her zaman, sosyal reformizmin ve hatta teknolojik devrimin potansiyellerini devlet-tekelci kapitalizminin konumlarını güçlendirmek için akıllıca kullanan burjuva reformizminin gerisinde kalmışlardır.

Togliatti komünist hareketin bir bunalıma doğru gittiğini ya da çoktan bir buna-

lıma girmiş olduğunu anlamış ve hareketin gelişmesinde belirleyici olanın, kendi kendini aşma gerektiğini sezinlemişti. Böylesi bir kendini aşma gerçekleşmiş midir? Gerçekleşmediğini düşünüyorum. Her yerde, sosyalist, sanayileşmiş kapitalist ve gelişmekte olan ülkelerde benzer olarak gördüğümüz şey, komünist harekette çeşitli ülkelerde ve bölgelerde farklı özellikleri olan ve kendisini, hantal durgunluktan çözülmeye kadar farklı biçimlerde gösteren *gelişimsel bunalımdır.* Yalnızca son zamanlarda yenilenme, yeniden yükselme ve yeni gerçekliklere uyum sağlamanın kimi işaretleri ortaya çıkmıştır. Önemlisi, komünist hareketin *nesnel olarak uluslararası* olduğunu gösteren sosyalizmin yeniden yapılanması, başka şeylerin yanısıra bunları ortaya çıkarmıştır. Bu nitelik özellikle Togliatti tarafından formüle edilen çeşitlilik içinde birlik ilkesinin komünist ideoloji ve politikasında gittikçe daha fazla öne sürülmesi gerçeğinde kendini göstermektedir.

Fakat stalinizm tümüyle silinmiş olmaktan uzaktır. Bazen beklenmedik biçimlerde sürekli kendisini yeniden üretmektedir ve ilk kez Togliatti'nin memorandumu ve daha önceki açıklamalarında güçlü biçimde ortaya çıkan yeni düşüncenin getirilmesine engel olmaktadır. Dogmatizm zamanından beri yaşayan ideolojik mekanizma ve komünist hareketteki sekterlik bazı gizemli biçimlerde yeni düşünceyi boğmaya devam etmektedir. Komünist partiler ve öteki sol güçler için bir zorunluluk olduğu halde, pratik faaliyetlerde gerçek etkisi rastlantısal ve zayıf olan "yeni düşünce"-nin kendisi, daha şimdiden bir dogma olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kendini aşma ne zaman olacaktır? Sosyalist dünyada perestroyka'nın başlattığı tersinmez ve köklü değişiklikler gerçekleşmeden önce bunun olacağını düşünmüyorum. Komünist hareketi tek başına yeni sınırlara yöneltebilecek olan ve Togliatti'-nin memorandumuna da nüfuz eden bu yenilikçi düşünce ve yaklaşımların, dünya görüşü ve anlayışının gerçekleştirilmesinde perestroyka belirleyici etkendir.

Bergstein: Togliatti memorandumunda, aynı zamanda, emekçi halkın bir burjuva devletinde iktidarı ele alması ve barışçıl biçimde onun sosyalist bir devlete dönüştürülmesi olanağını savladı. Böyle bir olanak hakkında ne düşünüyorsunuz?

Oganisyan: Birincisi Togliatti böyle bir perspektifi gelişmiş kapitalist ülkeler, özellikle Batı Avrupa için iddia etti. Onun bu bölge için çizdiği olanaklar gerçekçi gözüküyor. Üçüncü Dünya ülkeleri başka bir konudur. O bölge çok karmaşıktır ve hem barışçıl bir geçişe elverişli, hem de buna olanak tanımayan koşullar ortaya çıkabilir. Üçüncü Dünya'da gelişmeleri önceden görebilmek fazla olanaklı değildir.

Genel olarak her öngörü rastlantı unsurunu dikkate almalıdır, fakat biz, bir kez formüle edildikten sonra önermeleri kesin gerçekler olarak ele alma eğilimindeyiz. Örneğin kapitalizmin barışçıl bir dönüşümü yeni düşünceyle oldukça uyuşuyor. Fakat, olası beklenmedik gelişmeleri göz önünde bulundurmaksızın, onu mutlak bir gerçek olarak öne sürmek ve evrensel karşılıklı bağımlılık konseptine bağlamak istiyor gözüküyoruz. Bu, benim yeni düşünce içinde erken dogmatizm diyeceğim dogmatizmin belirgin bir örneğidir. Bu arada, yeni dünya görüşünün diyalektiği yalnızca karşılıklı bağımlılığı değil, fakat aynı zamanda bugünkü dünyanın ters doğasını da yansıtmaktadır. Tahmin edilemez ve önceden görülemez felaketler meydana gelmesi olasıdır. Öylesi durumlarda, küçük ve az bir etkiye sahip olsa da bir komünist partisinin veya başka bir sol partinin, başka güçler onu elde tutabilme ve idare ede-

bilme gücünde olmadıkları zaman erki ele alabilmesi olanak dışında tutulamaz.

Vacca: SSCB'de Brejnev yönetiminde stalinizme geçişin özgün belirtileri nelerdi? Ve başka bir soru: Batı'da sol tarafından sık sık çizildiği gibi, Stalin'in 2. Dünya Savaşı öncesindeki dış politika stratejisiyle 1970'li yıllardaki Sovyet dış politikası arasında koşutluklar çizmek için neden var mıdır?

Oganisyan: Stalinizmin durgunluk sırasında, çok elverişli bir ortam olmasına karşın kendisini üretemediği hatırlanmalıdır. Daha yumuşak bir biçim kazandı, kimi "şeytani" yanlarını yitirdi ve SBKP 20. Kongresi sonrasında gelişen yeni toplumsal yaşam biçimleri tarafından sınırlandı. Fakat önemli olarak onu doğuran kaynaklar, politik ve fiziksel gövdesi Kruşçev yönetiminde sarsılan emir-komuta sistemi yeniden egemenlik kazandı. Ve artık kişisel diktatörlükle bile sınırlı kalmadı, gerçekte parti ve devlet üstünde denetlenemez bağımsız bir güç durumuna geldi. Vurdumduymaz ve ahlaksız bir yönetim koşullarındaki yozlaşmışlık, toplumu çürütüyor ve bugün söküp çıkarmakta çok zorluk çektiğimiz bir bunalım içine çekiyordu.

Öteki soruya gelince; stalinizmin Sovyet dış politikası üstünde de bir etkisi oldu. 1970'li yıllarda, SSCB'nin devlet çıkarlarını uluslararası komünist hareketin çıkarlarıyla özdeşleştiren aynı eski konsept, geçmişte olduğu gibi sert biçimde olmayıp ve farklı biçimlerde de olsa komünist partilere zorla dayatılıyordu. Savaş öncesinde komünist partilere Hitler'le yapılan anlaşmayı onaylamaları için Stalin'in buyurması gibi, durgunluk döneminde de, barış güçlerinin arzularını tümüyle karşılamasa da Sovyet yönetimince alınan askersel ve politik eylemleri onaylamaları bekleniyordu.

Cano: Tarihsel olarak SBKP'nin öteki komünist partileriyle ilişkilerinin bir parça paternalist olduğu görüşüne katılıyorum. Fakat bunun üzerinde bugün sıkça durmamızı gerektirecek bir konu görmüyorum. Görüşüme göre, komünist harekette ortak ilkeler öne sürmek için birleşik çabalar bugün öncelik kazanıyor. Bu sorun gerçekte yerindedir: Hangi partinin ötekinin yolunu izleyeceğini tartışmak yerine, partiler arasında uluslararası ilişki normlarına saygı göstermeliyiz. Birçok parti, bugün sosyalizm için savaşım stratejisi ve taktikleriyle belirlenmiş ortak konumdan uzaklara sürüklenirken, ortak ilkelerimizi tutarlı ve inatçı biçimde savunan partiler ötekilerin yolunu aydınlatmaya devam ediyor. Katılıyor musunuz?

Oganisyan: Başka herhangi bir hareket gibi komünist hareketin de bugünü ve geleceğiyle ilgilenmesi ve belirli bir anda geçmişinin etkisinin her zaman bilincinde olması gerektiğini düşünüyorum. İyi ya da kötü, silinmiş ya da yaşıyor olsun, gelenekleri sarsamayız. Onlar bizimledir, bilincimizi ve yaşam tarzımızı biçimlendiriyorlar. Paternalizm silinmiş olması gereken bir gelenekti, fakat duruyor. Pratik belirtileri, birincisi, yalnızca Stalin'in zamanında değil fakat daha yumuşak biçimde olsa, daha sonra da öne sürülen bir şey olan gerçeğe ve hatta mutlak gerçeğe tekelcilik iddiasını içine alıyor. İkinci olarak, toplumsal dönüşümlerin hedef alması gelen buyrukçu bir parti ve toplumsal yaşam modeli vardır. Paternalizmin belirli bir doğuş yeri - Moskova, Pekin, Roma vb.- olması gerekmez, Paternalizm ideolojisi bir kez ortaya çıktıktan sonra bir tür bağımsız etken durumuna gelir ve çoğunlukla yalnız partiler ve yöneticilerinin niyetlerine değil, fakat hareketin gereksinim ve çıkarlarına bile ters düşer. Partiler arasında daha etkin işbirliğine gelince, bu ivedi bir görevdir.

Bergstein: Tartışmayı özetlerken, bilim adamlarının dergimizdeki serbest düşünce değiştokuşuna yönelik bu ilk girişimin, Togliatti'nin vasiyetnamesinde yükselttiği her noktaya değinilememiş ve öne sürülen bütün sorunlar derinliğine çözümlenememiş olsa da bir başarı olduğunu söylemek isterim. Yine de, komünist hareketin önündeki ivedi sorunları aydınlığa çıkaran, onlara farklı yaklaşımları belirleyen ve daha duyarlı kimi sorunları araştıran verimli bir tartışma oldu. İşçi Partisi üyesi Profesör Sassoon'un katılımı bugün komünistler, sosyalistler ve öteki sol güçler arasındaki temasların barış ve ilerleme açısından büyük bir önem taşıması nedeniyle önemli bir özellik oldu. Dergimiz bu temasları ilerletmek için elinden gelen çabayı gösterecektir.

ÜÇÜNCÜ DÜNYADA REFORM VE DEVRİM

WMR dergisi, sosyalist yönelim sorunları da içinde, yeni özgürlüğüne kavuşmuş ülkelerin gelişme yolu seçimleri üzerine, birdizi yazı yayınlamış bulunuyor.[1] Bu yılın 5. sayısında merkezi Dakar'da bulunan Bm Afrika Ekonomik Gelişme ve Planlama Enstitüsü Direktörü Samir Amin'in "Sosyalizm ve Gelişme İstemleri" başlıklı bir makalesi yeraldı. (*) Bu makale okuyucularımız arasında canlı bir ilgi yarattı. Aşağıda (Leipzig) Karl Marks Üniversitesi'nden Profesör Dr. Christian Mährdel'in yanıtını yayınlıyoruz. WMR bu konu üzerindeki tartışmayı sürdürmek niyetindedir.

Profesör Christian MAHRDEL
Demokratik Alman Cumhuriyeti

Karşılıklı bağımlı ve bütünsel dünyamızın özgün ve farklı bir parçası olan Asya ve Afrika ülkeleri ve halklarının yazgılarına artan ilgi son derece yerindedir. Barış ve ilerlemenin güvence altına alınması, insan uygarlığının yaşamını sürdürebilmesinin sağlanması ve onun biçimlerinin yenilenmesine olan gereksinim ve bu gereksinimden doğan ödevler global ve bölünmezdir. Ve Afrika-Asya halklarının yüzyüze bulunduğu yaşamsal sorunları çözümlemenin yol ve araçlarını birlikte araştırma (ödevinin) hiçbir gecikmeye tahammülü kalmamıştır.

Samir Amin'in makalesi beni bu konuda bir hayli düşündürdü. Fakat onunla tartışmaya girmeden önce bu konudaki düşüncelerimi paylaşmak istiyorum.

Giderek artan karmaşıklıkta ve çok büyük bir ödev durumuna gelen insanlığın nükleer, ekolojik ya da toplumsal-ekonomik bir yıkıcı felakete karşı korunmasının öncelikli olduğu ve çıkarlar dengesi aracılığıyla bileşik parçalarının karşılıklı etkileşimini sürekli canlı tutmaya yetenekli bir dünya topluluğunu birlikte oluşturmak ama-

(1) Bkz. **Amath Dansokho**, "Kapitalizmin Yazgısı ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Önündeki Perkspektif", **WMR**, Sayı: 1, 1987; "Afrika: Sosyalist Alternatif." Vital Balla, "Yaşam ve Dogma Karşı Karşıya", Beneclo Costa, "Ekonominin Liberalleştirilmesine Nasıl Bakıyoruz', WMR, Sayı: 8, 1987, Georgi Kim, "Sosyalist Yönelim: Kuram ve Uygulama", WMR, Sayı: 11, 1987; "Sosyalist Yönelimin Dersleri", WMR, Sayı: 6, 1988. **(Derginin Notu)**

cıyla, tüm çelişkilerin ve farklılıkların bir yana bırakılmasına açıkça gereksinim duyulduğu, artık son derece çeşitli güçlerin temsilcileri tarafından kabul görüyor. Bunu kabul ederken, onlar kimi kuramsal varsayımlarını ve politik değerlerini gözden geçiriyorlar.

Toplumsal-politik gelişmenin içeriği ve biçimlerinin, dünyadaki tarihsel süreçlerde rol oynayan elverişli ve elverişsiz etmenlerin ve ulusal tarihsel koşulların analizi, bize Asya ve Afrika ülkelerindeki değişmekte olan toplumun gerçek bir tablosunu verecektir.

İçinde bulunduğumuz çağın bir özelliği, toplumsal biçimlerin son derece çeşitli olmasıdır. Gelişmeler büyük ölçüde, ilerici ve üretken amaçlar için de gerici ve yıkıcı amaçlar için de kullanılabilir olan, nitelik olarak yeni üretici güçleriyle birlikte, bilimsel ve teknolojik devrimin etkisi tarafından belirleniyor. Fakat şimdiki dönemin salt ana itkisi ve süresi bakımından onun temel toplumsal içeriği, *insanlığın kapitalizmden komünizme geçişi*dir. Bu nedenle toplumsal gelişmenin öznel ve nesnel etmenlerini hesaba katmak ve bu süreci daha gerçekçi bir çerçevede düşünmek önemlidir. Dünya çapındaki oluşumsal değişmelerin hız ve biçimlerine ilişkin basit algılamaları terketmek gerekiyor. Asya ve Afrika ülkeleri genel olarak, temelde kapitalizm öncesi bir toplumdan başka tipte bir toplumsal sisteme geçiş süreci içindeler. Egemen olan bu eğilim, başlangıç noktasına, iç ve dış etmenlere, toplumsal gelişme hedefleri ve biçimlerine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklı özgül nitelikler taşımaktadır.

Tarihsel olarak, bir toplumsal sistemden diğerine böylesi geçişler, yani oluşumlar arası süreçler, toplumsal yapılarda her zaman büyük bir çeşitlilik özelliğine sahip olmuştur. Karma ekonomik sistemler ortaya çıkmakta, oldukça maharetli bir tarzda birlikte ya da birbirine karşı davranan eski ve yeni özellikler çoğu kez birarada bulunmaktadır. Sonuçta Asya ve Afrika'daki eski sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı ülkeler, *en iyi biçimde toplumsal-ekonomik azgelişmişlik kavramı ile dile getirilen neredeyse yeni bir tarihsel durum* karşısında bulunuyorlar. Bu, global boyut kazanmış bulunmaktadır ve bu durumun korkunç sonuçları Asya ve Afrika ülkelerini bizzat yaşamlarını sürdürebilmek için savaşmak zorunda bırakmaktadır.

Bunlardan çıkan temel sonuç şudur ki; marksist-leninistlerin anladığı biçimde sömürgeler ve milliyetler sorunu henüz çözülmemiştir. Politik egemenliğin kazanılması, zamanında Lenin'in halkların kendi ulusal yazgılarını belirleme hakkının odağı olarak nitelendirdiği, yabancı bir devletin gövdesinden ayrılma hedefine ulaşılmasını sağladı.[2] Fakat bu hareket, yalnızca ulusal devrimin içeriğine, yani yabancı sermayenin diktatörlüğünden değişik toplumsal niteliklerdeki tekel-dışı yerel sınıfsal güçlerin yönetimine geçiş yoluyla erkin sınıfsal niteliğinin değişimine denk düşmekteydi.

Bir ulusal kurtuluş devrimi bazen toplumsal devrim olarak da ilan edilmekte, ona daha geniş bir çerçeve çizilmekte, "sürekli" diye adlandırılmakta ve toplumsal süreçlerin farklı bir biçimde devamıyla özdeşleştirilmektedir. Gerçekte böylesi bir dev-

(2) Bkz. V. İ. Lenin, **Toplu Yapıtlar**, c. 24, Progress Yayınları, Moskova, s. 73.

rimin kendine özgü sınırlı tarihsel hedefleri bulunur ve tek başına bunların gerçekleştirilmesi ne ekonomik ve toplumsal azgelişmişliği tamamen ortadan kaldırabilir ne de (çok ender istisnalarla birlikte) bir kez girilmiş olan (sömürgeci yönetim altında) kapitalizm doğrultusundaki toplumsal gelişme yönünü kesin bir biçimde değiştirebilir. Böylesi durumlarda devrim, verili oluşumunun değişim hızını (çoğu kez diğerlerini de güçlü bir biçimde etkileyerek) *hızlandırmak*tan öte fazla bir şey yapmaz. Bu, Engels'in belirttiği gibi, "bu gelişmenin çelişkilerinin olgunlaşması doğrultusunda" katkıda bulunur.[3] Süreci, nesnel bakımdan, Lenin'e göre bir ülkenin ulusal kurtuluşunda "temel sorun" olarak nitelenen[4] ekonomik kurtuluş noktasına ulaştırmak olanaksızdı.

Asya ve Afrika'da herhangi bir toplumsal hareket yalnızca toplumsal içeriği sayesinde (antikapitalist bile olsa) değil, bundan çok ulusal kurtuluş, yani (yeni-) sömürge ve milliyetler sorununun çözümü uğrundaki yığınsal hareket sayesinde anlamlı duruma gelir ve dönüştürücü bir güç kazanır.

Ne kapitalist gelişme ne de sosyalist yönelim, şimdiye değin bu ülkelerin başlıca tarihsel durumu olan azgelişmişliği ortadan kaldıramamıştır. Amin tarafından sıralanan örnekler —"yeni-sanayileşmiş ülkeler", "eşikteki ülkeler" (bunların ekonomik büyümesinin verimi hâlâ tartışmaya açık bir sorun olamakla birlikte), değişen toplumsal yapılar ve kapitalist gelişmenin başka işaretleri— şimdiye değin global bir olgu olarak azgelişmişliğin üstesinden gelmeye pek yardımcı olmamışlardır. Ne olursa olsun, bunlar bugün ne belirleyici bir etmendir ne de gelecek için bir "model"dir. Sosyalist yönelimli ülkelerin herhangi bir ilerleme kaydetmedikleri de aynı derecede açıktır. "Günümüzde toplumsal değişimlerden daha önemli şeyler, yani ülkelerimizin bağımsızlığı söz konusudur" bu nedenle de, "gelişme çağımızın buyruğudur, yaşamsal ve temel bir önceliktir"[5] diyen Fidel Castro'nun 1985 yılındaki açıklamasının doğruluğunu kanıtlamıştır.

Ulusal devletler tarafından belirlenen toplumsal amaçların çeşitliliği, yeni ulusal ve toplumsal etmenlerin diyalektik karşılıklı etkileşimi sonucunu doğurur. Bunlar sürekli birbiriyle içiçe geçer ve uygun çözümler gerektiren çeşitli düzeylerdeki çelişkiler yürürlüktedir. Çeşitli toplumsal ve politik güçler, savaşımlarında tüm bunları hesaba katıyorlar.

Asya ve Afrika için toplumsal ilerlemenin içeriğini ve ölçütlerini yalnızca azgelişmişliğin üstesinden gelmeye indirgemek yanlış olacaktır.[6] Bu, çeşitli Asya ve Afrika ülkeleri açısından tipik olan, kolayca görülebilir ekonomik ve toplumsal - politik etmenlerin yadsınması anlamına gelirdi. İlerlemeye katkıda bulunan bir ulusal ve toplumsal potansiyel, kapitalist yönelim aracılığıyla da yaratılabilir.

"İçsel" yönler bakımından, gerek demokratik (reformist) bir kapitalist gelişme, gerekse antikapitalist seçenek (devrim), toplumun ilerici potansiyeline katkıda bu-

(4) V.İ. Lenin, **Toplu Yapıtlar**, c. 18, s. 398.
(5) Fidel Kastro, **Özel Röportaj**, 21 Mart 1985, Berlin, 1985, s. 37 ve 40.
(6) Bkz. Dieter Klein, "Silahsız Bir Kapitalizmin Olanakları", **WMR**, No. 12, 1988. (Bkz. **Dünyaya Bakış**)

lunabilir ve böylece azgelişmişliğin üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Fakat daha uzun erimde hangisinin ne kadar yol alabileceğini tahmin etmek pek olanaklı değildir. Şu anda sistemi özlü bir biçimde değişmekte olan "dış" etmenler bu noktada az rol oynamayacaktır.

Asya ve Afrika'daki çözülmemiş bulunan sömürgeler ve milliyetler sorunu ve toplumsal ilerleme için yeni seçenekler, son çözümlemede global değişimler sürecine bağlıdır. *Mark ve Engels tarafından öngörülen antiemperyalist toplumsal dünya devrimi gerçekleşmemiştir. O, biçim ve içerik bakımından son derece çeşitlilik gösteren, uzun dönemli bir devrimci süreç biçimini almış bulunmaktadır.* Bu nedenle sosyalizm, bir anlamda, toplumsal-politik ve teknolojik-ekonomik dönüşümlerin "ikili devrim"ini hiçbir zaman yaşamamıştır. Oysa kapitalizmi feodalizme karşı tarihsel olarak üstün bir toplumsal sistem yapan böylesi dönüşümlerin karşılıklı etkileşimiydi.

1917 Ekim Devrimi ardından kapitalizm karşısında gerçek bir seçeneğin ortaya çıkıp gelişmesi ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya sosyalist sisteminin oluşup büyümesi, Asya ve Afrika'nın ulusal kurtuluşuna politik olarak belirleyici katkılarda bulundu. Fakat dünya sosyalist sistemi, ağırlıklı olarak kapitalizm-öncesi biçimler içinden çıkan toplumsal yapıların ilerici, antikapitalist potansiyelinin toplumsal bakımdan gerçekleşmesini sağlamak için henüz yeterince gelişkin değildir. Sosyalizm, yeni bir toplumsal-politik sistem olarak, şimdiye değin doğru dürüst bir ekonomik etki yapmayı ve böylece tarihsel olarak kapitalizmi geçmeyi başaramamıştır. Sonuç olarak, dünya kapitalizmi yalnızca "yaşamını sürdürebilme" ve "merkezde" yeni sorunlara karşılık verebilme yeteneği göstermekle kalmamış, aynı zamanda etkili bir biçimde eski sömürgeler "kuşağında" stratejik global çıkarlarını da savunabilmiştir.

Avrupa ve Kuzey Amerika'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde toplumsal devrimler olmayınca, azgelişmiş kapitalist ülkeler ve de neredeyse kapitalist gelişme içinde hiçbir biçimde olmayanlar, sosyalizm kuruculuğuna doğru özgül yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Örneğin, *demokratik dönüşümler ve sosyalist devrimin* nesnel ödevlerini aynı anda çözümlemek gereği sözkonusuydu.

Belki Amin'in makalesinde "zor bir antikapitalist (fakat proleter olmayan -C.M.) devrim"den sözetmesine neden olan buydu. Buradaki tehlike, geçmiş tarihsel deneyimin yeterince ayrım yapılmadan yorumlanması gibi görünüyor. Ekonomik ve politik gelişmedeki eşitsizlik, Lenin'in "sosyalizm tüm ülkelerde, aynı anda zaten kazanamaz"[7] sonucuna varmasına neden olmuş ve sonra bunu, eski toplumsal sistemin önce en zayıf halkasında ortadan kaldırılacağını[8] ekleyerek netleştirmişti. Bu sonuç çeper bölgelerin özgül rolünü vurguluyor ki, Lenin bununla, yalnızca o zamanki, sömürgeleri değil, Doğu Avrupa ülkelerini de kastededer.[9] Dahası o, sık sık "saf" bir toplumsal devrime ilişkin yanıltıcı düşünceleri eleştirmiş ve burada rol oynayan sınıfsal çıkarların toplumsal ve politik güçlerin çeşitliliğine işaret etmişti.[10]

(7) V.I. Lenin, **Toplu Yapıtlar**, C. 23, s. 79.
(8) **agy.**, c. 27, s. 290
(9) **agy.**, c. 23, s. 59.
(10) **agy.**, c. 22, S. 356.

Amin'in örnek olarak verdiği devrimler (Rusya, Çin, Vietnam, Küba, Yugoslavya ve diğer ülkelerdekiler) kanımca aynı tip içerisinde gruplandırılamazlar. *Bu devrimlerin özdeş stratejik hedefleri* (sosyalizme giden yolu açmak) olmasına karşın, *uluslararası koşulları bir yana; pratik hedefleri, itici güçleri, bunların karşılıklı ilişkileri, tikel sınıfların eylem biçimleri ve yöntemleri ve başka özelliklerinin farklı olması nedeniyle bunlar eşitlenemez.*

Bu nedenledir ki, marksist-leninist tipoloji Rusya'daki 1917 proleter sosyalist devrimi ile Doğu, Güneydoğu ve Orta Avrupa'daki ve Doğu ve Güneydoğu Asya'daki demokratik halk devrimlerini birbirinden ayırdeder (Asya ve Afrika kendine özgü kapitalist olmayan sistem değişimi ve ulusal-demokratik devrim türüne sahiptir). Marksist-leninist yorumlamada "antikapitalist" devrimler daha da ayrımlıdır. Bazı Asya ve Afrika ülkelerinde 1960'lardan bu yana gerçekleşen belirli devrimci süreçler (Amin bunlardan sözetmiyor), onları daha öncekilerden ayırdetmek amacıyla, ulusal-demokratik devrimler olarak adlandırılır. Fakat, tarihte bilinen biçimiyle proleter devrimin gelecekte yinelenmeyeceğini söylerken, Amin ile aynı düşünecde olmamak olanaksız. Değişen tarihsel koşullar içerisinde, toplumsal süreçler devrimci bir hamle (ya da reform) aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Özellikle Asya ve Afrika'da, sosyalizm doğrultusundaki gelişiminin tarihi, hiçbir zaman herhangi bir "model"in yinelenmesinden ibaret olmamış, fakat çeşitli biçimlerde yol almıştır.

Antisömürgeci devrim (bu ulusal kurtuluş devrimi ile aynı anlamdadır) açısından sosyalizmin ortaya çıkması, o ana değin kopmaz olan ulusal kurtuluş ile burjuva gelişim arasındaki bağı kopardı. Fakat bir dünya devriminin olmaması ikincisinin yerini karşıtının, antikapitalist gelişimin almasını engelledi. *Sömürgecilik sonrası dönemde kapitalist olmayan yol genel kural haline gelmedi.* Bu, Engels'in "kısaltılmış bir gelişme süreci"nden sözederken yaptığı öngörüye ters düşüyor, fakat o argümanlarını gelişmiş kapitalist ülkelerde proleter devrimlerin kaçınılmaz başarısına dayandırıyordu[11]

Şu noktaların netleştirilmesi gerekiyor: Bu koşullarda demokratik ve sosyalist nitelikteki dönüşümler arasındaki ilişki nasıldır ve bu, bütünsel devrimci süreç içinde hangi tikel evrelere yol açacaktır (ya da yol açmalıdır)? Sosyalist devrimin olgunlaşmasının ya da sosyalizm kuruculuğuna geçişin hızı nedir ve burada hangi özgül nitelikler ortaya çıkar? Amin bu konuların bazılarına yapıcı bir biçimde değindi. "Ulusal halk devrimleri"nde "devletçi,sosyalist ve ulusal-kapitalist eğilimler"in çelişkili bileşimini belirtti ve toplumsal güçlerin rolü, devletin niteliği ve demokrasi sorununu biraz daha aydınlattı. Burada bir başka önemli nokta var: Asya ve Afrika'daki ülkeler için gelişme stratejilerini tartışırken yalnızca devrimler aramamalı, fakat evrim ya da reform gibi diğer toplumsal hareket tiplerine daha çok dikkat göstermeliyiz.

Eksiklikler, devrimci sürecin ayrılmaz bir parçası olarak reformun açıkça küçümsenmesiyle başlıyor. Bu, çoğu kez "fazla ileriye koşma"ya ve toplumsal gelişimin ara, ağırlıklı olarak demokratik basamaklarının üzerinden atlama girişimlerine yol açıyor. Bazı ülkelerin uygulaması ve sosyalizm kuruculuğu stratejisinde yapılan çeşitli "düzeltmeler", örneğin Çin'de ve Vietnam'da, bunun açık kanıtlarıdır.

---

(11) K.Marks ve F. Engels, üç ciltlik **Seçme Yapıtlar**, c. 2, Progress Yayınları, Moskova, s. 404.

Devrim ve reform ilerlemenin iki özgül tarihsel yoludur. Reformlar da milyonlarca insanın yaşamını sürdürebilmesine yönelik olağanüstü tehlikeyi azaltıp giderek ortadan kaldırabilir; yoksulluğa, açlığa, hastalıklara ve okuma yazma bilmezliğe karşı savaşılmasına yardımcı olabilir ve halk yığınlarının temel gereksinimlerinin karşılanmasına destek olabilir. Gerçekten temel politik, ekonomik ve toplumsal hakların sağlanması ve tarihsel süreçlere katılma olanağı, onlara *kapitalist gelişim içerisinde tarihsel bir olanak* sunar, yeter ki bu yeni-sömürgeci ve gerici değil, demokratik, ulusal-ilerici bir seçenek olsun. En azından ilk başta, reform unsuru uluslararası planda çok sayıda ve çeşitli dönüştürücü, devrimci iç etmenlere paralel olarak işleyecektir. Bu demektir ki, değişim seçenekleri daha uzun bir süre açık kalacaktır.

SUÇSUZU SAVUNMA

Komintern Arşivlerindeki Belgeler Komünist Enternasyonalcileri Stalin'in Baskısından Koruma Çabalarını Ortaya Koyuyor

1930'lu yıllarda yüzlerce komünist ve SSCB'ye sığınma hakkı tanınan daha pek çok politik göçmen Stalin'in baskısının kurbanı oldu. Böylece pek çok Sovyet insanının acı yazgısını paylaştı. Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi kadrosu da baskının dışında değildi.

Son zamanlarda açılan arşivlerdeki belgeler, Komintern'in pek çok liderinin ve Komintern Yürütme Komitesi'nin sıradan kadro üyesinin, baskının önüne geçmeye çalışırken gösterdikleri özverili ve kahramanca çabalarına tanıklık etmektedir. Stalin'in politikası, yasadışılığa ve keyfiliğe boyun eğmeyen komünistlerin cesaret ve azmini kıramamıştır.

Komintern Yürütme Komitesi Genel Sekreteri Georgi Dimitrov politik göçmenleri savunmada sayısız başvuruda bulundu ve SSCB Yüksek Sovyeti vekili olarak haksız yere tutuklanan Sovyet insanlarını kurtarmaya çalıştı. Yalnız 1939 yılında SBKP (Bolşevikleri) MK'ne, İçişleri Halk Komiserliği'ne (NKVD) ve Savcılık Dairesi'ne 130'dan fazla dilekçe verdi.

Bu girişimler genellikle bir sessizlik duvarıyla karşılaştı ya da uydurma kanıtlar temelinde verilen kararların doğruluğunu onaylayan kısa ve sert resmi açıklamalarla yanıtlandırıldı. Dimitrov çoğunlukla ilgili kişinin suçsuzluğunu kanıtlamaya çalışarak, çeşitli organlara yazdığı mektuplarla davayı izledi, fakat gözden geçirmeler ve serbest bırakmalar çok az oldu. Yine de çabaları küçümsenmemelidir: O utançtan ve ölümden tek bir kişinin kurtarılmış olması bile bir başarıdır.

Dimitrov aralarında Ferdinand Kozovsky, Anton Volodin, Radoslav Janchev, Boris Valev, Yordan Terziev ve Stoiman Spazov gibi Bulgarların; Franz Falk (öteki

(*) Bu yayın için Belgeler SBKP Merkez Komitesi Marksizm - Leninizm Enstitüsü Merkez Parti Arşivleri araştırma görevlileri Valentina Yendakova, Raisa Paradizova ve Yelena Tsapova tarafından hazırlandı. Enstitü bölüm başkanı Tarih Bilimleri Doktoru Fridrikh Firsov yorumlamalarda bulundu.

adları Geza Reitmann, Franz Kunert), Paul Scherber (Paul Schwenk), Anna Etterer, Walter Ditbender ve Franz Quitner gibi Alman ve Avusturyalıların; Stefan Vagi, Bela Szanto ve Friedrich Karikasch gibi Macarların da bulunduğu pek çok komünist liderin, sıradan komünistin ve partisiz politik göçmenin davalarını üstlendi.

Komintern'in pek çok kadro üyesi de baskı kurbanlarını kurtarmaya çalıştı: Bu makalede yer alan başvuru ve dilekçeler, komünist partilerin Komintern Yürütme Komitesi'ndeki ilgili görevlilerince hazırlanmıştır. Bu girişimlerde bulunanların hepsi de kuşkusuz tutuklu bir kişi adına işe karışmanın "düşman oyunu" anlamına çekilebileceğinin ve yeni tutuklamalara yol açabileceğinin bilincindeydi. O zamanın ağzıyla dile getirilmiş "sadakat" belirtileriyle karşılaştığımızda bunu hatırlamalıyız.

21 Mart 1938'de NKVD, 1926'da Çarlık Bulgaristan'ında hapisten çıktıktan sonra SSCB'de yaşamakta olan Bulgar işçi sınıfının ve komünist hareketin emektarlarından ve BKP MK'nin uzun dönemden beri üyesi olan Khristo Kabakchiev'i tutukladı. Georgi Dimitrov ve BKP'nin Komintern Yürütme Komitesi'ndeki temsilcisi Vasil Kolarov İşişleri Halk komiser vekili Mihail Frinovski'ye hemen başvurdular. Dimitrov şöyle yazıyordu:

> *"Size emektar Bulgar komünisti Khristo Kabakchiev ile ilgili (kendisi bugün tutuklandı) Kolarov yoldaşın mektubunu iletirken, bu vesileyle Kh. Kabakchiev'i en dürüst bir komünist olarak tanıdığımı doğrularım.*
>
> *Sanık çok hasta olduğundan bu konuya bizzat eğilip soruşturmayı hızandırmanızı rica ederim.*
>
> *Yoldaşça Selamlarla,*
>
> *G. Dimitrov*
>
> *21.03.1938"*

Kolarov ise mektubunda, Kabakchiev'in *"proletarya ve partiye her zaman sadakat ve dürüstlükle hizmet ettiğini"* ve "ikiyüzlü bir düşman olamayacağını" yazıyordu.

Arşivler Macaristan komünist hareketinin bir lideri, Macaristan Sovyet Cumhuriyeti halk komiseri, Komintern Yürütme Komitesi aday üyesi ve dünyaca tanınmış bir ekonomi uzmanı olan Yevgeni Varga'nın Stalin'e yazmış olduğu bir mektubu da içeriyor. Baskıcı organların eylemlerini sorgulamaya cesaret edenlerin çektiği acıyı, öteki benzer belgelerden daha geniş ölçüde yansıtması nedeniyle tam metin olarak yayınlanmayı hak ediyor. Varga kendi deyişiyle "herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için" —konunun özüne girmeden önce "öndere' ve NKVD'ye birkaç "saygı gösterimi"nde bulunmak zorunda kalmıştı. O, sınanmış komünist kadroların Stalin'in onayıyla yok edilmesinin sonuçlarını önceden gördüğü gibi, cüretinin getirebileceği tehlikeleri de iyi anlıyordu. Varga'nın mektubu değerli bir tarihsel belge ve aynı zamanda adanmışlık ve cesaret örneğidir de.

Çok Özel

Stalin Yoldaşa
Kopya: Dimitrov ve Yezhov Yoldaşlara

YERALTINDAKİ PARTİLERİN KADRO SORUNU VE TOPLU TUTUKLAMALAR

Değerli Yoldaş,

İvanov yoldaşa yazdığınız dikkate değer mektubunuzun etkisi ne yazık ki fazla uzun sürmedi. Kimse artık bu konuda ne konuşuyor ne de yazıyor. Sovyet yurtseverliği ve enternasyonalizmin doğru bileşimi zararına, tekyanlı, dar milliyetçilik artan biçimde güç kazanıyor. Yabancılara duyulan kin şaha kalkmıştır. Yabancılar ayrım gözetilmeksizin casus sayılıyor; okullarda çocuklarına faşist deniyor, vb. (küçük bir belirti; bu yıl basınımız ilk kez Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin yıldönümüne değinmedi).

Büyüyen bu yabancı korkusuna yabancıların toplu tutuklanmaları yol açtı (açıktır ki, bu korkunun ardında yatan neden; tutuklamalar değil, kapitalist çevre, savaş tehdidi ve çarlık döneminden gelen büyük Rus milliyetçiliği kalıntılarıdır).

Herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için, bugünkü koşullarda bir ajanın kurtulmasına izin vermektense, iki suçsuz insanın tutuklanmasının kesinlikle doğru olduğunu düşündüğümü vurgulamak isterim. Sovyetler Birliği, bazen suçsuz insanlar acı çekse de kendisini düşmanlardan korumak için her yolu denemelidir. Fakat beni öncelikle tek bir politik sorun ilgilendiriyor: Yakın zamanda çıkabilecek savaşta çok önemli bir rol üstlenecek olan, faşist ülkelerdeki komünist kadroların sayılarının hızla tükenmesi ve yılgınlığa kapılması süreci.

Bu süreç aşağıdaki çizgilerde ilerlemektedir.

a) Pek çok kadro İspanya'daki cephelerde kendisini kahramanca feda etmektedir.
b) Sovyetler Birliği'nde gittikçe daha çok sayıda eski kadro tutuklanmaktadır.
c) Sovyetler Birliği'nde serbestçe yaşayan kadrolar derin bir biçimde yılgınlığa kapılmışlar ve toplu tutuklamalarla kafaları karışmıştır. Bu yılgınlık komintern çalışanlarının çoğunu sarmıştır ve hatta Komintern Yürütme Komitesi Sekreterliği'nin kimi üyelerine dek uzanmıştır.

Bu yılgınlığa düşmenin ana nedeni, politik göçmenlerin tutuklanmalarıyla ilgili tam bir çaresizlik duygusudur. Bazı durumlarda, aşağılık kişiler, yabancılara karşı genelde var olan güvensizlikten ve NKVD'nin pek çok yeni görevlisinin kardeş komünist partisinin tarihini bilmemesinden yararlanarak, yeraltı partilerindeki dürüst devrimcileri tutuklattırmak için asılsız ihbarlarda bulunuyorlar. Bununla birlikte ne kadar uğraşırsa uğraşsın, tutuklu kişinin suçsuzluğuna inanan dürüst bir komünistin elinden pek bir şey gelmiyor: Tutuklu kişiye yüklenen suçları öğrenmenin hiçbir yolu yok, soruşturma görevlilerine ulaşabilmenin de hiçbir olanağı yok. İnsanlar kendi yurttaşlarının hangi gerekçelerle tutuklandığını, hangi kanıtlarla yargılandığını bilmediklerinden, Sovyetler Birliği'nde yaşayan yabancılar arasında tehlikeli bir panik ortamı oluşuyor. Çoğu kişi, bu tutuklamaları Sovyet hükümetinin yaklaşan savaş karşısında bütün yabancıları gözaltına alacağı biçiminde yorumluyor. "Nasılsa hepimiz gözaltına alınacağız, yapılacak bir şey yok ki. Hükümet bizleri halk düşmanı olarak damgalayacağına, doğrudan doğruya hapsetseydi çok daha dürüstçe davranmış olurdu." Kimileri de, NKVD aygıtının tam temizlenmediğini(2), eskiden hainleri koruyan sabotajcıların şimdi de dürüst dev-

rimcileri tutuklatarak sabotajlarına devam ettiklerini fısıldaşıyor. "En dürüst yabancı devrimciler bile özgürlüklerinden tam emin değiller". Pek çok yabancı, tutuklanma beklentisiyle her akşam eşyalarını, topluyor. Pek çoğu kafalarını kemiren korkuyla deliye dönmek üzere ve çalışamaz durumda. Geçen yılki davada da açığa çıktığı gibi, bu duygu ve düşünceler, tutuklamanın utanç verici bir olay değil, talihsizlik sayıldığını gösteriyor. Tutuklananlar aşağılanmıyor, acı uyandırıyorlar.

Açıktır ki, böylesi bir ruh haline sahip insanların, yakında çıkabilecek savaşın zor sınavlarında kadro olmaları beklenemez.

d) Sonuncusu ve en önemlisi de faşist ülkelerdeki yeraltı kadrolarıdır. Bunlar yakınlarının mektuplarından ya da artık mektup alamamaları gerçeğinden, SSCB'den sürgüne yollananların abartılı hikayelerinden, burjuva gazetelerinden ve ayrıca troçkistlerden yurttaşlarının toplu tutuklamaya maruz kaldıklarını duyunca büyük şaşkınlığa uğruyor olmalılar. Bu kadrolara ne bir açıklama yapılıyor, ne de kendileri bir açıklama yapabiliyorlar.

Macaristan'ı diğer ülkelerden daha iyi bildiğim için burada ondan örnek vereceğim.

Macaristan'daki yoldaşların Sovyetler Birliği'nden aldıkları haberler, oradan (Macaristan'dan) kaçan Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin, halk komiserlerinden 10'unun tutuklu, 4'ünün serbest olduğu, yine Macaristan Komünist Partisi kurucularından 2'sinin (eğer yanılmıyorsam) serbest olduğu, buna karşılık birkaç yüz Macar işçisinin (politik göçmen) tutuklandığı yolunda. Artık bu insanlardan ne düşünmeleri beklenebilir?

Macaristan'daki proletarya devrimini işçi sınıfı düşmanlarının mı başlattığını düşünsünler? Yoksa Sovyetler Birliği'nde bir süre yaşayınca hainleştiklerini mi? Ya da, troçkistlerin sinsi iddialarındaki gibi, bu insanları devrimci oldukları için tutuklayanlar Sovyetler Birliği'ndeki "gericiler" mi? Bu yanlış açıklamaların hiçbiri Macaristan'daki yoldaşları tatmin etmeyecektir. Tutuklananların her birinin, Macaristan'daki işçiler arasında ya bir arkadaşının ya da bir tanıdığının olması sorunu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Bu konuda herhangi bir bilgileri olmadığı için yurttaşlarının suçlu olduklarına da inanmıyorlar. Bu işçiler doğal olarak partiden uzaklaşacaklardır. Böylelikle, Macaristan Komünist Partisi ve belki öteki yeraltı partilerinin de çalışmaları giderek daha da karmaşıklaşmaktadır.

Bu durumda yeraltı parti kadrolarının tükenmesi ve yılgınlığına kapılmasını önlemek için ne yapılabilir?

1) Yeraltı partileri için yararlı kadro olabilecek yabancıların tutuklanmalarıyla ilgili her davanın kapsamlı bir biçimde ve aceleye getirilmeden incelenmesi. Böyle bir çalışmada Komintern'e ve haklarında kuşkuya yer olmayan kimi yabancı yoldaşlara, açıklamalarda bulunarak İçişleri Halk Komiserliği (NKVD)'ne yardımcı olma olanağı verilmelidir.

2) Kötümserlik ve paniği ortadan kaldırmak için, Sovyetler Birliği ve faşist ülkelerde bulunan yabancı yoldaşların bu incelemeler hakkında bilgilendirilmesi.

---

(2) Eski Halk Komiseri Genrikh Yagoda yönetiminde çalışan pek çok NKVD üst görevlisinin Nikolai Yezhov tarafından yok edilmesinden söz ediliyor.

3) Ülke içinde ve dışındaki yoldaşların, kitapçıklar ve özel raporlarla, cezalandırılmış tanınmış kişilere ilişkin suç kanıtları hakkında bilgilendirilmeleri (Soruşturmalara müdahale anlamına gelmediği ölçüde).

4) Sovyetler Birliği'nde yabancılara karşı esen nefret dalgasının önüne geçebilmek için, İvanov yoldaşa yazdığınız mektuba yeniden dikkat çekilmesi.

Yevgeni Varga

Moskova, 28 Mart 1938''(3)

Mektup, Stalin üzerinde herhangi bir etkide bulunmuş gözükmüyor. Politik göçmen ve yabancı komünistlerin tutuklanmaları ve yabancılara karşı karalama kampanyası aynı hızla sürüyordu. Hatta basın, ülkesi dışında yaşayan her Japon'un bir casus, her Alman'ın da bir Gestapo ajanı olduğunu ileri sürüyordu. Dimitrov, SBKP (Bolşevikler) Merkez Komitesi Sekreteri Andrei Zhdanov'a yazdığı 26.4.1938 tarihli mektubunda, SSCB'de yaşayan politik göçmenler de içinde olmak üzere, sürgünde yaşamaya zorlanmış bu insanlar hakkında yayılan bu gibi saçma ve politik yönden zararlı varsayımlara dikkat çekti.

Dimitrov, 23 Nisan günü bundan üç gün önce Komintern Yürütme Komitesi Prazidyumu ve Sekreterlik üyesi Wilhelm Pieck'den almış olduğu mektubu Frinovski'ye aktardı.

Gizli

Dimitrov yoldaşa,

Değerli Dimitrov Yoldaş,

İlişikteki (personel birimi tarafından hazırlanan) listede İçişleri Halk Komiserliği (NKVD) tarafından tutuklanan kişilerin isimleri yeralmakta olup, personel biriminin elinde bu kişilere ilişkin suç sayılabilecek herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Almanya Komünist Partisi MK Sekreterliği, listede 1. ile 8. sıra arasında varolan kişilerin, Sovyet devletine karşı herhangi bir suç girişiminde bulunamayacakları gibi, antisovyet unsurlarla da hiçbir bağlarının olmayacağından kesinlikle emindir. Listedeki öteki isimler çok iyi bilinmemekle birlikte, bu kişilerin de suçsuz olduğunu düşünüyoruz. Söz konusu kişilerin soruşturmasını hızlandırmak ve bir an önce serbest kalmalarını sağlamak için gerekli adımları atmanızı rica ederiz.

Saygılarımızla,

Pieck.(4)

Bu listenin ekinde, 15 kişinin ayrıntılı özgeçmişi ve kişilik özellikleri verilmişti. Birinci sırada bulunan 1920'den beri AKP üyesi, uzun yıllar Prusya parlamentosunda milletvekilliği yapmış Paul Scherber (Paul Schwenk), aynı zamanda Marks-Engels-Lenin Enstitüsü'nde 1934'den 1937'ye kadar öğretim üyeliği görevinde bulunmuş ve tutuklanmadan önce Komintern'in yayın dalı Redizdat'ta başkan yardımcılığı görevini üstlenmişti.

---

(3) **Marksizm-Leninizm** Enstitüsü Merkez Parti Arşivleri, Stok 495, liste 73, dosya 48, ss.96-99.
(4) **Marksizm-Leninizm** Enstitüsü Merkez Parti Arşivleri, Stok 495, liste 73 dosya 60, s.28.

Naziler'in 1933 yılında toplama kampına gönderdiği Willy Kerff ve Walter Ditbender de listedeki isimler arasındaydı. Leipzig Davası'nda tanık olarak dinlenen bu kişiler, AKP'nin bir "suikast" tezgahladığı ve ayaklanma planları yaptığı yolundaki iddiaları çürütmüşlerdi. Bunların cesur tavırları, Naziler'in Reichstag'da tezgahladıkları kışkırtıcı kundaklama eylemini Dimitrov'un sergilemesine yardımcı olmuştu. Naziler tarafından serbest bırakılınca SSCB'ye gitmişlerdi. Arşivlerde, Pieck'in daha sonra da bu kişilerin serbest bırakılmasına çalıştığına ilişkin belge niteliğinde kanıtlar bulunmaktadır.[5]

Mektupta sayılan 15 kişiden yalnızca 3'ü serbest bırakılıyordu: 1939'da Kerff, 1940'da Schmidt ve 1941'de Schwenk.

Bulgaristan Komünist Partisi'nin Komintern Yürütme Komitesi'ndeki görevlileri ve BKP Dış Bürosu'nun Komintern liderine gönderdiği ve altında Kolarov, Balov (Georgi Damianov) ve Marik (Stefan Dimitrov)'un imzalarının bulunduğu 3 Aralık 1938 tarihli mektupta, kendisine Mart ayı içinde gönderilen tutuklu politik göçmenlerin listesine değiniliyordu.

Mektupta başka şeylerin yanısıra şöyle deniyordu: *"Biz onları Sovyet iktidarına bağlı; halk düşmanlığıyla uzak-yakın ilgisi olmayan dürüst işçi ve komünistler olarak tanımaktayız. Bulgar politik göçmen topluluğunun belkemiğini bu insanlar oluşturmaktadır. Düşmanca unsurlara ve zararlı etkilere karşı amansız bir savaşım veren yine bu insanlardır. Politik bağlılıklarının tam olduğunu temin ederiz."*[6]

Mektupta bunlardan 20'sinin serbest bırakıldığı, kalanlarınsa başlarına ne geldiği konusunda hiçbir şey bilinmediği belirtiliyordu. NKVD'ye yazılan mektup ekindeki dilekçede ise, 131 kişinin serbest bırakılması isteniyordu.

7 Aralık'ta, Lavrenty Beria'nın NKVD başkanı olarak yezhov'un yerine geçtiği zaman, Dimitrov vakit geçirmeksizin yeni Halk Komiserine başvuruyordu:

"Size Kolarov yoldaşın ve BKP MK Dış Bürosu'nun yazmış oldukları bir mektupla isim listesini gönderirken, şahsım adına söz konusu davalarla ilgili soruşturmaları hızlandırmanızı ve bundan önce verilen listeleri araştırmanızı rica ederim. Eğer birkaç dava ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulursa, dürüst Bulgar komünistlerinin, halk düşmanlarının oyununun kurbanı olduklarının açığa çıkacağından eminim"[7].

Listede bulunan isimler BKP üyesi eski ve genç komünistleri, Bulgaristan Halk Köylü Birliği üyelerini ve örgütsel bağı olmayan araştırmacıları, büro ve fabrika işçilerini, öğrencileri, sakatları, emeklileri kapsıyordu. Bunların çoğu da 1923 Eylül antifaşist ayaklanmasına katılmış ve Bulgaristan çarlık yönetimince uzun hapis cezalarına (32'si ölüm cezası) çarptırılmışlardı.

---

(5) **Neues Deutschland**, 12 Ocak, 1989.
(6) **Marksizm-Leninizm** Enstitüsü Merkez Parti Arşivleri, stok 495, liste 73 dosya 60, s.28.
(7) **Agy.**, s.40.

Dimitrov'un yeni dilekçesinin de bir yararı olmamış; sadece bu dilekçede yer alan isimler SBKP Merkez Komitesi, NKVD ve Savcılık Bürosu'na sunulan yeni listelere eklenmekte kalmıştı. Oysa, tutuklanan Bulgarlar'ın çoğu ya çoktan kurşuna dizilmiş veya gözaltındayken yaşamlarını yitirmişlerdi. Komintern Genel Sekreteri'nin olup bitenlerden haberi olmadığı için, bu kişilerin serbest bırakılması istemlerini sürdürüyordu.

Edindiği bilgiler ışığında, davaların yeniden incelemeye tabi tutulmadığını gösteren bir kanıt da elde bulunmadığından, Dimitrov olayların peşini bırakmıyordu.

Nitekim, SBKP MK Sekreteri Andrei Andreyev'e[8] yazdığı 7 Şubat 1941 tarihli mektubunda Dimitrov şöyle diyordu: *"Halen tutuklu ulunan öteki uluslardan (Almanlar, Avusturyalılar, Balkan ülkelerinden gelenler ve diğerleri) politik göçmenlerin içinde, birçoğunun dürüst ve kendini adamış komünist olduğundan kuşku yoktur. Herhangi bir hatayı önlemek için bunların davaları yeniden gözden geçirilmelidir."*[9]

Savcılık Bürosu, "politik göçmenlerle ilgili davalarda, yaptıkları araştırmaların bir ilerleme sağlamadığını, çünkü suçlamaların asılsız olduğu kanıtlansa bile davanın düşmediğini, suçsuz kişinin yine tutuklu kaldığını ileri sürüyordu."[10] Bundan dolayı, Dimitrov Andreyev'e Moskova Askeri Bölge Savcılık Bürosu'ndan Yakunin, Gitman ve Kurov'la görüşmesini öneriyordu.

1920'li ve 1930'lu yıllarda SSCB'ye gelen farklı geçmişlere sahip politik göçmenler arasında müzisyenler, sanatçılar, doktorlar ve bilim adamları bulunuyordu. Arşiv belgeleri, bunlardan tanınmış fizikçi Avusturyalı komünist Franz Quittner'in serbest bırakılması için yapılan geç kalmış, boşuna çabaları ve Quittner'in trajik sonunu ortaya koyuyor.

19 Nisan 1940'da Avusturya Komünist Partisi'nin Komintern Yürütme Komitesi görevlileri adına Johann Keplenig, Friedl Frunberg ve Fritz Schiling, 1918'den beri parti üyesi olan ve 1938 Marta yında NKVD tarafından tutuklanan Franz Quittner'in serbest bırakılması için Dimitrov'dan yardımcı olmasını istedi.

> *"Partiye girdiğinden beri aktif ve güvenilir bir parti üyesi olmuş, yıllar boyunca Avusturya Genç komünistler Birliği'nde çalışmış ve uzun süre Birliğin Merkez Komitesi üyeliğinde bulunmuştur. Parti politikası çizgisinden asla sapmamış, parti içinde hizipsel ayrılıklar gündeme geldiğinde, o, tüm hizipcilere karşı her zaman Komintern çizgisinden yana olmuştur. Partideki tüm çalışması boyunca, en küçük bir kuşku bile uyandırmamış ve bütün yoldaşlar kendisini dürüst ve sözünün eri bir komünist olarak tanımışlardır. Parti adına faaliyetleri bir yana, Avusturya'da fizik araştırmacısı olarak tanındı ve çalışmalarda bulunması için SSCB'ye davet edildi. Asistan olarak çalıştığı Viyana Üniversitesi'ndeki görevini bırakmakta ve SSCB'ye gitmekte bir an olsun bile tereddüt etmedi."*[11]

---

(8) O zamanlar Komintern Genel Sekreteri'nin politik bir yardımcısı olan Akademisyen Boris Ponomaryov'a göre, Moskova Askeri Savcılık Bürosu kadro üyeleri Dimitrov ile bir toplantı önerisinde bulunarak politik göçmenler hakkında dosyaların kuşkulu, başka deyişle düzmece olduğunu söylediler. Pnomaryov, o toplantıdan sonra Dimitrov'un Komintern kadrosu ve politik göçmenler uygulanan keyfi baskıdan yakınmak için Stalin'i aradığını, onun da ilgili belgelerin konuya bakan Andreyev'e gönderilmesini önerdiğini anımsıyor. (F.F.)

(9) **Marksizm-Leninizm Enstitüsü Merkez Parti Arşivleri**, stok 494, liste 74, dosya 81, s. 1.

(10) **Agy.**,

(11) **Agy.**, Stok 495, liste 73, dosya 88, s. 66.

Mektupla birlikte gönderilen SSCB Bilimler Akademisi üyesi Alexander Valter'in notunda da, Quittner'in elektrik mühendisliği üzerine yaptığı çalışmalar övülüyordu.

Dimitrov SSCB Başsavcısı Mihail Pankratiev'e 22 Nisan 1940'da şöyle yazıyordu:

"Avusturya Komünist Partisi üst üyelerinin imzalamış olduğu Franz Quittner davasına ilişkin dilekçeyi tarafınıza sunar, konuyla ilgilenmeniz ve mümkünse yeniden gözden geçirmeniz ve sonuçlar hakkında tarafıma bilgi vermenizi rica ederim"(12).

11 Mayıs 1940 tarihli yanıtta ise, kısa ve sert bir dille, Komintern'in hakkında dilekçeyle başvuruda bulunduğu kişinin sorgulaması sırasında "suçunu kabul ettiği ve SSCB'ye karşı casusluk yaptığını itiraf ettiği" belirtiliyordu. Avusturyalı bilim adamı 31 Mayıs 1938'de, "casusluk yaptığı iddiasıyla kurşuna dizildi"(13).

Quittner'in itibarı daha sonra, Ağustos 1956'da iade edildi. Aynı zamanda arşivler, Dimitrov'un deniz işçileri sendikası lideri İtalyan komünist Manuel Antonio Fuentos ile ilgili yazmış olduğu mektupları da içeriyor. Fuentos tutuklanmamak için 1920'lerin sonunda İtalya'yı terketti, 1931'de SSCB'ye yerleşti. Nazi Almanyası Sovyetler Birliği'ne saldırdığında da Fuentos Komintern'in Yürütme Komitesi'ne başvurarak faşizme karşı silahlı mücadeleye katılmak istediğini belirtti. Buna karşılık NKVD'nin Novorossiysk İdaresi kendisini Temmuz ayında çalıştığı limanda gözaltına alıp tutuklama kampına gönderdi. Komintern Yürütme Komitesi Sekreteri Ercoli (Palmiro Togliatti) Komintern'deki İtalya Komünist Partisi temsilcileri Vincenzo Bianco, Paulo Robotti, Negri Gino, Antonio Conestri, Giovanni Germanetto ve öteki İtalyan yoldaşların isteği üzerine Dimitrov 12 Şubat 1943'te SSCB Savcılık Bürosu'na başvurarak *"davanın yeniden gözden geçirilmesi ve İtalya KP üyesi Manuel Fuentos'un serbest bırakılmasını"* istedi(14).

Dimitrov, 28 Mayıs'ta edindiği bilgiler ışığında *"SSCB ile savaş durumundaki bir ülkenin yurttaşı olduğu için Novorossiysk'te gözaltında bulunan"* bu İtalyan komünistinin akibetini tekrar sordu.

Manuel Fuentos tutuklama kampından 1944 yılında bırakıldıysa da, bu bırakılmadan kısa bir süre sonra öldü.

Bu Dimitrov'un Komintern Yürütme Komitesi Genel Sekreteri olarak kaleme aldığı son mektuplarından biriydi: Bundan birkaç gün sonra Komintern varlığını yitirdi. Fakat o dönemden kalan arşiv belgeleri tarihsel gerçeği ve suçsuz insanları keyfi baskıdan kurtarmak için harcanan çabaları gözler önüne seriyor.

---

(12) **Agy.**, s. 64.
(13) **Agy.**, s. 63.
(14) **Agy.**, stok 495, liste 74, dosya 255, s. 8.

YIĞINSAL DEMOKRATİK HAREKETLERDE GELİŞME EĞİLİMLERİ

Larisa LİSUTKİNA
Sergey PATRUŞEV

Yığınsal demokratik hareketlerin, en başta da savaş karşıtı ve çevreci hareketlerin, sosyalist olmayan ülkelerde toplumsal-politik yaşamın etkili ve geriletilemez bir etkeni durumuna gelmiş olması, 80'li yıllarda kendini tartışmasız kabul ettirmiştir. Politik güçler arasındaki geleneksel dengeleri altüst eden "Yeşiller" partileri ve barış partileri, bazı durumlarda bu hareketler temelinde kurulmuştur. Ama bu yeni partiler çerçevesindeki faaliyetler yine de, yığınsal gösterilerin ve yerel çapta odaklanmış eylemlerin yanı sıra yürütülmüştür. "Sivil" faaliyetin bu yeni öznesinin toplumsal-politik profili gitgide açıklığa kavuşmuştur: Sürdürdüğü savaşımın özgün *biçimler*'i (örneğin, "sivil" girişimler) ete kemiğe bürünür ve bunlar pratikte deneyden geçer olmuştur; yakın tarihin olgularından köklenen *gelenekler* doğmuştur (örneğin, NATO'nun 12 Aralık 1979'da almış olduğu aşırı silahlanmaya ilişkin karara karşı bir protesto olarak, her yılın 12 Aralık günü barış gösterileri düzenlenmesi) 80'li yıllar boyunca özgül bir *politik alt-kültür* oluşmuştur. İlke olarak tüm politik güçlere "açık" olan bu politik alt-kültür, ağırlıklı olarak, politik yelpazenin, birbirinden farklı biçimlerde kümeleşmiş olan sol kesimini (ama sırf onları değil) kucaklamış ve o zamana kadar pasif kalmış grupların katılımıyla genişlemiştir. Söz konusu politik alt-kültürün şöyle bir farklı özelliği var: Kurulu düzen karşısında muhalefet olarak işlev görürken; geleneksel sol örgütler —en başta da, işçi partileri ve sendikalar— karşısında da *alternatif* olarak işlev görüyor. Bunun yanı sıra bu politik alt-kültür, hazırda bulunan tüm politik gruplara, bağlaşıklıklar ve birlikte eylemler için potansiyel muhataplar gözüyle bakıyor.

Yeni toplumsal hareketler olgusuyla ilgili şu ana paradoksu saptamak şimdiden olanaklıdır: Bu hareketlerin geçmişte benzeri olmayan genişliği ile, politik hedeflerin gerçekleştirilmesinde sağlanan pratik sonuçlar arasında göze batıcı bir oransızlık vardır. 80'li yılların barış ve çevre hareketleri, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemin

(*) Bu makale, SSCB Bilimler Akademisinin Toplum Bilimleri Bölümünün yayın organı "SCIENCES SOCIALES" Dergisinin 1989 No. 2 (76) sayısından G.Doğan Görsev tarafından çevrilmiştir.

tümünde eşi bulunmayan bir çaptadır; oysa barış yanlıları da, çevreciler de, kendileri için saptadıkları amaçlara doğrudan ulaşmayı başaramamışlardır. Bu anlamda, somut hedeflerle etkinlik yürüten, daha küçük çaplı başarılara yönelik "sivil" girişimler daha verimli olmuşlardır.

Yığınsal demokratik hareketlerin özgül özelliği olan "politika-dışı yaklaşım", sivil toplumun güçlerine ve mekanizmalarına yaslanma niyeti, oturmuş örgütsel yapıların ve yönetici organların reddi (nitekim, Yeşiller kendilerinin "antiparti bir parti" olduklarır ilan ediyorlar), bu hareketlerin politik savaşımda etkililiklerini hissedilir ölçüde azaltıyor. Bu hareketlerin, başına buyruk bir politik güç oluşturmak ve kendilerine örgütsel bir yapı belirlemek için göz önüne aldıkları model, işçi hareketindeki politik-örgütsel biçimlenişin tam karşıtı olarak ortaya çıkmaktadır: Birleşip tekleşmiş bir parti, disiplin yaptırımları olan yükümlülükler, ideolojik ortak kabuller, yetkilerle donatılmış bir yönetim yeni toplumsal hareketlerin yandaşları tarafından dışlanıyor. Bu hareketlerin yandaşlarına göre, böylesi ilkeler, tepeden geliştirmenin anahtar-kavramlarını önceden belirlemekte ve geniş yığınları, parti seçkinleri tarafından güdümlemenin bir nesnesi durumuna sokmaktadır. Bu yüzden onlar bu ilkelerin yerine, kendiliğindenliği, "değer"lerin birlikte kabulünü, tabanın doğrudan demokrasisini getirmek; bu anlayışları da, teorik düzlemden çok, hareketin pratik hedefleri bağlamında tanımlamak istiyorlar. Bu tercihler, küçük çaplı eylemlere ve hareketin yerel görevlerinin gerçekleştirilmesine engel olmuyor. Ne var ki, eylem daha geniş bir ölçek kazanır kazanmaz, çelişkiler, olumsuz eğilimler ve bunların gelişiminin tıkanma noktalarına ulaşması ve bunların yanı sıra, karşı-çıkışın popülist karakteriyle zorunlu olarak ilgili tehlikeler ortaya çıkıyor. Giderek, bu hareketlerin gelişme perspektiflerini de bağlayan bir takım yeni görevlerle ve sorunlarla başlar derde giriyor.

Yeni toplumsal hareketlerin oynadığı nesnel rolü değerlendirmek her şeyin üstünde önem taşımaktadır. Bu sorunun —80'li yılların ikinci yarısında gerekliliği öne çıkan— teorik çözümü konusunda şimdiye dek dile getirilenler, genellikle, yeni toplumsal hareketlerin çağımızdaki toplumsal gelişmenin ana itici güçlerinden biri olduğunu nitelemekten öteye gitmemiştir. Bu yaklaşım, yığınsal demokratik hareketler ile işçi hareketi arasında, öze ilişkin ve tipolojik karşılaştırma konusunda tartışmaları başlatmıştır. Buna paralel olarak, yığınsal toplumsal hareketler ile işçi sınıfı partileri ve Yeşiller türünden yeni politik oluşumlar arasındaki işbirliğini, politik etkileşimi ve bağlaşıklık ilişkilerini geliştirmek amacıyla eylem stratejileri hazırlamak için aktif araştırmalar yürütülmüştür. Ne var ki, birkaç istisna bir yana bırakılacak olursa, bu alanda bir parça olsun kalıcı başarılar hiçbir zaman sağlanamamıştır.

Yeni toplumsal hareketler politik bakımdan, işçi hareketiyle, her doğrultuda açılım ilkesi temelinde —ama konum ortaklığının kabulünü içeren herhangi bir özgül bağlaşıklık stratejisi söz konusu olmadan— işbirliği yapan bağımsız bir politik güç olarak işlev görmektedir. Kendi politik eylemlerinin etkililiğinin zayıf oluşu, bu hareketler için hiçbir zaman, durumu değiştirmek üzere işçi örgütlenmelerine "el uzatmak" gerekliliği lehinde geçerli bir kanıt meydana getirmiyor. Bilincin dönüşüme uğratılması yönündeki ütopik yönelim, politika alanına oranla öncelikli olarak ortaya çıkıyor. Buna bir de, bu hareketlerin, daha güçlü ve daha deneyimli bir bağ-

laşıkla yakın bir etkileşim içinde politik kimliklerini yitirmekten duydukları, kolaylıkla anlaşılabilir bir ürkeklik ekleniyor.

Batı'da 80'li yıllarda yığınsal demokratik karşı-çıkış, yüzyılımızın başlarındaki ve ortalarındaki benzer hareketlere oranla çok daha kapsamlı ve çok daha çelişkili bir olgudur. Bunun birçok nedenleri arasında şunlar belirtilebilir: Son derece çeşitlilik içinde kalmakla birlikte, alabildiğine bir bütünlük içine girmiş olan dünyamızdaki niteliksel bakımdan yeni durum; gelişmenin nesnel ve öznel, uluslararası ve ulusal etkenleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin yeni özellikleri; 20. yüzyılın sonlarında birey ile toplum arasındaki ilişkilerin özgüllüğü; ve son olarak, "genel refah devleti"-nin, onun politik sisteminin ve partilerinin, bilimsel-teknik devrim koşullarına ve gereklerine uyarlanma girişimlerinin bunalım içinde bulunduğu bir dönemde, kapitalist toplumda meydana gelen değişmeler.

Çalkantılı 1968 yılını izleyen iki onyılda Batı toplumu, 60'lı yılların genç protestocularının yükselttikleri istemlerin pek çoğunu benimsemiştir. Onların demokratik gelenek içindeki ardılları bugün, —her ne kadar ilk bakışta, önyargılara ve kitle bilincinin ataletine karşı savaşım öneminden hiçbir şey yitirmemiş gibi görünebilse de— artık farklı hedeflerle, özellikle, farklı hasımlarla karşı karşıya bulunmaktadır. 60'lı yıllarda, önyargılara ve kitle bilincinin ataletine karşı savaşımın ana temaları ailede ve toplumda otoriter eğitimdi, ikiyüzlü cinsel ahlaktı, bireyin ideolojik güdümlendirilmesiydi. 80'li yıllarda ise, bu savaşımda, savaş ve barış sorunları, çevre sorunları, dünya çapında yeni bir düzen kurulması öne çıkmıştır. Bu söylendikten sonra, yine paradoksal bir duruma işaret edilebilir: 60'lı yılların politik boyutlu protestosu, aslında, sivil toplumu hedef tutuyordu; 80'li yılların "politika-dışı" yığınsal hareketleri ise, nesnel olarak, ulusal ve uluslararası karar organlarına ve kuruluşlara yükleniyor. Günümüzdeki yığınsal demokratik hareketlerin, —toplumsal anlaşmazlıkları sonuçlandırmanın rasyonel bir mekanizması olarak— politika karşısında dışlayıcı bir tutum benimsemeleri ve aşağıdan, tabandan, halkın derinliğinden yola çıkan protesto biçimlerine yönelmeleri, o hareketlerin su götürmez demokratik potansiyeline karşın, onların etkililiğini hayli zayıflatıyor. Bu durumun, önemli ölçüde, yığınsal demokratik hareketler içinde yer alan birbirinden çok farklı toplumsal-politik ve idolojik akımların gelişim çizgilerinin (hiç de tümüyle çakışmadan) birbiriyle kesişmesinden ileri geldiği söylenebilir; ayrıca bu durum, yığınsal demokratik hareketlerin her birinde, daha sonraki gelişimlerine ilişkin hem genel, hem de özgül bir takım gereksinimler ortaya çıkardığı gibi, onların faaliyetlerindeki merkezkaç ve merkezcil eğilimleri de belirliyor.

Yeni toplumsal hareketlerin pek çoğu, haklı olarak, "tek bir sorunlu hareketler" sınıfı içine sokulsalar da (ki, hareketin yandaşlarının faaliyeti de o tek sorunun çözümüne yöneliktir), daha dikkatli bir irdeleme, o hareketlerin derin içeriğinin, çağdaş burjuva toplumunun şu ya da bu olumsuz yanına karşı protestoyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Yeni toplumsal hareketler, burjuva uygarlığının tümüne ilişkin güçlü bir eleştiri birikiminin taşıyıcılığını yapmakta; —her şeyden önce, uluslararası anlaşmazlıklara çözüm getirme tarzı olarak savaşı ve şiddeti dışlamak ve toplumsal ilişkiler içinde bireyin yabancılaşmasına son vermek amacıyla— çağdaş kapitalizmin gerçekliklerine hümanist bir alternatifin geniş kapsamda araştırılması için

ortaya atıldıklarını öne sürmektedirler.

Yeni toplumsal hareketlerin reformlaştırıcı potansiyeli, gözetilen amaçlar dikkate alınınca, radikal olarak nitelendirilmek gerekir. Temsili özelliği olmayan kimi öğretiler ve istemler hesaba katılmazsa, varolan toplumsal düzenin yerine, içinde hiçbir sınıfın diktatörlüğüne, temsili demokrasiye, devlet aygıtına yer vermeyen, niteliksel olarak farklı (doğrusu ütopik) bir başka düzeni —yani, gereksinimlerini özgürce benimsenen çalışmayla karşılayan ve tüm sorunlara yerel özyönetim aracılığıyla çözüm bulan yurttaşların topluluksal birlikteliğini— getirmenin özlemi duyulmaktadır.

En ünlü Batılı sosyologların bu hareketlerde, toplumun hatta temellerini etkilemiş olan, geniş kapsamlı ve derin bir bunalımın ürününü görmeleri pek anlamlıdır. Batılı sosyologlar bu bunalımı kabul ediyor, ama ona Batı uygarlığı için bir tehdit, ya da Batı uygarlığının sönüşünün bir belirtisi gözüyle bakmıyorlar. Yeni toplumsal hareketlerin ideologları, ayrıca, kapitalist toplumsal sistemin köklü bir dönüşüm geçirmekte olduğu görüşünde ve bu süreci denetim altında bulundurdukları iddiasındadırlar. Onlar, içinde bulunduğumuz dönemi geçici sayıyorlar. Diğer tüm akımların kuramcıları da, pratik olarak yeni bir uygarlık biçiminin temellerinin atılmakta olduğunu kabul ediyorlar. Aralarından birçoğu, tarihin nesnesinin değişmekte olduğundan (R.Dahrendorf[1]); fikir'in giderek belirleyici maddi güç haline geldiği bir süreç içinde "ikinci bir kültür devrimi"nin yol aldığından (R.Bahrro[2]); yeni toplumsal-ekonomik yapıların ve —taşıcılığını yeni sınıfın temsilcilerinin yaptığı— sanayi-sonrası değerlerin oluşumu temelinde, Batı'nın tarihinde yeni bir çevrimin başladığından (D.Bell[3]); söz ediyor. Yeni-tutuculuğun çoğu Amerikalı olan etkili bazı teorisyenleri batılı aydınlara, kapitalist sisteme karşı belli bir yıkıcı niyet yakıştırmakta ve —o yeni-tutucu kuramcılara kalırsa, Batılı aydınların "başlıca varlık nedenleri", bu sistemin eleştirilmesinden ve kınanmasından öteye gitmediği için— onları "düşman aydınlar" diye adlandırmaktadırlar. Örneğin, M.Novak'ın, R.Nisbet'in, F.Johnson'un vb. kanıları böyledir.

Yeni toplumsal hareketlerin irdelenmesi, onların yüksek düşünsel potansiyelini, burjuva toplumunun ekonomik, politik ve kültürel sistemlerinden hoşnutsuzluğunu, derin değişiklikler arzusunu, sorunların yeryüzü ölçeğinde ele alınmasına doğru açılımı ve madde-sonrası değerlere doğru yönelişi ortaya koymaktadır. Bunlara ayrıca öteden beri, partilerle, geleneksel politik temsil sistemiyle bağları koparmak isteği, kurumsal biçimlerin olumsuzlanması, anarşizm geleneğinin —örneğin, doğrudan politik katılımlı tabandan demokrasi fikrinin— yeniden canlandırılması arzusu da ekleniyor. Bu istemler ve diğerleri, yeni hareketlerin ideologları tarafından yalnızca bir program olarak değil, ayrıca, bu istemlerin taşıyıcısı olarak ortaya çıkan yeni tarihsel öznenin bir "kendini dile getirme" tarzı olarak da değerlendiriliyor. Araştırmacıların pek çoğunun kanısına göre, bu yeni tarihsel özneyi, sayıca hızla çoğalmaları sayesinde, yeni bir toplumsal nitelik (qualité) kazanmış olan orta katmanlar oluşturuyor.

(1)Bkz. **Life changes: Approaches to Social and Political Theory**, Chicago, 1979, s.14.
(2)Bkz. R. Bahrro, **Die Alternative: zur Kritik des real existierenden Sozialismus**, Köln, 1977, s.375.
(3)Bkz. D. Bell, **The New Class: a Mutated Concept. Sociological Journeys: Essays 1960-1980**, London, 1980, s. 130.

Bu değerlendirmeler, söz konusu hareketlerin önemli belirgin özelliklerini belirtmekte ve yeni toplumsal olgunun "yüzeyinde bulunan"ı çok iyi yakalamaktadır. Ne var ki, bütün bunlar, bize kalırsa, incelemenin sonucu olmaktan çok kuramsal öncülleri olmaktan öteye gitmiyor; çünkü bunlar, bir yanda bunalım süreci ve öbür yanda, çağdaş kapitalizmin toplumsal yaşamındaki değişmeler, —kitle bilincinde, toplumsal değerler sisteminde ve yığınsal demokratik protestonun gerek karakteri, gerekse ifade biçimleri bakımından yeni olan istemlerinde meydana gelen değişiklikler— arasındaki neden-sonuç ilişkisini ortaya koymuyor.

Yeni toplumsal hareketler, görece istikrarlı bir ekonomik büyüme döneminin son evresinde, ekonominin —ultra-modern teknolojilerin yığınsal ölçekte devreye girmesi, üretim faaliyetinde yeni merkezler oluşması, kimi üretim dallarının tümüyle sökülüp atılması, sanayinin pek çok kesiminin sönme yoluna girmesi, birçok meslek grubuna özgü becerilerin yaygın ölçüde değersizleşmesi, yığınsal işsizliğin salgın halinde yayılması, sosyal programların kısılması ve askersel harcamaların artması koşullarında— yeniden açılması ve modernleşmesi ortamında gelişiyor. Nüfusun birçok katmanları ekonomik ve toplumsal bir güvencesizlik duygusu içinde bulunuyor. Geleceğin "teknikle taçlanan uygarlık"ına bağlanan görkemli umutlara karşın, doğal ve toplumsal yaşam koşullarının su götürmez bir açıklıkla bozulmasına tanık olunuyor; yığınların davranışını gitgide daha sıkı bir şekilde denetim altında tutma ve düzenleme olanaklarının genişlediği ve otoriter eğilimlerin güçlendiği görülüyor.

Son yıllar, gelişmiş kapitalist ülkelerde yığınsal bilinci ve nüfusun toplumsal-politik faaliyetini belirleyen ana yapısal öğelerin içeriğinin ve etkileşim mekanizmalarının dönüşüme uğramasına yol açmıştır. Değişik toplumsal grupların gereksinimlerinde, "değer"e dayalı yönelimlerinde, tutumlarında, ilgilerinde ve faaliyet güdülerinde, öze ilişkin önemli değişmeler oluyor. Bu derinden değişmeler düşünme tarzını, yaşanan çevredeki toplumsal gerçekliğin algılanmasını etkiliyor ve böylelikle, yeni politik davranış modelleri oluşmasına kapı açıyor.

Her ne kadar 70'li yılların ortalarından itibaren ağırlaşmış olan ekonomik güçlükler bu süreçlere damgasını vurmuş, kitle bilincinin yeniden yapılanması kısmi bir durgunluk (ama gerileme değil) evresine girmiş, Batı toplumunun kimi kesimlerinde ekonomik ve toplumsal istikrar özlemi ve bunun yanı sıra tutucu eğilimler güçlenmiş de olsa; "değer"lerin içeriğinde ve yapısında meydana gelen değişmelerin çapı öyledir ki, insan Hegel'in şu sözlerini anımsıyor: "Göze çarpan büyük devrimleri, sessiz, için için mayalanan, yine yüzyılın zihniyeti içinde oluşan bir devrimin, herkes için görünür olmayan, çağdaşların dikkat alanına pek girmeyen, dile getirilmesi de, anlaşılması kadar zor olan bir devrimin öncelemesi zorunludur."[4]

Yaratılmakta olan yeni değerler sisteminin kendine özgü özelliği, yaşamın niteliksel, öze ilişkin yanlarına yönelik olmasındadır, çevre karşısında tüketici tutumun reddedilmesindedir. Elbette ki, "değer"e dayalı böylesi yönelimler hiç de yeni değildir. Bununla birlikte, bu tür yönelimlerin yoğun ölçüde yaygınlık kazanması, toplumda egemen olan değerler sistemine karşıt bir sistem olarak oluşması, nüfusun büyük yığınlarının davranışını, faaliyetini belirleyen güdüler haline dönüşmüş olması, bütün bunlar hiç kuşkusuz yepyeni bir olgu meydana getiriyor.

(4) **Hegels theologische Jugendschriften**, Tübingen, 1907, s. 128.

"Yeni bilinç"in taşıyıcılarının toplumsal-psikolojik profilini belirleyen özellikler, dünyada ve toplumda meydana gelmiş olan durum karşısında duyulan kaygıdır, yaşam koşullarına ilişkin beklentilerin artmasıdır, toplumsal konumdan duyulan hoşnutsuzluktur, resmi makamların faaliyetlerini eleştirel değerlendirmedir, ilgileri/çıkarları ve gereksinimleri politik düzeyde temsil eden, partilerin aracılık işlevinin gerekliliğinin ve olanaklılığının reddidir. Yeni "değer"ler ile, temsil etme ve karar alma işlevlerinin eski biçimleri arasındaki bağdaşmazlığın büyümesi, —bağımsız bir politik faaliyet için yeteneklerinin gitgide arttığının bilincine varan ve toplumsal sorunların çözümünün araştırılmasına doğrudan katılmaya hazır olan— nüfus gruplarının kendilerini bir partiyle özdeşleştirmelerinin zayıflamasında, erozyona uğramasında dile geliyor. Batılı araştırmacılar, öze ilişkin bir başka öge daha gözlemliyorlar: "Savaşa karşı-çıkışın yanı sıra... sanayi toplumunun hiyerarşik otoritesinin yapılarına karşı-çıkış, madde-ötesi nedenlerin başlıcalarından biri durumuna gelmiştir."[5]

★ ★ ★

"Değer'e dayalı yeni yönelimlerin ortaya çıkması, toplumun toplumsal ve sınıfsal bileşimindeki ve —daha dolayımlı bir şekilde— genel-kapsamlı toplumsal çalışmadaki ve toplumsal üretimin yapısındaki nesnel değişmeleri yansıtmaktadır. Bilimsel-teknik devrimin gelişmesiyle, toplumsal üretimin maddi ve tinsel kesimleri arasındaki karşılıklı ilişkilerde bir takım değişmeler olmuş; çalışmanın toplumsal ve tinsel önkoşullarının genişletilmiş yeniden-üretimini sağlayan kesimlerin öneminin arttığı görülmüştür. O faaliyet alanlarının gelişimi, devletin enerjik ve çoğu kez belirleyici katılımıyla gerçekleştiğinden, o faaliyet alanlarının ücretli çalışma - sermaye ilişkilerine bağımlılaşması; proleterleşme sürecinin yaygınlaşıp derinleşmesi, nüfusun yeni katmanlarının bu proleterleşme süreci içine girmesi anlamını taşımıştır. Bütün bunlar, toplumsal çelişkiler alanının genişlemesiyle sonuçlanmıştır.

Devletin toplumsal yaşama karışması, gitgide artan merkezileşme ve bürokratikleşme, toplumun ileri derece "devletselleşme"si, ikili karakter taşıyan bir takım sonuçlar ortaya çıkmasında ifadesini bulmaktadır. *Bir yandan,* toplumsal anlaşmazlıkların yapısı halk ölçeğinde bir karakter kazanıyor, "halk" ile "devlet" arasındaki çelişki biçimini alıyor. Kitle bilincinde devlet-karşıtı eğilimler, anarşik olanlar da içinde, bu gelişime bir tepkidir. Günümüz burjuva toplumunda "halk" kavramının, bilimsel-teknik devrimden önceki döneme oranla nitelikçe farklı bir takım belirgin özellikleri vardır. "Halk", her şeyden önce, ücretli emekçiler tarafından temsil edilmekte; bunlar arasında da, bedensel olmayan, düşünsel görevler yerine getiren hizmetliler kategorisi; mühendisler, teknisyenler, aydınlar ve diğer gruplardan hizmetliler gitgide artan bir rol oynamaktadır. Genel-kapsamlı (dolayımlılaşmış) çalışmanın özneleri olarak onlar farklılaşmışlar ve maddî üretici faaliyete katılanlarla karşıtlaşmışlardır. Oysa, yine aynı sırada, bu karşıtlığı —bilimsel-teknik devrimin etkisi altında— kaldırmanın da olanakları ilk kez ortaya çıkıyor: Çalışmanın özel tiplerinin farklılaşması süreci, çalışmanın özel tipleri arasındaki nesnel bağların —genel-kapsamlı toplumsal çalışma çerçevesinde— sıkılaşmasıyla; yeni ücretli gruplarının, genel iş gücünün bir bileşeni haline gelmesiyle bir arada yol alıyor. Ne var

(5)**Electoral Change in Advanced Industrial Democraties: Realignment or Dealignment**, Princeton, 1984, s.42.

ki, yeni grupların işçi sınıfının organik bir bileşenine dönüşmesi, toplumsal-politik ve toplumsal-psikolojik düzeylerde özdeşleşme bakımından, apayrı bir karmaşıklık ve çarpıcı eşitsizlik getiriyor.

Genel-kapsamlı toplumsal çalışma'nın iç çelişkileri toplumsal alandaki toplumsal-kültürel farklılıklarla; yaşam tarzıyla, davranış kalıplarıyla, eğitim ve maddi refah düzeyleriyle dile geliyor. Bu farklılıklar somut günlük yaşam deneyimi olarak, dolaysız veri olarak yaşanıyor. *Öbür yandan*, farklı bir eğilim de doğuyor; Yönetici çevreler ile sivil muhalefet arasındaki ikiliğe, bir de, kendi modellerini ve programlarını öneren değişik muhalefet gruplarının rekabeti ve tartışması ekleniyor. Böylece, ticaret pazarını andırır şekilde, bir çeşit çoğulcu politika pazarının ortaya çıktığı görülüyor. Böyle olunca da, değişik gelişme modellerinin yandaşları arasındaki bir anlık, geçici anlaşmazlık, sivil toplum ile merkezi hükümeti karşı karşıya getiren anlaşmazlıktan çok daha keskin ve sıkıntılı olabiliyor. Bunun örneği, tutucu milliyetçi muhalefet akımları ile ilerici liberal akımlar arasındaki görüş ayrılıklarının, genellikle, liberalleşme süreçleri de içinde, artık toplumun kendisinin gelişmesini de tehdit eden tehlikelere karşı savaşımda, çabaları birleştirmenin özellikle önem taşıdığı anlarda, dönem dönem keskinleşmesidir.

Bu çelişkilerden, tek-anlamlı olmayan bir vargı çıkıyor: Sınıfların nesnel kutuplaşması, toplumsal anlaşmazlıkların yapısında kutuplaşmaya her zaman illede yol açmaz. Toplumsal sistemin birden çok anlaşmazlığı bir arada barındırma özelliği, bir bakıma, bütün noktalarında eşit bir gerilim yaratır ki, bu da, istikrara, zayıf halkanın kopma noktalarının ortadan silinmesine yol açar. Anlaşmazlıkların pek çoğunun kurumsallaşmış olması da bunu kolaylaştırır. Toplumsal kültürel anlaşmazlıklar alanının dağınıklaşmasına, bir de, Batı'da emekçi yığınlarının yaşamı üzerinde, üretimin gelişkin bir uluslararası karakter kazanmasından sonra etkisini somut olarak gösteren yeryüzü ölçeğindeki etkenlerin —uluslararası etkenler de içinde— karmaşık etkisi eklenmektedir.

Yığınların çağdaş toplumsal gereksinimleri, işte bu, hem ulusal, hem de dünya ölçeğindeki toplumsal temelden hareketle oluşuyor. Bu gereksinimler bir yandan, çalışmada daha insanca ve yabancılaşmamış yeni biçimler, insanlar arasında yeni ilişkiler gerektirirken, bir yandan da "toplumun öznel ve doğal temellerinin bunalımı"nın[6] ortadan kaldırılmasını, hatta yeryüzünde yaşamın korunmasını bir koşul olarak getiriyor. Bu düşünce dizisi içinde, Marks'ın şu ünlü tezini hatırlatmak yerinde olacaktır. "Yabancılaşmış çalışma, insana (1) doğayı, (2) kendini, kendi aktif işlevini, yaşamını sağlama faaliyetini yabancılaştırırken, *tür*'ü de insana yabancılaştırır: *türsel yaşam*'ı insan için, bireysel yaşamın aracı yapar. Birinci olarak, türsel yaşam ile bireysel yaşamı birbirine yabancılaştırır ve ikinci olarak, bireysel yaşamı da, bir soyutlamaya indirgenmiş olarak, yine soyut ve yabancılaşmış biçimiyle ele alınan türsel yaşamın amacı yapar."[7]

"Değer"e dayalı yönelimler sisteminin, ağırlıklı olarak tinsel nitelikte değerler çev-

---

(6) K.W. Brand, **Neue soziale Bewegungen: Entstehung, Funktion und Perspektive neuer Protestpotentiale. Eine Zwischenbilanz**, Opladen, 1982, s. 150.
(7) Karl Marx, **Manuscrits de 1844**, Paris, 1962, s.62.

resinde yeniden yapılanması, maddi ekonomik gereksinimlerin yeterli ölçüde istikrarlı bir şekilde karşılanması koşuluyla gerçekleşir. Eğitim ve gelir düzeyleri en yüksek toplumsal gruplar temsilcilerinin "yeni" değer'leri, ekonomik ve toplumsal bakımlardan daha az varlıklı emekçi kategorilerine oranla daha aktif bir şekilde benimsemeleri olgusu geniş ölçüde işte bundan ileri gelmektedir. "Yaşam tarzını değiştirmeye can atma daha çok, yeni orta katmanların, özellikle, hümanist ve bilimsel-teknik aydınların ve onların yanısıra, en ileri endüstrilerde çalışan genç emekçilerin belirgin özelliğidir."[8]

Kapitalist toplum yapısının filizlendirdiği bireyci çıkarlar, üretim alanında, üretimin toplumsallaşma nesnel eğilimiyle çelişkiye düşer. "İnsanların kısmen dayanışma içine girmesi", yığınsal karakterli topluluklar-birliktelikler oluşturması ise, maddi üretimin dışında ve burjuva toplumuna egemen olan değerler sistemine karşıt değerler sisteminin benimsenmesi temelinde ortaya çıkar; o karşıtlık böylece yansıtılır. Başkalarıyla gitgide daha yoğun bir ortaklık aranması olgusu, pek çok sosyolojik sondajla açıklığa kavuşturulmuştur.[9]

Yeni toplumsal hareketlerin ideologları, maddi ve tinsel değerler ile onlara dayanaklık eden gereksinimler arasındaki diyalektik bağı atmaya pek eğilimlidirler. Alternatif hareketlerin belli başlı kuramcıları arasında bulunan J.Huber şöyle diyor: "Eski değerler üreticininkiler olarak korunmaktadır; yeni değerler ise tüketicinin değerleri olarak ortaya çıkıyor."[10] Şu var ki, çalışma ve tüketim, aynı toplumsal yeniden üretim sürecinin değişik yanlarıdır ve birarada, bireyin faaliyetinin en temel biçimlerini oluşturur ve bireyin yaşam tarzını meydana getirirler. Zihin emekçileri için, faaliyetin bu çeşitlerinin yalnızca birbirleriyle ilişkili olmakla kalmayıp birbiriyle iç içe geçmiş olması, üretim tarzındaki çelişkilerin, sık sık, salt yaşam tarzının çelişkileri olarak algılanmasına yardımcı oluyor. Bu durum, üretimin genelliyle üretim olarak ve ücretli çalışmanın genelliyle çalışma olarak yorumlanmasına kapı açıyor. Kapitalist toplumun bir sınıfının üyesi bir bireye, insanlığı temsil eden geneliyle insan gözüyle bakılıyor. Bu yaklaşım, tinsel çalışmanın, evrensel bir insansal değere sahip bir ürün yaratma yeteneğiyle geniş ölçüde koşulludur.

Yeni toplumsal hareketlerin ideologları tarafından bu bağlamda geliştirilen "Sanayicilik (industrialisme)" kavramı, —özneleri, genelde toplumsal bireyler, yani, hiçbir ayrımcılık içermeyen bir toplumun üyeleri olarak, temaslar ve ilişkiler yaratıcı varlıklar olan— bir üretim faaliyeti tasarımına tam uygun düşüyor. Günümüzde bu tasarım, şu son yıllarda yaygınlaşmakta olan "marjinal kesimler" gibi özgül bir toplumsal kategorinin uç vermesinin uzantısında "maddileşmiş" oluyor. Toplumsal üretimden dışlanan (ya da orada yer almayan) bu kesimler, düpedüz, toplumun "sınıfsız" bir kesimi olarak ortaya çıkıyorlar; genelde çalışma açısından (ama çalışmanın somut tarihsel biçimi açısından değil), genelde çalışma ile genelde mül-

---

(8) G.I. Vaynşteyn, "**Yığınsal demokratik hareketlerin toplumsal-psikolojik kaynakları**" (Rusça), Raboçii klas i sovremenyi mir, 1986, No. 5, s.64.
(9) Bkz. D. Yankelovich, **New Rules: Searching for Self? A World Turned upside down**, New York, 1981, s.251.
(10) J.Huber, "Am Ende des Regenbogens: Zur Entwicklung der Alternativbewegung" in **Wohin denn wie: Texte aus der Bewegung**,. Berlin, 1982, s.53.

kiyeti (edinimi) birbirine karşı çıkaran istemler öne sürülmesi böyle oluyor. Öne sürülen bu istemler, belirli bir katmanın ya da sınıfın özlem biçimini değil, tek başına bir bireyin özlemini, ya da bütünüyle toplumda bir hedefin özleniş biçimini temsil ediyor. Aslında burada, evrensel bir toplumsal ilerleme eğilimiyle, sınıflı sömürü toplumunun olumsuzlanmasıyla, sınıfsallığı artık aşmış bir gelişmeye, sınıfsız bir topluma geçişle yüz yüzeyiz ve bu geçiş, nesnel olarak olanaklı olanın sınırlarını —somut toplumsal-tarihsel koşullarda— "buracıkta ve şimdi" aşma girişimleriyle dile geliyor. Değişik ücretli grupları, yeni bir toplumsal gerçeklik yaratılması sorununu, yeni bir yaşam tarzına sahip yerel odaklar, yeni toplumsal ilişkiler içeren hücreler oluşturulması yoluyla —varolan toplumun temellerinde el sürmeden— çözümlemeyi böylece öngörüyorlar.

Ne olursa olsun, yığınların önemli bir bölümünün politik aktifleşmesi (görüşlerini doğrudan dile getirmeye doğru yönelmeleri) ve istemlerinin karakterinde meydana gelmiş olan niteliksel değişmeler, kapitalist toplumda, —demokrasinin ve katılımın ve yurttaşlık haklarına gösterilen dikkatin sınırlarının genişletilmesine, çevre koruma ve yaşam tarzı sorunlarına, barış ve nükleer güvenlik için savaşımın hedeflerine yönelik— yepyeni bir "tabandan demokrasi" politik kültürünün yol almakta olduğunu yansıtıyor. Toplumda yeni bir politika alanının ve ona denk düşen yeni bir politik düşünme tarzının ortaya çıktığı görülüyor. Yığınsal demokratik hareketler, Batı ülkelerinin ekonomik, toplumsal, politik ve tinsel yaşamında derin değişmelerin, yeni süreç ve özelliklerin bir göstergesi haline gelmiştir.

"Büyük toplumsal ve kültürel değişmelerle yüz yüze bulunuyoruz, öyle ki, bu değişmeler sırasında, politika karşısında pasiflik ve ilgisizlik olguları, yeni eylemler ve politik birliktelikler deneyimleriyle yakından sarmaşıyor; sağın temsilcilerinin, solun geleneksel seçmen kitlesine politik ve ideolojik yakınlaşma olguları, sosyalizmin "değer"lerini yeniden tanımlama ve yeni "değer"leri solun programlarında bütünleştirme özlemleriyle yan yana yürüyor." diyor G. Napolitano.[11]

Oysa, şu an, "toplumun geçirmekte olduğu derin-değişmelerden ve yeni karşı-çıkış biçimlerinden çıkarılmasına uygun düşen vargılar bakımından, tüm sol bir gecikme içinde... Demek ki yalnızca irdeleme düzeyinde bir gecikme değil, ama aynı zamanda, yığınların "gerçek hareket"ine oranla da bir gecikmedir söz konusu olan."[12]

Bize kalırsa, toplumsal-politik alanda yığınsal demokratik hareketlerle etkileşim içine giren güçlerin ve etkenlerin özünün açıklığa kavuşturulması kadar, yığınsal demokratik hareketlerin kendilerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi de önem taşıyor.

Memnunlukla belirtebiliriz ki, yeni toplumsal hareketler bir düşman imgesine dayanmıyorlar. Bu hareketler, toplumda faaliyet gösteren tüm güçlere dost ya da düş-

---

(11) G. Napolitano, "Die Grenzen überwinden: Die PCI, die Sozial-demokratie und die Zukunft der Linken in Europe", **Neue Gesellschaft**, 1985, No. 1, s.56.
(12) Claude Renard, "Octobre 1917 relève encore de la politique active", **La Nouvelle Revue Internationale**, 1987, No. 6, s.31.

man olarak değil de, belli bir bağlamda, katılımcılar ya da itirazcılar olarak bakıyorlar. Olası bir bağlaşık olarak hiç kimse reddedilmiyor, birlikte yürütülecek taktik eylem için hiçbir önkoşul getirilmiyor. Bu tavır alış, yalnızca, yığınsal demokratik hareketlerin dürüstlüğünden, "partiler-dışılık"ından değil, bunun yanı sıra, politik ortamın kendisini de etkilemiş olan niteliksel değişmelerden de ileri geliyor: İdeolojik ve kuramsal bloklaşmalar artık yersiz bulunuyor. Böylece, tutucular ile liberaller arasında "değer" ve görüş alışverişi öyle bir noktaya kadar gelişti ki, artık araştırmacılar yeni-tutuculuk ile yeni-liberalizmin kuramda hemen hemen özdeş hale geldiğini sık sık saptayabiliyorlar. Bununla birlikte bir liberal, düşünüş tarzıyla ve davranış tarzıyla, bir tutucudan ayırt olabiliyor. Yığınsal demokratik hareketlerin "yeni dalga"sı, politika sahnesini bir baştan bir başa silip süpürerek, "kale"leri yıkıyor, geleneksel politik kampları bir zamanlar ayırmış olan "sınır çitleri"ni indiriyor.

Bu durumların tümü yığınsal demokratik hareketlere, gerek ideolojik alanda, gerekse taktik politika alanında çelişkili bir karakter veriyor. Bu hareketler bir yandan, yeryüzü ölçeğinde birlik romantizminin, tüm insan soyunun kardeşliği ütopyasının taşıyıcılığını yaparken, öbür yandan somut bir politikanın yaşama geçirilmesinde "yeni pragmatizm"i temsil etme özelliği taşıyorlar. Hiçbir sınıf tabanıyla ve hiçbir programatik taktik yükümlülükle sınırlı olmadıklarından, yakın taktik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, hangi politik güçlerle olursa olsun, etkileşime azami derecede "açık" bulunuyorlar. Kuramsal görüş ayrılıkları bu alanda göz önüne alınmıyor. Ortak eylemlerin koşulu olarak örgütsel ve disiplinsel bağlılık değil, ideolojik ortak mutabakat öne çıkıyor.

Bu pragmatizm, yığınsal demokratik hareketlerin ahlaksal kurallarıyla bağdaşmaz değildir, çünkü onlar iktidara göz dikmiyorlar ve gerek kendilerine ilişkin, gerekse o sıradaki eleştirilerinde hedef aldıkları kimselere ilişkin düşüncelerini saklamasız dile getiriyorlar. Yeni orta katmanların, eğitim görmüş, düşünceler üzerinde kafa yormaya ve kendi politik konumlarını bağımsız bir şekilde dile getirmeye yetenekli —ve yığınsal demokratik hareketler içinde çoğunluk oluşturan— temsilcileri, politik yaşam içinde yalnızca, toplumsal grup üyeleri olarak değil, başına buyruk bireyler olarak da yer almaya çaba gösteriyorlar. Evrensellik doğrultusundaki bu temel yönelimlerinden ötürü, yeni toplumsal hareketler her tür sınıfsal yükümlülüğü reddediyorlar ve sınıfsal çıkarların artık aşılmış biçimlerini, özel insansal çıkarların bir çeşiti olarak değerlendiriyorlar.

Yeni toplumsal hareketlerin belirgin özelliğini, evrensel insansal değerlere içten bağlılık, varolan politik kuruluş ve yapılardan (sol partiler ve ideolojiler de içinde) mesafeli durma, kendiliğindenliğe ve başına buyrukluğa yönelme, iktidar için savaşımın "kirli işler"ine katılmayı ret, kendi "değer"lerini —bir süre, alınacak yolun kısa mesafeli bir aşaması için bile olsa— paylaşan politik güçlerle bağlaşıklığa açık olma ve buna hazırlanma oluşturuyor. Öte yandan, coşkululuk ve ideolojiye boşvermişlik (bu bir sıkıntı kaynağı olmakla birlikte, kuramcılar tarafından onanıyor), yeni toplumsal hareketleri, öylesine tiksindikleri iktidar düşkünü profesyonel politikacıların güdümlendirmelerine açık hale getiriyor.

Yığınsal demokratik hareketlerin çelişkili karakteri, gerçek değişiklikler üretmekten âciz buldukları "köhne" politik kurulu düzen karşısındaki eleştirel tutumlarını ol-

sun, burjuva demokratik devlet çerçevesinde, partilerin temsilciliği sistemine hizmet eden bugünkü "politik ruhbanlık"a karşı düşmanlıklarını olsun, işçi hareketine ve onun bütün politik akımlarına da uygulamaktan geri kalmamalarında dile geliyor.

İşçi sınıfının temsilcileri ise, yeni toplumsal hareketler çerçevesinde, yalnızca kendi sınıf çıkarlarını değil, onların yanı sıra, özellikle tüm insanlığın demokratik çıkarlarını da savunarak, bu hareketleri pek çok noktada destekliyor ve onlara aktif olarak katılıyorlar. Çünkü o hareketlerin formülleştiği hedefler, ilkesel bakımdan, işçi hareketinin amaçlarıyla da, hatta, sosyalist ideolojide sergilenen, geleceğin çatışmasız ve adil toplumu imgesiyle de çakışmaktadır.

Genel demokratik savaşımda, bu savaşımı yürüten toplumsal güçlerin ve sınıfların —henüz sınırlı olmakla birlikte, iyi tanımlanmış kimi ortak görevler için— aralarında birleşmeleri, onların çıkar farklılıklarından daha çok önem taşımaktadır.[13] İşçi hareketi ve yeni toplumsal hareketler, toplumun toplumsal tabanının köklü bir şekilde yeniden elden geçirilmesinin zorunluğu konusunda ortak kanıya sahiptirler. Kapitalizmin gelişiminin yol açtığı anlaşmazlıkların derinliği, bu anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasının uygun mekanizmalarının bulunmayışı ve bu anlaşmazlıkların sonuçlarının felaketli oluşu, bu anlaşmazlıkların üstesinden reformlar aracılığıyla gelebilme olanağını tümüyle kuşkuya düşürüyor. Yeni toplumsal hareketlerin yandaşları ve ideologları, —gitgide yükselen bilinç düzeyine ve her tür dayatma/baskı biçimine tüm halk ölçeğinde karşı çıkılmasına dayalı olarak— bir devrimin eli kulağında olduğundan söz ediyorlar. Aslında söz konusu olan, burjuva toplumunun toplumsal sisteminin işleyişine katılımın değişik bir tipine, bu sistemde değişiklik yapılmasına, bu sisteme yeni nirengiler, yeni boyutlar, yeni yönelimler getirilmesine duyulan özlemdir. Yığınsal hareketlerin kuramcıları bu özlemi devrimci olarak niteliyorlar. Yukarıda anılan tüm sorunların çözüme kavuşturulmasına ilişkin alternatif modeller, gerçekten de, varolan devlet aygıtı için kabul edilebilir olan şemaların dışına taşıyor.

Oysa, 60'lı yılların "yeni sol"unun devrimci anlayışlarından ve uluslararası işçi hareketinin klasik devrimci stratejisinden farklı olarak, "yeni devrim"in kuramcıları, bu devrimi gerçekleştirmenin aracı olarak şiddeti, politik protestonun ve politik çıkarları dile getirmenin örgütlü biçimi olarak partiyi ve politik hedefleri belirleme biçimi olarak ideolojiyi reddediyorlar. Onlar, mülkiyetin ve politik iktidarın, özel'-in dayatmasından çıkarılmasına değil, "yeni bir yaşam üslubu"nun ve "madde-ötesi" değerlere dayalı yeni bir dünya düzeninin kurulmasına özlem duyuyorlar.

"Günümüzün piramitsel toplumunda için için mayalanmakta olan, tabandan bir devrimdir, çoğunluğun sorumluluk hakkı için, sağduyunun ve sıradan kişilerin — pek çok kuramcı tarafından apaçık bir şekilde göz ardı edilen— "değer"lerinin saygınlığı için bir başkaldırıdır."[14]

Politikayı "tabandan" etkilemek istemek, hiç mi hiç, geleneksel politik biçimle-

(13) Bkz. V. Lenin, **Tüm Yapıtları** (Fransızca basım), c. 12, s. 406.
(14) E. Dammann, **Revolution in the Affluent Society**, London, 1984, s. 12.

rin tümüyle reddedilmesi anlamına gelmez. Söz konusu olan, daha etkili eylem dizileri araştırmaktır. Alternatif hareketler yandaşlarının önemli bir bölümü, yığınların iradesinin politik ifade tarzlarını (seçimlere katılma, sendikalarda ve partilerde militan faaliyet gösterme gibi) yadsımıyorlar. Bununla birlikte, onların çok büyük çoğunluğunun tercihleri yine de, sivil girişimler ve kendi kendine yardım grupları çerçevesinde işbirliği yönündedir.

Batılı pek çok araştırmacı, "ileri sanayi toplumlarının yeni politik üslubunu da, temsil edilmeyen politik çıkarların varlığını da", işte bu sivil girişim gruplarında görüyorlar.[15] Bu araştırmacılar, düşüncelerin filan ya da falan sivil girişim çerçevesinde dile getirilmesinin, genellikle toplumsal faaliyeti dinamikleştirdiğini ve başka politik eylemlere katılmaya özendirdiğini saptamışlardır. Onlar, —"parlamento dışı muhalefetin taban grupları arasında en yaygın ağı oluşturan" ve askerselleştirmenin ve silahlanma yarışının karşısına "genel barış politikasına ilişkin yapıcı tasarımlarla ve toplumsal savunma konusunda temel bir demokratik anlayışla"[16] çıkan— barış gruplarının, yeni toplumsal hareketlerin yapısı içinde özel bir yer tuttuğunu vurgulamışlardır.

Yığınsal yeni hareketlerin anlam ve önemi kuşkusuz, sivil karşı-çıkışın tek tek eylemlerinin başarı ve başarısızlıkları toplamına indirgenemez. Önemli olan, sivil faaliyetin kendini kurma, kendini türetme sürecinin kendisidir; yığınların toplumsal-kültürel yönelimlerinin —ve toplumsal hareketliliğin kalıcı kalıplarının— oluşmasını etkileyebilme derecesidir. Bu açı altında, barış hareketinin gelişimi, nüfusun geniş yığınlarının, kendi ülkelerinin yazgısı için, insanlığın geleceği ve tarih için olan sivil sorumluluğunun büyümesini yansıtmaktadır. Ölçekleri artık yeryüzü boyutunu tutmuş sorunlar yumağı karşısında, insanlığın, çelişkileri olmakla birlikte, tek bir bütün olduğunun iyiden iyiye belli olduğu bir çağda, barış hareketinin gelişimi, nüfusun geniş yığınlarının, politik, ideolojik ve "değer"sel yeni gelişme hedefleri özümsemeleri için, yeni bir düşünme tarzının biçimlenmesi için uyarıcı olmaktadır. Günümüzde tarihsel durum, dünya ve ulus ölçeğindeki sorunlara çözüm sağlamakta yeni yaklaşımlar, yöntemler ve biçimler gerektiriyor. Bir yandan, hak eşitliği temelinde uluslararası bir işbirliğinin, ülkeler arasında yeryüzü ölçeğinde yapıcı bir etkileşimin mekanizmalarının araştırılmasını, öbür yandan da, ilerletici değişmelerin özlemini duyan değişik toplumsal hareketler arasındaki çelişkilerin ve farklılıkların aşılmasını öne çıkarıyor. Bu yolda mesafe almak, üçüncü binyılın eşiğindeki nükleer çağ insanına yaraşır yeni bir düşünme tarzını ve yeni bir politikayı zorunlu kılıyor.

Düşünselliğin yükselişinin tarihsel sürecinde niteliksel bir sıçrama anlamına gelen böyle bir düşünme tarzının somutlaşma olanakları, günümüz dünyasının toplumsal varlığında maddi bir temel bulmaktadır. Yeni politik düşünme tarzı ve yeni politika, soyut bir kuramsallaştırma faaliyetinin ürünü değildir ve olamaz; yeni politik düşünme tarzı ve yeni politika —gerçek hümanizmin idealleri ile yığınların demokratik özlemlerinin sentezleştirilmesi sırasında, tarihsel sorumluluk duygusu olan, nükleer bir felaketin önlenmesi için, tüm insanlığın çıkarları için savaşım veren herkesin ortak uğraşıları sırasında yürütülen— pratik faaliyet içinde biçimlenir ve gerçekleşirler.

---

(15) **Electoral Change in Advanced Industrial Democracies...**, s. 131.
(16) T.Evert, **Ziviles Ungehorsman von der APO zur Friedensbewegung**, Waldkirch, 1984, s. 98.

ÖĞRENİLMEMİŞ DERSLER

• *İgor ARİYEVİÇ*
Psikoloji Doktor Aday.

Perestroyka'mızın en önemli ödevlerinden bir tanesi de ekonomik, ekolojik, tarihsel ve mesleksel alanlarda yeni bir bilincin oluşturulmasıdır ki, bu her şeyden önce, "eski" bilinç gibi durgunluk döneminin en belirgin öğelerinden birisini tüm ayrıntılarıyla ve kendisini gösteriş biçimleriyle araştırmaktan geçer. Düşünceme göre, bu bilincin belirgin özelliği feodal karakterdeki öğelerin varoluşunda yatmaktadır. Günümüz Sovyet toplumunda bu öğelerin kökenleri nelerdir?

Bunların kökenlerini kavramak için Rusya'nın devrim öncesi durumunun özgünlüklerini incelemek gerekiyor. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi gerçekleştiği sıralarda Rusya, sadece geri kalmış bir ülke değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yaşamın tüm alanlarında yarıfeodaldı. Rus kapitalizmi özellikle sanayide yatay bir gelişme izlemişti ve üstelik bu gelişme normal biçimde de değildi. Tarımda ise gelişmenin sözü bile edilemezdi, hatta 20'li yılların başlarında bile Rus köylüsünün yaşamında ataerkil yasallıklar geçerliydi. Batı Avrupa'da köylü topluluğunun 18. yüzyılın sonlarına doğru yok olduğu düşünülerek, bir karşılaştırma yapılabilir.

Büyük Ekim Devrimi Rusya'nın sosyoekonomik gelişmesinde keskin bir dönüşüme neden oldu. Tarihin tanıdığı tüm diğer devrimler, toplumsal gelişmeyi frenleyen eskimiş rejimden, ilerici ve yeni bir sisteme doğru dönüşümü gerçekleştirmişlerdir. Ekim Devrimi ise, bundan farklı olarak ve ülkenin kaderini köklü bir biçimde değiştirerek, gelişmekte olan bir rejimin yerleşmesinin önünü kesmiştir. Bu sıçrayış ne kadar büyük olursa olsun, Rusya'da kapitalizmin bir sıra tarihsel işlevini yerine getiremediğini gözardı edemeyiz. Bu işlevler marksizm klasikleri tarafından derinlemesine incelendiler. Ancak inanıyorum ki, biz bu incelemelerden hâlâ gerekli dersleri çıkaramadık. Daha genç yaşlardan itibaren, kapitalizmin kötülükleri üzerine (ki gerçekte böyledir) düşünürüz de, toplumsal gelişmenin kapitalist aşaması üzerine ciddi olarak kafa yorma gereğini duymayız, onu geçilmiş bir dönem olarak görür ve şimdi "bir sonraki" aşamadayız deriz.

(*) Bu yazı **Yeni Zamanlar**, Eylül 1988 No: 39'da yayınlanmıştır.

Ama biz, bu aşamayı gerektiği şekilde yaşamadık. Özgelişime ve ekonomik-toplumsal yaşamın düzenlenmesine yönelik mekanizma gibi, tarihsel gelişmemize katkı olacak mirasları ondan devralmadık. Belki de, bir sıra sorunumuzun, onyıllarca ölü noktadan çıkamayışının derin nedenleri burada yatmaktadır.

Kapitalist aşamada, bir psikolog olarak beni en fazla ilgilendiren, insanın psikolojisindeki dönüşümler ile toplumsal ve bireysel bilinçte oluşan bir sıra yeni öğelere ilişkin yanlardır.

Bu yeni öğelerin birincisini, *işe yönelik tavır* oluşturuyor. Kapitalizm meta-para ve her çeşit emeği ölçme biçimi ilişkilerini yaşamın tüm alanlarına yayarak; Marks'ın sözleriyle, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm mesleklerin üzerindeki ortaçağın bilinmezlik örtüsünü kaldırarak; kişinin yaşam düzeyi ve emeğinin sonuçları arasında doğrudan bağımlılık mekanizması kurarak; bu sonuçların niteliğinde kendi çıkarı ile emek pazarındaki sert rekabeti uyumlaştırarak ve iyi sonuçları seçerek insanlara, tüm yetenek ve güçleriyle çalışmayı öğretir. İşe karşı bu tavır, yavaş yavaş kişisel ve toplumsal bilincin doğal ve ayrılmaz bir öğesine dönüşür: Çoğunluk artık kötü çalışmayı bilmez. (Yurt dışına çıkan Sovyet insanı, göz kamaştırıcı vitrinlerin daha ötesini görmeyi başararak, bu insanların ne kadar ve nasıl çalıştıklarını iç burukluğu ile izliyor).

Daha gelişmiş bir toplum olan sosyalizme geçişin önemli koşullarından birisini oluşturan böylesi bir tavır bize miras kaldı mı? Hayır, devrim öncesi Rusya'da buna zaman olmadı. Bu nedenledir ki, ülkemizde tüm çağlar boyunca yüksek yetenekli meslek sahipleri olmasına karşın, yalnızca yarım yüzyıllık tarihi olan kapitalizm yüksek nitelikteki emek alışkanlığını kitlelerde yaratamadı.

İkinci yeni öğe ise, *insana yönelik farklı tavırdır.* Kapitalizm katmansal ve ekonomik karakterde olmayan diğer ayrıcalıkları kaldırır, parlamenter hükümet biçimini yerleştirir, sadece sözde bile olsa, toplumsal yaşamın tüm alanlarında çoğulculuğu ve kişisel insiyatifi özendirir, burjuva demokrasisini geliştirir, üstelik, tüketiciye çok çeşitli hizmetler toplamından seçim yapma olanağı tanır. Tüm bunlar kitlelerin bilincinde bireyin özgürlüğü düşüncesini oluşturur. Burjuva toplumu, az da olsa, görüş özgürlüğü tohumlarını atar. Gerçekte, burjuva özgürlükleri ne kadar sınırlı olursa olsun, bireyi aşağılayan feodalizmle karşılaştırıldığında, tarihsel anlamda önemli bir ilerlemedir.

Bilindiği gibi, Rusya'da, burjuva demokrasisinin köklü gelenekleri yerleşmeye fırsat bulamadı. Ülkenin ekonomik ve psikolojik yapısında kapitalist dönüşümlerin gerçekleşmesini frenleyen otokrasinin hemen sonrasında proletarya diktatörlüğü, savaş komünizmine geçiş ve ardından da uzun bir dönemi kapsayacak olan, toplumun ve yaşamın otoriter ve bürokratik biçimlerde düzenlenmesinin yerleştirilmesi geldi. Bu koşullarda kişisel özgürlük, serbest seçim hakkı, kişinin kendine özgü değerlendirmeleri ve ölçütlerinin kitle örgütleri tarafından saygı ile karşılanması gibi kavramların tam anlamıyla gelişmesi gerçekleşemedi.

Görüldüğü gibi, kapitalizm Rusya'da son derece önemli "eğitici" işlevini yerine getirmeye zaman bulamadı. Yukarda saydığımız ögeler kitlelerin bilincinde kök salmadan, Rusya yeni bir döneme, sosyalizme girdi. Oysa, yeni toplumun bilinci yok-

tan var olmaz, tersine öncekinden, onun birçok özelliklerinden gerekli olanı devralarak gelişir: Üretimin örgütlenmesi, politik ve kültürel gelenekler üzerinde yükselen eski düşünceler, büyük ölçüde yeni koşullara taşınırlar. Rus devriminin miras aldığı kitle bilinci *yarıburjuva* içerikliydi. Ve onun bu karakteri, daha sonraki olayların evriminde büyük ölçüde belirleyici oldu.

Ekonomik alanda gerçekleştirilenler; ilk olarak, iç ekonomik özendiricilikteki eksikliklerin ekonomi dışı araçlarla giderilme çabaları, yani tüm ekonomik yaşamın ideolojikleştirilmesi; ikinci olarak da, maddi gelir dağıtımının kullanılan emeğe göre değil de, işgal edilen yerin işlevine göre yapılmasıdır. Buradan, merkantilizm öncesi üretim ilişkilerine özgü, ekonomik karakterde olmayan, toplumun bazı katmanlarına ayrıcalıklar tanıyan uygulamalar ortaya çıktı: Geniş olanaklardan yararlananlar en iyi gelir elde edenler değil, toplumsal piramidin belirli konumlarını işgal edenlerdi. Diğer bir deyişle, "besleyici" olan parada ifadesini bulan emek değil, her türlü paradan daha iyi sonuç veren, herkesin hayal ettiği bir yer işgal etmekti. Bu şekilde, bürokratik yönetim sisteminin temelleri atıldı ki, bu aynı zamanda, burjuva öncesi eski kafa yapısını sürekli kılarak, kendisi için gerekli olan ve işleyişini sağlayacak toplumsal ve psikolojik iklimi yaratmış oldu.

İdeolojik ve toplumsal psikoloji alanlarında da, aynı şekilde, feodal bilincin basmakalıp ögeleri miras alındı, nitekim bunlar bir sıra karakteristik ögede kendini gösterdi. Bahsedilen konu, her şeyden önce, bir kahramanlık biçiminde sunulan kişisel istemlerin "ortak dava"ya bağlı kılınması, bunun en üst devlet çıkarları biçimine bürünmesi ve böyle bir bağımlılığın insanın en büyük meziyeti şeklinde yorumlanmasıdır. Bunun mantıksal sonucu olarak da, üst kademece onaylanmamış ayrı düşünce, bağımsız ölçüt geliştirme ve her türlü insiyatif resmi çizgiye ve onun resmiliğinin haklılığına karşı oluşmuş potansiyel bir muhalefet olarak değerlendirildi ve affedilmez olarak görüldü. Tüm alanlarda resmi düşünceyle uyum içinde olan ortodoks eğilim egemen olmaya başladı. Çoğulculuk, çokçeşitlilik hemen hemen dinsel bir biçim olan dogmatik bilinçle bağdaşamaz ve bu nedenle de işe yaramayan, tehlikeli bir şey olarak algılanır. İdeolojik karşıtlara, hatta bunların fiziksel varlığına bir katlanmamazlık; ortodoks karşıtlarını halk önünde inkâr etmeye doğru bir yönelim (30'lu yılların politik tutuklularını hatırlayalım); mutlak gerçeğe iman ve diğerleri (örneğin, bir defa sansürden geçmiş ve artık karşı konulmaz bir gerçek olarak görülen sözlere mistik bir hayranlık besleme gibi buradan kaynaklanıyordu).

Tüm bunlar, aynı olgu üzerine değişik düşüncelerin eşit koşullarda var olabileceğinin imkânsızlığına inanan, beklenmedik bir düşünceden veya basit olarak herhangi bir ortodoks doktrine benzemeyen bir değerlendirmeden kaçan, "her şeye boyun eğen, uysal insan" tipinin oluşmasına zemin hazırladı.

Basit bir şekilde yorumlanan kolektivizm formülleri somut insanı, büyük bir toplumsal mekanizmanın sökülüp takılabilen bir vidası gibi ve bazen, o kişi tarafından bile bilinmeyen bazı yüksek amaçlara ulaşmak için bir araç gibi görmeye neden oldu. Her insanın kendi başına paha biçilmez bir değer olduğu, tüm toplumsal ilerlemenin gerçek anlamının insanın kendi özgelişiminde yattığı ve Marks'ın düşüncesi olan, komünist toplumda insanın bir araç değil, tersine "her zaman ve doğrudan

amaç" olduğu anlayışı ideolojik doktrinden ve kitlelerin bilincinden kayboldu.

Daha sonraları toplumsal yaşamda efsaneler yaratılmaya başlandı: Sosyal bağlılık, şu ya da bu biçimde yorumlanan herhangi bir olay veya ortada dolaşan herhangi bir söylence; örneğin, ekonomide sürekli "hedefe ulaşmak veya hedefi aşmak" gibi şeyler olguların gerçek durumundan çok daha önemli olmaya başladı. (Şu anlamda ki, örneğin çok daha büyük plânlar yapılması gerçekci bir tutumun temeli gibi kabul edilmeye başlandı)

Diğer bir karakteristik olgu da, işe karşı yeni tutumun eksikliğinin şöyle bir sonucu doğurmasıdır: Günlük, her zamanki durumun çok üst sınırında iş yapmaya alışkın psikolojideki insan tipinin yaratılması; bu insan ki, olağanüstü kahramanlıklar yaratma kapasitesine sahiptir ve genel bir heyecan dalgasıyla beklenmedik sıçramalar yapabilir, bütün gün büyük bir zevkle çalışabilir; bu insan ki, sürekli tüm kapasitesiyle çalışmasına ve işine karşı saygı duymasına hiçbir iç gereksinimi yoktur.

İnsanlarda toprağının, ülkesinin ve yaşamının "sahibi olma duygusu" oluşmuyor, tam tersine, bu duygudan tamamen uzaklaşıyor: Devlet, boyun eğilmesini isteyen ve aynı zamanda halka kabul edilebilir bir yaşam koşulu garanti etmekle yükümlü bir sahip gibi algılanıyor. Buradan ise "devlete ait olan benim değildir" düşüncesi kök salıyor.

Özellikle 20'li yılların sonu ve 30'lu yılların başlarında oluşan toplumsal bilincin tüm bu sayılan ve bazı diğer özgünlükleri, şimdi emir-komuta sistemi adını verdiğimiz kolay ve sağlam bir yönetimin mantıksal zaferine hem neden olmuş, hem de bunun zeminini hazırlamıştır. Bu sistemin özellikleri diğer bazı sosyalist ülkelerde de görüldü; hem de, feodalizmden sosyalizme geçişlerinde kapitalist aşamayı atlayarak gerçekleştirdikleri sıçramanın derinliği ile orantılı olarak, daha güçlü bir biçimde... Buna en parlak örnek; "büyük sıçramalar"ı, "kültür devrimi" hastalığı ve bugün bu sarhoşluktan uyanmasıyla, Çin'dir. Bizim şimdiki yaşamımızda emir-komuta sisteminin daha pek çok sayıda göstergeleri vardır (ki bu kalıntılar kapitalizmin değil feodalizmindir): Tehlikeli boyutlara varan ve demokratik denetim mekanizmaları ile frenlemenin olanaksız olduğu bürokrasiden tutun da, yerleşim yerini seçme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalara; şu veya bu kişinin belirli yerlere yükselmesi için diğerlerini zorlayıcı nitelikteki dünyanın en geniş sınıf, derece, nişan listelerinden (bilimde, sanatta ve hatta sporda), hemen her zaman bir Sovyet yurttaşını bir yabancıdan ayıran davranış özgünlüklerine kadar bir sıra kalıntılar...

Açıktır ki, bizim gelişmemiz bu sistem yıkılmaksızın ekonomik, kültürel ve psikolojik etkileri silinmeksizin olanaksızdır. Bu ise, onu doğuran etmenler ortadan kaldırılmadan başarılamaz. Ve eğer tarihsel işlevini yerine getirmemiş olan Rus kapitalizminin azgelişmişliğiyle ilintiliyse, bize kalan tek çıkış yolu "gelişmemizi tamamlamak" ve "öğrenilmemiş dersleri" öğrenmektir.

Bu satırların sahibi, hiçbir şekilde "normal kapitalizme" dönmeyi önermiyor. Bizim için bu yol artık kabul edilemez. Önemli olan bizim sosyalist toplumumuzda, ekonomik ve psikolojik alanda kapitalizmin bize tam olarak veremediklerinin yerini alabilecek mekanizmaları bulmaktır. Şu veya bu biçimde gelişmenin bu dönemini aşmak zorundayız.

Perestroyka sürecinde bu biçim ve mekanizmalar ortaya çıkmaya başladı bile. Bu, başarının ve gerçek hümanist topluma —insancıl yeteneklerin özgürleşmesi ve burjuva bireyciliğini aşma yoluyla— giderek yaklaşmamızın önkoşuludur.